

Globethics Repository

The logo for Globethics, featuring the word "Globethics" in white sans-serif font on a blue rectangular background.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΜΟΣΧΕΥΣΕΩΝ

This page was generated automatically upon download from the Globethics Repository. More information on Globethics see <https://www.globethics.net>. Data and content policy of Globethics Repository see <https://repository.globethics.net/pages/policy>.

Item Type	Preprint
Authors	ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ
Rights	With permission of the license/copyright holder
Download date	2026-06-26 09:49:23
Link to Item	http://hdl.handle.net/20.500.12424/228056

Γνωματεύσεις

[Βασικές Θέσεις επί της Ηθικής της Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής \(11.1.2006\)](#)

[Βασικές Θέσεις επί της Ηθικής της Ευθανασίας \(6.11.2002\)](#)

[Σχόλια και Προτάσεις επί του Νομοσχεδίου για την Ιατρική Υποβοήθηση στην Ανθρώπινη Αναπαραγωγή \(6.11.2002\)](#)

[Χαρτογράφηση του Ανθρώπινου Γονιδιώματος \(9-10.7.2001\)](#)

[Βασικές Θέσεις επί της Ηθικής των Μεταμοσχεύσεων \(10.12.1999\)](#)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
 ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
 Ιωάννου Γενναδίου 14 (115 21)
ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ
 ΕΠΙ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΜΟΣΧΕΥΣΕΩΝ

(10.12.1999)

α. Γενικές αρχές

- 1) Η Έκκλησία, ανησυχεί τις μεταμοσχεύσεις, όπως και κάθε τι που σχετίζεται με την υγεία του ανθρώπου και την πάλη του με τον θάνατο, με ιδιαίτερη συμπάθεια, κατανόηση και αίσθημα σοβαρότητας. Αντιλαμβάνεται και το μέγεθος του προβλήματος και τις δυνατότητες που παρέχουν οι μεταμοσχεύσεις καθώς και το μεγάλο της χρέος απέναντι στην κοινωνία, στην ιατρική πράξη, στους λήπτες αλλά και στους δυνητικούς δότες. Και τον λήπτη θέλει να βοηθήσει, αλλά και τον δωρητή όφειλε να σεβασθεί.
- 2) Το κριτήριο της εκκλησιαστικής ηθικής των μεταμοσχεύσεων, όπως και κάθε προβλήματος, είναι πνευματικό. Αν κάτι βλάπτει την ψυχή ή υποβιβάζει τις πνευματικές αξίες, ανεπιφύλακτα το απορρίπτει. Αντιθέτως, εάν το επί μέρους επιστημονικό επίτευγμα είναι συμβατό με τη θεολογική παράδοση, διδασκαλία και εμπειρία της, την ιδιοφυή ανακάλυψη την αντιμετωπίζει με την τόλη της πνευματικής καινοτομίας της. Ούτε με τον όρθολογιστικό σχολαστικισμό έχει σχέση, ούτε σε πολιτικές σκοπιμότητες υποχωρεί, ούτε με την εκκοσμίκευση συντάσσεται.
- 3) Κάθε τι που υπερβαίνει τον ατομικισμό και την φιλοζωία και συνδέει τους ανθρώπους με σχέση αμοιβαιότητας και κοινωνίας, κάθε τι που αποδεικνύει την υπεροχή της πνευματικής ζωής επί της βιολογικής επιβιώσεως, ή Έκκλησία το προστατεύει και το υποστηρίζει. Αλλά και μπροστά στο μυστήριο της ζωής και του θανάτου καθώς και της ψυχοσωματικής συμφύσεως του ανθρώπου στέκεται με σεβασμό και ιδιάζουσα ευαισθησία.

β. Ειδικές αρχές

- 4) Οι μεταμοσχεύσεις μεταμορφώνουν το δράμα του λήπτη σε έλπιδα ζωής. Η Έκκλησία θα μπορούσε μέσα από την φιλανθρωπία της να τις εύλογησει, με την αδιαπραγμάτευτη όμως προϋπόθεση ότι κατά τη μεταμοσχευτική διαδικασία προστατεύεται η συνείδηση του δότη και δεν παραβιάζονται οι πνευματικές αξίες.
- 5) Κάθε λογική αποδοχής των μεταμοσχεύσεων από την Έκκλησία έχει τρεις άξονες:

α) Η Έκκλησία αισθάνεται μὲν τὸ φιλόπρωτο χρέος της απέναντι στον λήπτη -που έχει ανάγκη να ζήσει-, αντιλαμβάνεται ὅμως περισσότερο τὸν ρόλο της δίπλα στον δότη -που μπορεί ἐλεύθερα νὰ προσφέρει. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ καὶ μὲ κανένα τρόπο δὲν θυσιάζει τὸν σεβασμὸ πρὸς τὸ δότη στὴν ἀνάγκη ἐπιβιώσεως τοῦ λήπτη. Ὁ σκοπὸς δὲν εἶναι νὰ ζήσει ὁ λήπτης· ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ δώσει ὁ δότης. Ὁ λήπτης λαμβάνει θνητὸ σῶμα· ὁ δότης δίνει ἀπὸ τὴν ἀθάνατη ψυχὴ του. Ὅσο ἀνώτερη εἶναι ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα τόσο μεγαλύτερο εἶναι τὸ πνευματικὸ ὄφελος τοῦ δότη ἀπὸ τὸ βιολογικὸ κέρδος τοῦ λήπτη. «Μακάριόν ἐστὶ μάλλον διδόναι ἢ λαμβάνειν» (Πραξ. κ' 35).

β) Ἡ δωρεὰ ὀργάνου πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ περιλαμβάνει τὴν «συνειδητὴ συναίνεση» τοῦ δότη, δηλαδὴ ὁ δότης πρέπει ἐν ἐπιγνώσει, ἐλεύθερα καὶ ἀβίαστα νὰ ἔχει συγκατατεθεῖ στὴν ἀφαίρεση τῶν ὀργάνων του, ἂν τυχόν ἀπὸ κάποια αἰτία καταστῆ ἐγκεφαλικά νεκρὸς. Ὁ δότης πρέπει νὰ ἐνεργεῖ ὡς δωρητὴς. Καὶ

γ) Ἡ Έκκλησία μπορεί νὰ δεχθεῖ τις μεταμοσχεύσεις μόνο μέσα σὲ ἀτμόσφαιρα ἀγάπης, συναλληλίας, ἐνίοτε αὐτοθυσιαστικοῦ φρονήματος, ἐξόδου ἀπὸ τὸν κλοιὸ τῆς φιλαυτίας καὶ φιλοζωίας μας -ποτέ ὠφελμιστικῆς ἢ χρησιμοθηρικῆς λογικῆς ποὺ ἀποξενώνει τὸ «δότη» ἀπὸ τὴν προσφορά του.

Κατόπιν τούτων, οἱ μεταμοσχεύσεις προσεγγίζονται ὡς ἀφορμὴ μετάδοσης ζωῆς σὲ μερικοὺς ἀνθρώπους, κυρίως ὅμως ὡς εὐκαιρία μετάγγισης πνευματικοῦ ἤθους στὴν κοινωνία.

γ. Ὁ ρόλος τῆς ιατρικῆς

- 6) Ἡ ιατρικὴ φροντίζει γιὰ τὴν ἀποκατάσταση ἢ τὴ βελτίωση τῆς υγείας τοῦ ἀνθρώπου καὶ κατ' ἐπέκταση γιὰ τὴν παράταση τῆς ζωῆς του. Ἡ θεολογία δὲν ἐμποδίζει τὴν ιατρικὴ στὴν προσπάθεια αὐτή, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀγνοεῖ τὴ σχετικότητά της. Παράλληλα, προβάλλει καὶ ὀρισμένες προϋποθέσεις γιὰ τὴν ὀρθὴ ἀνάπτυξη καὶ ἄσκησή της. Οἱ προϋποθέσεις αὐτὲς εἶναι δύο: α) Ὁ σεβασμὸς τοῦ προσώπου καὶ β) ἡ ὠφέλεια τοῦ πλησίον.
- 7) Ἐπίσης, ἡ ιατρικὴ ἐπιστήμη, ὅπως ἐπίσης καὶ οἱ ιατρικὲς ἐρευνες, πρέπει νὰ ἐπιτελοῦνται μέσα στὰ πλαίσια τῶν ιατρικῶν καὶ βιοηθικῶν δεοντολογικῶν κανόνων, οἱ ὁποῖοι προστατεύουν τὸν ἀνθρώπο ὡς προσωπικότητα. Οἱ γιατροὶ πρέπει νὰ ἐργάζονται μὲ ταπείνωση καὶ βαθύτατη αἴσθηση ὅτι εἶναι ὄργανα τοῦ Θεοῦ πρὸς ἐξυπηρέτηση τοῦ ἀνθρώπου.

δ. Ἡ δυνατότητα προσφοράς ὀργάνων

8) Ἡ ζωὴ εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖο δὲν μᾶς χαρίζεται γιὰ νὰ βιώνουμε τὴ φιλαυτία καὶ τὴν κτηκτικότητα μας, ἀλλὰ μᾶς προσφέρεται γιὰ νὰ εἶναι τόσο δική μας, ὥστε νὰ μπορούμε ἀκόμη καὶ νὰ τὴν προσφέρουμε μὲ ἀγάπη. Ὁ καλύτερος τρόπος ἐπιστροφῆς τῆς στὸν Θεὸ εἶναι ἡ προσφορά τῆς ἀπὸ ἀγάπη στὸν πλησίον· «οὐκ ἔστιν ἄλλως σωθῆναι εἰ μὴ διὰ τοῦ πλησίον» (Ἅγιος Μακάριος Αἰγύπτου).

9) Τὸ φρόνημα καὶ ἡ διάθεση τῆς αὐτοπροσφοράς ἀποτελοῦν τὸν πνευματικὸ ἀξονα τῆς ἠθικῆς τῆς Ἐκκλησίας στὸ θέμα τῶν μεταμοσχεύσεων. Ὁ ἀποστολικὸς λόγος «ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκε· καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς πῆθεῖν» (Α΄ Ἰω. γ' 16) διαλύει κάθε ἀμφιβολία γιὰ τὸ ὅτι ἡ προσφορά τῆς ζωῆς, καὶ συνεπῶς καὶ ἡ δωρεὰ σώματος, δὲν εἶναι πράξεις αὐτοκτονίας ἢ εὐθανασίας, ἀλλὰ μπορούν νὰ ἀποτελοῦν ἐκφράσεις τῆς «μείζονος ἀγάπης», περὶ τῆς ὁποίας κάνει λόγο ὁ ἴδιος ὁ Κύριος κατὰ τὴν παράδοση τῶν τελευταίων Του ὑποθηκῶν στοὺς μαθητές· «μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει ἵνα τῆς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθῃ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰω. ιε' 13). Ἡ προσφορά τῆς ζωῆς εἶναι τὸ μείζον· ἡ προσφορά τῶν ὀργάνων εἶναι τὸ εὐλογημένο ἔλασσον. Οἱ παραπάνω ἀγιογραφικὲς ἀναφορὲς μεταθέτουν τὸ ἠθικὸ πρόβλημα ἀπὸ τὸ σχολαστικὸ προσδιορισμὸ τοῦ ἐγκεφαλικοῦ θανάτου στὸ σεβασμὸ καὶ τὴν ἐλεύθερη ἐκφράση τοῦ αὐτεξουσίου.

10) Στὴν περίπτωση λοιπὸν ποὺ κάποιος ἐπιθυμοῦσε νὰ προσφέρει τὰ ὄργανά του, ἀκόμη κι ἂν ὁ ἐγκεφαλικὸς θάνατος δὲν ταυτιζόταν μὲ τὸν ὀριστικὸ χωρισμὸ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα, μαζὶ μὲ τὰ ὄργανά του θὰ εἶχε προσφέρει καὶ τὴ ζωὴ του. Ἡ πράξη του δὲν θὰ περιεῖχε μόνον τὸ στοιχεῖο τῆς προσφοράς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τῆς αὐτοθυσίας.

11) Ἡ Ἐκκλησία εὐνοεῖ καὶ ἐνθαρρύνει τὴν προσφορά ἐνὸς ἀπὸ τὰ διπλά μας ὄργανα (νεφρά) ἢ ἰστών (δέρματος, μυελὸ τῶν ὀστών, αἷματος), ἀπὸ ζῶντα δότη.

ε. Περί ἐγκεφαλικοῦ θανάτου

12) Ἡ Ἐκκλησία σέβεται καὶ ἐμπιστεύεται τὴν ἰατρικὴ ἔρευνα καὶ κλινικὴ πράξη. Γι' αὐτὸ, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀρμόδια, θὰ μπορούσε νὰ δεχθεῖ τὴν διεθνῶς ὁμόφωνη ἄποψη ὅτι ὁ ἐγκεφαλικὸς θάνατος ταυτίζεται μὲ τὸ ἀμετάκλητο βιολογικὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἐγκεφαλικὸς θάνατος ἀποτελεῖ γεγονὸς ὀριστικῆς καὶ ἀνεπίστρεπτης καταστροφῆς τοῦ ἐγκεφάλου καὶ κατάσταση πλήρους ἀπώλειας αἰσθήσεων καὶ συνειδήσεως. Κατ' αὐτὸν ἡ ἀναπνευστικὴ λειτουργία συντηρεῖται μόνον μηχανικὰ, ἢ δὲ διακοπὴ τῆς τεχνητῆς ὑποστηρίξεως ὁδηγεῖ σὲ σχεδὸν ἄμεση παύση καὶ τῆς καρδιακῆς λειτουργίας.

13) Αὐτὸ ποὺ στὴν οὐσία κάνει ἡ τεχνητὴ ὑποστήριξη τῆς ἀναπνοῆς εἶναι ὅτι προσωρινὰ ἀναχαίττει τὴν διαδικασία ἀποσυνθέσεως τοῦ σώματος ὄχι ὅμως καὶ τὴν ἀναχώρηση τῆς ψυχῆς.

14) Ὁ ἐγκεφαλικὸς θάνατος πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ διαφοροποιηθεῖ ἀπὸ τὴν φυτικὴ κατάσταση -ποὺ συνήθως ὀνομάζεται «κλινικὸς θάνατος». Κατ' αὐτὴν, τὸ ἐγκεφαλικὸ στελεχὸς λειτουργεῖ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν ἀπαιτεῖται τεχνητὴ ὑποστήριξη.

15) Ἐπειδὴ ὑπάρχει πάντοτε ὁ κίνδυνος -σὲ μεμονωμένες εὐτυχῶς περιπτώσεις-, ἀπροσεξίας, λάθους ἢ καὶ ἀσεβείας πρὸς τὸ γεγονὸς τοῦ θανάτου, ἡ Ἐκκλησία μαζὶ μὲ τὴν πλειοψηφία τοῦ ἰατρικοῦ καὶ νοσηλευτικοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀρμοδίων κοινωνικῶν φορέων, ἀπαιτεῖ τὴν ἐξασφάλιση τῆς ἀκριβοῦς τηρήσεως τῶν διεθνῶς ἀποδεκτῶν κριτηρίων διαγνώσεως τοῦ ἐγκεφαλικοῦ θανάτου. Ἔτσι:

α) εἶναι ἀπαραίτητη ἡ τεκμηριωμένη καὶ σαφὴς διαπίστωση τῶν αἰτίων τοῦ ἐγκεφαλικοῦ θανάτου.

β) Ἡ πιστοποίηση τοῦ ἐγκεφαλικοῦ θανάτου πρέπει νὰ γίνεται ἀπὸ ἐπιτροπὴ εἰδημόνων ποὺ νὰ μὴν ἔχουν καμμία σχέση ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὶς μεταμοσχευτικὲς ὁμάδες καὶ ἐπὶ τῆ βᾶσει τῶν ὑφισταμένων κλινικῶν καὶ ἐργαστηριακῶν κριτηρίων.

γ) Τὰ κριτήρια τοῦ ἐγκεφαλικοῦ θανάτου δὲν εἶναι ἐπαρκῆ ἂν εἶναι μόνον κλινικά. Πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ ἐργαστηριακὰ (ἀξονική τομογραφία καὶ ἕνα ἠλεκτροεγκεφαλογράφημα) ὥστε νὰ ἐπιβεβαιωθεῖ, κατὰ τὸ δυνατόν, ὄχι μόνον ἡ παύση τῶν λειτουργιῶν τοῦ ἐγκεφαλικοῦ στελεχούς, ἀλλὰ καὶ τοῦ φλοιοῦ. Ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐμφανὴς αἰτία ἐγκεφαλικῆς βλάβης πρέπει νὰ ἐπιναλαμβάνονται οἱ ἐξετάσεις γιὰ μεγαλύτερη ἐπιβεβαίωση, ἀκόμη κι ἂν αὐτὴ ἡ καθυστέρηση ὁδηγεῖ σὲ ἀπώλεια τῶν ὀργάνων.

δ) Πρὶν ἀπὸ τὶς δοκιμασίες τοῦ ἐγκεφαλικοῦ θανάτου θὰ πρέπει νὰ ἔχουν προηγηθεῖ οἱ βιοχημικὲς ἐξετάσεις ποὺ νὰ παρουσιάζουν φυσιολογικὲς τιμὲς (ὄχι οὐρία οὔτε ἠλεκτρολυτικὲς διαταραχές). Ἐπίσης, γιὰ νὰ ἐλεγχθεῖ ὁ ἐγκεφαλικὸς θάνατος πρέπει νὰ ἔχουν παρέλθει τουλάχιστον 24 ὥρες ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τοῦ συμβάντος.

16) Ὁ ἐλεγχος ἂν κάποιος εἶναι δότης (δηλαδὴ ἂν ὑπάρχει συναίνεση) πρέπει νὰ γίνεται μετὰ τὴν ὀριστικὴ διάγνωση τοῦ ἐγκεφαλικοῦ θανάτου, ὥστε αὐτὴ νὰ εἶναι κατὰ τὸ δυνατόν ἀμερόληπτη καὶ ἀνεπηρέαστη.

17) Σύμφωνα μὲ ὅλα τὰ παραπάνω, ἡ δωρεὰ ὀργάνων ἀπὸ ἐγκεφαλικά νεκροῦς δότες καθὼς καὶ ἡ νηφάλια καὶ συνειδητὴ ἀπόφαση ὑγιοῦς ἀνθρώπου νὰ προσφέρει κάποιον ὄργανο του σὲ πάσχοντα συνάνθρωπο, ὡς πράξεις φιλαλληλίας καὶ ἀγάπης, εἶναι σύμφωνες μὲ τὴ διδασκαλία καὶ τὸ φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας μας.

στ. Περί συνειδητῆς καὶ εἰκαζομένης συναίνεσεως

18) Ἡ δωρεὰ προϋποθέτει τὴ «συνειδητὴ συναίνεση» τοῦ δότη σ' αὐτὸ ποὺ κάνει. Κάθε τι ποὺ «εἰκάζει» τὴ βούλησή του ἀποτελεῖ παρέμβαση στὸ αὐτεξούσιο καὶ δὲν εἶναι δυνατό νὰ γίνει ἀποδεκτὸ.

19) Ἡ «συνειδητὴ συναίνεση» ἀποτελεῖ πράξη αὐταπάρνησης, καὶ ἀγάπης, ποὺ συνδέει τὸ δωρητὴ μὲ τὸ γεγονὸς τοῦ θανάτου του, ποὺ ἐπισυμβαίνει μὲ τρόπο τραγικὸ καὶ σὲ σχετικὰ νεαρὴ ἡλικία. Ἐπίσης, ἐνέχει τὶς ἀρετὲς τῆς ἀνιδιοτελείας, τῆς ἀρνήσεως τῶν φυσικῶν δικαιωμάτων, τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τοὺς ἄλλους, τῆς αὐτοπροσφοράς καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὸ φρόνημα τῆς φιλοζωίας.

20) Ἡ Ἐκκλησία, ἀσκώντας τὴν μεταμοσχευτικὴν ποιμαντικὴν τῆς, ἴσως ἐξασφαλίσει ἕναν ἀριθμὸ μοσχευμάτων καὶ συντελέσει ἔτσι στὴν ἐπιβίωση ἀντίστοιχων ἀνθρώπων (ἀνάλογα μὲ τὸ ποσοστὸ ἐπιτυχίας τῶν μεταμοσχευτικῶν ἐπεμβάσεων). Μὲ τὴν προϋπόθεση ὅμως τῆς συνειδητῆς συναίνεσεως, αὐτοὶ ποὺ πνευματικὰ καλλιεργοῦνται εἶναι πολλοὶ περισσότεροι -ὄσοι ἔχουν συνειδητὰ δώσει τὴν συναίνεσή τους. Ἀπὸ αὐτοὺς θὰ προέλθουν οἱ ὀπωςδήποτε λιγότεροι δότες. Ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι στραμμένη μόνον στοὺς πραγματικούς ἀλλὰ καὶ στοὺς δυνητικούς δότες.

Ὁ δότης μπορεῖ μὲν νὰ ὠφελεῖ μὲ τὴν προσφορά του, ὠφελεῖται ὅμως κυρίως μὲ τὴν πράξη τῆς συναίνεσής του. Σῶζει βιολογικὰ μὲν τὸν λήπτη πνευματικὰ δὲ τὸν ἑαυτὸ του.

21) Ἡ συναίνεση δὲν εἶναι κάτι δευτερευόν ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ἐπισκιασθεῖ ἀπὸ ὅποιαδήποτε ἄλλη πράξη (π.χ. ἀπογραφή, ἐκδοση ταυτότητας κ.τ.λ.). Θὰ πρέπει ἡ δήλωσή της νὰ εἶναι ἐλεύθερα καὶ ἀπόλυτα συνειδητὴ, καρπὸς ὠριμῆς σκέψης. Γι' αὐτὸ, καλὸ θὰ ἦταν νὰ διατυπώνεται ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπὸ ὅποιαδήποτε ἄλλη κοινωνικὴ πράξη καὶ μὲ τὴν προϋπόθεση τῆς σωστῆς καὶ ἀβίαστης ἐνημερώσεως.

ζ. Περί συγγενικῆς συναίνεσεως

22) Ἡ Ἐκκλησία ὑπὸ δρους καὶ κατ' οἰκονομία, μέσα στὴν προοπτικὴ τῆς ἱερότητας τῶν συγγενικῶν δεσμῶν καὶ τῆς ἐπιδικώμενης καλλιέργειας τῶν σχέσεων κοινωνίας, θὰ μπορούσε νὰ δεχθεῖ καὶ τὴν ὑποκατάσταση τῆς βουλήσεως τοῦ δότη ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, βέβαια μὲ τὸ δεδομένο ὅτι αὐτὴ δὲν ἀντιπαρατίθεται πρὸς τὴ δική του. Ἡ πρόνοια γιὰ τοὺς οἰκειοὺς ἀποτελεῖ ἐκφράση πίστεως (Α' Τιμ. ε' 8), οἱ δὲ ἐγγενεῖς ὑποχρεώσεις ἀπέναντί τους ἀπόδειξη ἱερῶν συγγενικῶν δικαιωμάτων.

Γιὰ τοὺς συγγενεῖς ἡ ζωὴ τοῦ δότη καὶ ἡ τιμὴ τοῦ σώματος του ἴσως νὰ ἔχουν μεγαλύτερη ἀξία ἀπ' ὅ,τι γιὰ τὸν ἴδιο. Μὲ δεδομένη τὴν ἀγάπη, ἡ ἀπόφαση τῆς δωρεᾶς τοῦ σώματος τοῦ ἄλλου ἴσως νὰ εἶναι καὶ δυσκολότερη ἀπὸ αὐτὴν τῆς δωρεᾶς τοῦ δικοῦ μας σώματος. Ἐπὶ αὐτὴν τὴν ἐννοια, ὁ πραγματικὸς δότης εἶναι οἱ συγγενεῖς.

23) Ἐπειδὴ στὴν κοινωνία καὶ ἐποχὴ μας τὰ πάσης φύσεως συμφέροντα, ἰδίως τὰ οικονομικά, συχνὰ παρεμβάλλονται μὲ βέβηλο τρόπο ἀκόμη καὶ στὶς ἱερότερες τῶν σχέσεων, ὁ νόμος θὰ πρέπει νὰ προνοεῖ γιὰ τὴν ἀποφυγὴ κάθε ὑποψίας ἐμπορευματοποίησης τῶν μοσχευμάτων ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς.

24) Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦταν, κατὰ τὴν ὅποιαδήποτε διαδικασία ἐνυπογράφου συναίνεσεως, νὰ μπορούσε ὁ δότης νὰ ἐκχωρήσει ἐκ τῶν προτέρων τὸ δικαίωμα διαθέσεως τοῦ

σώματός του στους συγγενείς του.

η. Οι έπιφυλάξεις της Έκκλησίας

25) Έπειδή η εξέλιξη των έπιστημών έπικοινωνίας και πληροφορικής (διαδίκτυο, τήρηση μηχανογραφικών αρχείων με εύρυτατο φάσμα δεδομένων και περιορισμένη δυνατότητα έλέγχου κ.ά.) άφ' ένός και ή πνευματική πενία των συγχρόνων κοινωνιών άφ' έτέρου είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε κακοποίηση, εκμετάλλευση ή και θυσία των μεταμοσχεύσεων στον βωμό των μεγάλων οικονομικών συμφερόντων, ή Έκκλησία όφείλει να προστατεύσει το θεσμό, την πράξη και τὰ έμπλεκόμενα πρόσωπα από ένδεχόμενη βεβήλωση (βεβιασμένη διάγνωση ή προχειρότητα στην τήρηση των κριτηρίων του έγκεφαλικού θανάτου, έμπορευματοποίηση ή συναλλαγή οιασδήποτε φύσεως σχετικά με την προσφορά όργάνων, έπιλογή ληπτών επί τή βάση ρατσιστικών κριτηρίων, παραβιάσεις των καταστάσεων άναμονής, κ.λπ.).

26) Πρός άποφυγή των παραβιάσεων των καταστάσεων άναμονής, πρέπει να γίνει άρχειό έγγραφής δότην επί μηχανογραφικής βάσεως, το όποιο να έλέγχεται από κεντρικό αδιάβλητο μηχανισμό.

27) Ένώ ή διεθνής και έλληνική νομοθεσία, για να προστατεύσει τις μεταμοσχεύσεις από την άπειλή τής έμπορικής συναλλαγής, έπιβάλλει την άνωθυμία του λήπτη και του δότη και άπαγορεύει τή δωρεά όργάνου σε προκαθορισμένο από το δότη φιλικό ή συγγενικό πρόσωπο (έξαιρεση οι μεταμοσχεύσεις νεφρών από ζώντα δότη), κάτι τέτοιο δέν άντιπρέπει κατ' άνάγκην στην ήθική τής Όρθοδόξου Χριστιανικής Έκκλησίας.

28) Η Έκκλησία δέν μπορεί να συγκατατεθεί στην άφαίρεση όργάνων από βρέφη με συγγενή άνεγκεφαλία. Τέτοιοι δότες είναι πολλοί σπάνιοι, πράγμα που περιορίζει τις έλπίδες των ληπτών-βρεφών. Παρά τούτα τὰ άνεγκεφαλα βρέφη έπειδή δέν στερούνται στελέχους δέν είναι έγκεφαλικά νεκρά και έπειδή στερούνται συνειδήσεως δέν έχουν τή δυνατότητα τής συναινέσεως -και φυσικά κανείς δέν μπορεί να τήν εικάσει. Αυτό δημιουργεί νομικό κώλυμα στην άφαίρεση όργάνων. Έπί πλέον, ή κοινωνία πρέπει να άρνηθεί κάθε ωφελμιστική θεώρηση αυτών των βρεφών. Η άνάγκη σεβασμού προς αυτά δέν άφήνει περιθώρια ώστε το πέρασμά τους άπ' αυτόν τόν κόσμο να είναι έντελώς χρηστικό.

29) Σχετικά με το ένδεχόμενο χρήση τεχνητών όργάνων ή και ξενομοσχευμάτων (γενετικά έπεξεργασμένων μοσχευμάτων από ζώα), όπως και προϊόντων κλωνοποίησης, έπειδή ή έρευνα δέν έχει να παρουσιάσει σαφή επί του παρόντος άποτελέσματα και ή πορεία τής δέν είναι εύκρινής, ή Έπιτροπή Βιοηθικής έπιφυλάσσει να παρουσιάσει έν εύθετω χρόνω τις θέσεις και άπόψεις τής έπ' αυτού.

30) Υπάρχει ο κίνδυνος, στο άμεσο μέλλον, με την χαλαρή διεθνώς ήθική άπέναντι στην εύθανασία και την τάση νομοθετικής κατοχυρώσεως τής, οι μεταμοσχεύσεις να συνδυασθούν με την εύθανασία. Έτσι, άτομα που θα έπλέγουν αυτόν τόν τρόπο τερματισμού τής ζωής τους ένδεχομένως θα καθίστανται και δωρητές όργάνων. Αυτός είναι ένας επί πλέον λόγος που ή νομοθεσία των μεταμοσχεύσεων θα πρέπει άπαρηγότως να διαθέτει ύψηλό ιδεολογικό υπόβαθρο.

θ. Κριτική του νέου νόμου περί μεταμοσχεύσεων

Ένώ ή Έκκλησία άποδέχεται την ιδέα των μεταμοσχεύσεων, άδυνατεί να συμφωνήσει με την πρόσφατη νομοθετική κατοχύρωσή τους στη χώρα μας, ή όποια κυριαρχείται από χρησιμοθηρική άντίληψη και στενό όρθολογισμό. Ό μόνος τρόπος προστασίας τής ήθικής και πρακτικής των μεταμοσχεύσεων από το ένδεχόμενο κακοποιήσεως τής είναι ή σχετική νομοθεσία να είναι σαφής, μελετημένη, ιδεολογική και όχι χρησιμοθηρική.

31) Στόν προσφάτως ψηφισθέντα νόμο, ο νομοθέτης έρμηνεύει τή «μη άρνηση» των συγγενών ως συναινση του δότη (Άρθρ. 12, παρ. 4). Τά όργανα άφαιρούνται όχι όταν συναινούν, αλλά όταν «δέν άντιπνένται» οι συγγενείς. Οι μεταμοσχεύσεις δέν είναι δυνατόν να στηριχθούν σε μία «μη άρνηση», και μάλιστα των συγγενών, την στιγμή που όλοι άγωνιζόμαστε για τή συγκατάθεση, και μάλιστα του δότη.

32) Στην περίπτωση αυτή, ή έλλειψη ή ή μη έξέυρεση συγγενών θα ήταν δυνατόν να έρμηνευθεί ως «μη άρνηση». Συνεπώς, κάθε έγκεφαλικά νεκρός άλλοδαπος, λαθρομετανάστης, άγνωστος και έγκαταλελειμμένος, άθίγγανος κ.τ.λ., -ο άριθμός των όποιών δέν είναι καθόλου εύκαταφρόνητος, και των όποιών οι συγγενείς είτε δέν βρίσκονται στην Έλλάδα, είτε δέν είναι εύκολο να άνευρεθούν- ή όποιος βρεθεί μόνος στο νοσοκομείο μετά από τροχαίο άτύχημα που δέν έχει γίνει άμέσως άντιληπτό από τους συγγενείς του θα θεωρείται άυτόματως δότης. Θα πρέπει άραγε στη δυστυχία τής μοναξιάς τους να προσθέσουμε και την αυθαίρετη άφαίρεση των όργάνων τους; Ό νόμος τής «μη άρνησης» λοιπόν άποτελεί έκβιασμό τής συνειδήσεως.

33) Η «συναίνεση» δέν έχει καμία σχέση με τή «μη άρνηση». Το «δίνω κάτι δικό μου» είναι έντελώς διαφορετικό από το «μου παίρνουν κάτι που μου άνήκει». Στη δεύτερη περίπτωση ή βούληση τής πολιτείας και κοινωνίας ύποκαθιστά ως άγαθό την έκφραση τής προσωπικής έλευθερίας.

34) Το κράτος δέν έχει κανένα δικαίωμα είσχωρήσεως στην ιδιωτική σφαίρα τής ζωής των πολιτών. Μία τέτοια ένέργεια άντιβαίνει στα άρθρα 2, παρ. 1 (περι του σεβασμού και τής προστασίας τής ανθρωπίνης άξιοπρέπειας) και 5, παρ. 1 (περι τής έλεύθερης άνάπτυξης τής προσωπικότητας του ατόμου) του συντάγματος.

35) Δέν μπορεί επίσης να ύποχρεώνει τόν πολίτη να έκφέρει γνώμη χωρίς να κατοχυρώνει το δικαίωμά του να μην έκφέρει. Ποιές οι έπιπτώσεις άν ο πολίτης άρνηθεί να έκφράσει τή βούλησή του;

36) Η ύποκατάσταση του όρου «έγκεφαλικός θάνατος» με το «νέκρωση του έγκεφαλικού στελέχους» θεωρείται ίατρικά άμφιλεγόμενη και ιδεολογικά ύποπτη. Η διαπίστωση τής παύσης των λειτουργιών όχι μόνο του έγκεφαλικού στελέχους αλλά και του φλοιού έπιβεβαιώνει την άνεπίστρεπτη παύση όλων των έγκεφαλικών λειτουργιών και γι' αυτό είναι έπιβεβλημένη.

37) Η διά νόμου ύποχρεωτική διακοπή τής μηχανικής ύποστήριξης τής άναπνευστικής λειτουργίας σε περίπτωση έγκεφαλικά νεκρού ατόμου που δέν είναι δότης (Άρθρ. 12, παρ. 6) είναι πνευματικά και ήθικά άντιδεδονολογική. Ό νόμος πρέπει να κατοχυρώνει τόν γιατρό που, για λόγους συνειδήσεως, δέν έπιθυμεί να διακόψει τόν μηχανικό άερισμό και φυσικά όχι να τόν τιμωρεί (Άρθρ. 20, παρ. 1).

38) Η δυσκολία των συγγενών να συναινέσουν στη δωρεά του σώματος, που όφείλεται σε προσωπικούς, συναισθηματικούς ή και φιλοσοφικούς λόγους, πρέπει να γίνεται άπόλυτα σεβαστή και όχι να άντιμετωπίζεται έκβιαστικά με την άπειλή τής διακοπής τής μηχανικής ύποστήριξης (Άρθρ. 12, παρ. 6).

ι. Ποιμαντικές δυνατότητες τής Έκκλησίας

39) Με βάση τις παραπάνω άρχές, ή Έκκλησία όφείλει να άγωνισθεί για την επικράτηση των άρχών τής, το θετικό έπηρασμό τής μεταμοσχευτικής πολιτικής και να δημιουργήσει ή ίδια μία μεταμοσχευτική πνευματική παράδοση προσανατολισμένη προς τις πνευματικές άνάγκες προσφοράς αισθημάτων του δότη. Με τόν τρόπο αυτόν, ή έξέυρεση μοσχευμάτων και ή προώθηση των μεταμοσχεύσεων δέν θα άποτελεί έπιδικώκόμενο σκοπό αλλά φυσικό άποτέλεσμα.

40) Η Έκκλησία μπορεί να όργανώσει προγράμματα άγωγής δότην με σκοπό την καλλιέργεια σημαντικών άρετών μεταξύ των πιστών τής (μνήμη θανάτου, άυτοπροσφορά, θυσιαστικό φρόνημα κ.τ.λ.). Έτσι, θα δίνει τή μαρτυρία του ήθους τής στη σύγχρονη κοινωνία με ένα έντελώς σύγχρονο τρόπο.

41) Η Έκκλησία ούτε την άλήθεια θυσιάζει ούτε το πρόσωπο ύποδουλώνει. Άν κάποιος έπιθυμεί να γίνει δωρητής τόν εύλογει- άν δυσκολεύεται τόν κατανόει. Αυτή είναι ή προστασία του προσώπου. Το πνεύμα τής δέν ύποτάσσεται στην άνάγκη των μεταμοσχεύσεων, αλλά ύπηρετεί το σεβασμό του προσώπου. Κυρίως του προσώπου ως δότη.

42) Έπίσης, σεβεται και πλήρως κατανόει τή φυσική έπιθυμία των άσθενών εκείνων οι όποιοι με τή λήψη των μοσχευμάτων έπιθυμούν να παρατείνουν το χρόνο τής βιολογικής τους ζωής, καθώς πιστεύει ότι το γεγονός αυτό θα μπορούσε να συντελέσει στην πνευματική τους ολοκλήρωση και την έπίτευξη του σκοπού τής ύπαρξής τους.

43) Λόγω του πνευματικού μεγέθους που ένέχει ή πράξη τής δωρεάς σώματος, πριν αυτό συμβεί, καλό θα ήταν ο ιερέυς του νοσοκομείου να διαβάσει μία κατάλληλη εύχή ή να τελείει κάποια άγιαστική πράξη (χρήσι δι' έλαίου, σταύρωμα κ.τ.λ.).

44) Σχετική άγωγή πνευματικού προσανατολισμού θα μπορούσε να γίνει και για την καλλιέργεια και προετοιμασία του λήπτη, ώστε να μην νοιώθει μόνος ως ο εύνοημένος άποδέκτης ενός μοσχεύματος, αλλά ως εύλογημένος δέκτης τής άγάπης κάποιου άγνωστου συνανθρώπου και τής χάριτος του Θεού.

45) Συμπερασματικά, ή ποιμαντική τής Έκκλησίας προς τούς δότες, τούς λήπτες και τούς γιατρούς πρέπει να είναι τέτοια, ώστε μέσα από όλους αυτούς τούς τρόπους να δοξάζεται ο Θεός, να ολοκληρώνονται πνευματικά οι άνθρωποι και η ασθένεια ή παράταση ζωής να άποτελέσουν προϋπόθεση εκπλήρωσης του βαθύτερου σκοπού τής δημιουργίας τους.

ια. Προτεινόμενη τακτική τής Έκκλησίας

46) Είναι κοινή πεποίθηση ότι ο λόγος και ο ρόλος τής Έκκλησίας μας στην πορεία των μεταμοσχεύσεων στην Ελλάδα είναι κεντρικός. Οι μεταμοσχεύσεις είναι ίσως ένα από τὰ λίγα θέματα στα οποία ή πολιτεία έχει τήν άμεση ανάγκη τής Έκκλησίας. Αυτό δημιουργεί στην Έκκλησία ούσιαστικά δικαιώματα και μεγάλες υποχρεώσεις.

47) Δεδομένου ότι οι μεταμοσχεύσεις εύκολα μπορούν να οδηγήσουν σε κατάχρηση και παραβίαση θεμελιωδών ήθικών αρχών και αξιών και υπάρχει τεράστια διαφορά ήθους και προσεγγίσεως μεταξύ κοσμικής και εκκλησιαστικής αντίληψως του θέματος, ή Έκκλησία πρέπει να είναι πολύ προσεκτική στις ενέργειες τής και φειδωλή στα λόγια τής.

48) Στην συνεργασία τής με τήν πολιτεία, ή Έκκλησία θέτει σαφείς όρους, ώστε να μη χρεωθεί κοσμικές αποφάσεις και ενέργειες που πιθανώς θα γίνουν με έντελώς διαφορετικό πνεύμα και σκοπό. Τò ένδεχόμενο να οργανώσει ήμερα δότου ή έκστρατείας ύποστήριξης των μεταμοσχεύσεων, με σκοπό τή συγκέντρωση του μεγαλύτερου δυνατού άριθμού μοσχευμάτων θα τò αποφασίσει μόνον, αφού υπάρχουν σαφή έχέγγυα σεβασμού των αρχών και όρων τής.

49) Η άπουσία επίσημης εκκλησιαστικής τοποθετήσεως στο θέμα οδήγησε σε αὐθαίρετη είτε άποδοχή είτε άπόρριψη των μεταμοσχεύσεων από συγκεκριμένα άρμόδια ή άναρμόδια εκκλησιαστικά πρόσωπα. Αυτό έχει προκαλέσει σύγχυση, ένιστε δε και διχασμό, μεταξύ των πιστών και του θεολογικού κόσμου.

Στὴν παρούσα φάση, ή Έκκλησία με σαφήνεια αλλά σε χαμηλούς τόνους διακηρύττει ότι θα μπορούσε, μέσα στα πλαίσια των προαναφερθεισών θεολογικών αρχών, να δεχθεί τήν ιδέα των μεταμοσχεύσεων και ότι μέσα από αυτές θα τής ήταν δυνατόν να άσκήσει τήν ποιμαντική και να διοχετεύσει τò πνεύμα και τò ήθος τής.

Στὴ συνέχεια, θα προκαλέσει διάλογο και εύκαιριές ενημέρωσης μέσα στους κόλπους τής (σεμινάρια πνευματικών, όμιλίες κ.τ.λ.), θα προσπαθήσει να καλλιεργήσει πνεύμα κατανόησεως, συμφωνίας και εύρειας άποδοχής των βασικών θεολογικών θέσεών τής μεταξύ του σώματος των πιστών, ώστε να έξαλειφθεί κάθε άδικαιολόγητος άρνησμός.

Τρίτο βήμα θα έπρεπε να είναι ή έκδοση και κυκλοφορία έννημερωτικών και έπεξηγηματικών των άπόψεών τής φυλλαδίων ή και ή διοργάνωση μεγάλης άνοιχτής ήμερίδος διὰ τής οποίας θα διακηρύξει τις άπόψεις τής στην κοινωνία μας.

Τελευταία ενέργεια θα είναι ή έκδοση συνοδικής έγκυκλίου, ή όποια θα έκφράζει τήν έπιτομή των εκκλησιαστικών θέσεων και προτάσεων και θα διατυπώνει με σαφήνεια τò περιγράμμα και τήν πρακτική του Όρθοδόξου χριστιανικού ήθους στο θέμα των μεταμοσχεύσεων.

50) Σχετικά με τò νέο νόμο, ή Έκκλησία διαχωρίζει τή θέση τής, δίχως έμπάθεια αλλά με σύνεση και σαφήνεια, ώστε ούτε τήν ύπόθεση των μεταμοσχεύσεων να βλάψει ούτε τή βαρύτητα των άπόψεών τής να υποβιάσει. Παράλληλα έχει δημοσιοποιήσει τις άπόψεις τής στα σημεία που διατηρεί τις έπιφυλάξεις και έχει τις άντηρήσεις τής. Έπίσης, έχει έτοιμότητα για άμεσες νομικές παρεμβάσεις και θα ζητήσει τροπολογίες και νομοθετικές βελτιώσεις, τέτοιες που θα διασφαλίζουν τις αρχές τής λογικής τής και θα έπιτρέπουν τήν ούσιαστική συμπαράστασή τής.

51) Άπαραίτητος όρος συνεργασίας με τήν πολιτεία είναι ή τελευταία να κατανόησει ότι είναι έπιφορτισμένη με τήν τεράστια ύποχρέωση να προστατεύσει τις μεταμοσχεύσεις νομοθετικά και πρακτικά από κάθε μορφής άσυνειδησία, χρησιμοθηρία ή και χρηματική έκμετάλλευση και να έξασφαλίσει τήν έπιστημονική άριότητα, ενημέρωση και κατάρτιση των άρμοδίων ιατρών και φορέων. Με τόν τρόπο αυτόν, ο δότης δέν καταντάει θύμα ποταπών συμφερόντων, άσεβείας ή έπιστημονικής έπιπολαιότητας και άγνοιας.

52) Έπί πλέον, ή ιατρική κοινότητα και ή πολιτεία όφείλουν να βοηθήσουν στην έπιβολή και νομοθετική κατοχύρωση των άκριβεστέρων κριτηρίων του «έγκεφαλικού θανάτου», ή πιστή τήρηση των όποιων άυστηρώς να έλέγχεται.

53) Έπίσης, είναι άναγκαία ή ίδρυση σοβαρών και άξιόπιστων μεταμοσχευτικών κέντρων τὰ όποια να διαθέτουν τήν κατάλληλη έπιστημονική και τεχνολογική ύποδομή, ώστε ή λήψη των όργάνων του δότη και ή έν συνεχεία μεταμόσχευσή τους στον κατάλληλο λήπτη να γίνεται με τὰ ύψηλότερα ποσοστά έπιτυχίας και τις λιγότερες άπώλειες.

54) Η Έκκλησία θα έπιμεληθεί τή συμμετοχή τής δι' έκπροσώπων τής σε έπιστημονικά ιατρικά συνέδρια σχετικά με τις μεταμοσχεύσεις, ώστε και τή γνώση τής να άνανέωνει και τις αρχές τής να προβάλλει.

55) Τέλος, ο ρόλος και ή έκπροσώπησή τής στο Έθνικό Συμβούλιο Μεταμοσχεύσεων -έφ' όσον αυτό συνεχίσει να ύφίσταται- και στον ύπό σύσταση Έθνικό Όργανισμό Μεταμοσχεύσεων (Ε.Ο.Μ.) πρέπει να είναι κεντρικός και παρεμβατικός και όχι εικονικός και δευτερεύων. Σκοπός τής είναι τὰ μεταμοσχευτικά κέντρα να λειτουργούν κατά τò δυνατόν έπί τή βάση των ίδιων τής αρχών σεβασμού, έλευθερίας και άγάπης του προσώπου.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ιωάννου Γενναδίου 14 (115 21)

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ

ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΓΟΝΙΔΙΩΜΑΤΟΣ
Ευρωκοινοβούλιο, Βρυξέλλες

(9-10.7.2001)

Η Ίερά Σύνοδος τής Έκκλησίας τής Ελλάδος ύποδέχεται με ιδιαίτερη χαρά τή μεγαλύτερη και ούσιαστικότερη ίσως ανακάλυψη τής ανθρώπινης έπιστήμης και τεχνολογίας: τήν άποκωδικοποίηση του ανθρώπινου γονιδιωματός.

Κάθε τι που άποτελεί ανθρώπινη κατάκτηση στο γνωστικό πεδίο ή Όρθόδοξη Έκκλησία τò άγκαλιάζει με ιδιαίτερη συμπάθεια, ιδίως όταν αυτό συνδέεται με τήν πρόοδο τής ύγείας, τήν άνακούφιση του πόνου, τήν έλπίδα για βελτίωση τής ζωής. Η Έκκλησία θαυμάζει τò έπίτευγμα, έπικροτεί τήν κατάκτηση τής νέας γνώσεως, άνακουφίζεται φιλόνηρωπα από τήν προσδοκία μιάς έπαναστάσεως στη διαγνωστική, προληπτική και θεραπευτική ιατρική.

Παρά ταύτα, ή Όρθόδοξη Έκκλησία αισθάνεται περισσότερο τήν πνευματική τής ύποχρέωση να προστατεύσει τόν άνθρωπο ως εικόνα του Θεού από όσο τήν κοινωνική τής άποστολή να έξασφαλίσει ένα καλύτερο έπίγειο μέλλον στην ανθρωπότητα. Άντιλαμβανόμαστε ότι παράλληλα με τις μεγάλες ύποσχέσεις, ή γενετική έπάνσταση έμπερικλείει και τούς κινδύνους που έδράζονται στο γεγονός ότι ή γνώση μας είναι λιγότερη τής άγνοιας, ή σύνεση πιο σπάνια από τήν άλόγιστη έπιθυμία και οι άξίες άσθενέστερες από τὰ συμφέροντα. Συνεπώς όταν ή έπιστημονική ανακάλυψη δέν συνδυάζεται με σεβασμό προς τόν άνθρωπο, αλλά συνοδεύεται από άλαζονεία, προωθείται από οικονομικά συμφέροντα και ύπηρετεί έγωιστικές προοπτικές, τὰ άποτελέσματα τής έπιστήμης μπορεί να άποδειχθούν έπιβλαβή για τήν ανθρωπότητα.

Τò γεγονός ότι ή έπιστημονική γνώση μας δέν είναι έπαρκής δικαιολογεί τήν άδυναμία μας να προεκτιμήσουμε άκριβώς τις συνέπειες των έπιτευγμάτων μας. Τὰ σφάλματα στην έκτίμηση

του χρονοδιαγράμματος του όλου έγχειρήματος, στον προσδιορισμό του ακριβούς αριθμού των γονιδίων, στην κατανόηση των μηχανισμών και της αποτελεσματικότητας της γονιδιακής θεραπείας δικαιολογούν και λάθος εκτιμήσεις στους έπιφαινόμενους κινδύνους της βιολογικής μας ύποστασης, των κοινωνικών ισορροπιών, της διατήρησης των ήθικών παραμέτρων.

Η Όρθοδοξη Έκκλησία κατανοεί αυτήν την αδυναμία και με σύνεση και αίσθημα ευθύνης παρακολουθεί τις εξελίξεις και έφιστά την προσοχή όλων μας, ώστε με κάθε τρόπο να προστατευθεί το ανθρώπινο γονιδίωμα από κάθε μορφής συμφέροντα, οικονομική εκμετάλλευση, εύγονικό προσανατολισμό, αλαζονική κυριαρχία. Το γονιδίωμα δεν είναι αυτό που δίνει την αξία στον άνθρωπο ούτε και το έπιτευγμα της άποικωτικοποίησής του, αλλά ο άνθρωπος δίνει αξία στο γονιδίωμα του.

Από την άλλη πλευρά, ή ήθική δεν είναι μόνον δεσμευτικοί κανόνες, νόμοι και ρυθμίσεις· είναι κυρίως έκφραση του υγιούς ήθους βάσει του οποίου ο άνθρωπος μπορεί να αναπτυχθεί και να ένεργει έλευθερα και αύτεξούσια. Η Όρθοδοξη Έκκλησία δεν ύποτάσσει την ανθρώπινη συνειδηση έπιβάλλοντας άυστηρές έντολες και περιοριστικούς κανόνες ή παρεχοντας συνταγές συμπεριφοράς. Αντίθετα έρμηνεύει και εκφράζει την ανθρώπινη συνειδηση σεβόμενη τις θείες αξίες, την έλευθερία του ανθρώπου και την ιερότητα του ανθρώπινου προσώπου.

Οι δυνατότητες που παρέχει ή γενετική μηχανική φαίνεται πως μάς φέρνουν πιο κοντά στην εύγονική άπειλή, τη ρατσιστική κυριαρχία, τον πειραματισμό έπι των έμβρύων, την ύποταξη του αύτεξουσίου, το άγνωστο των συνεπειών του προγραμματισμού της ζωής.

Αυτό που από τώρα θα μπορούσαμε γενικά να πούμε είναι ότι ή ευθύνη μας κυρίως άπέναντι στις μέλλουσες γενεές, στα δικαιώματα και την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, την αξία και έλευθερία του ανθρώπινου προσώπου, την έλευθερη πρόοδο και έρευνα και τη διατήρηση των κοινωνικών ισορροπιών μάς έπιβάλλει κατηγορηματικά να άρνηθούμε κάθε κίνηση ύποβιβασμού του ανθρώπου σε γενετική παράμετρο ή νετερμινιστική μονάδα και κάθε μορφή ρατσιστικής διάκρισης εύγονικού χαρακτήρα. Παράλληλα, μάς ύποχρεώνει να έργασθούμε όλοι μαζί για την έπικράτηση της προτεραιότητας του σεβασμού του ανθρώπου έναντι των όποιωνδήποτε έρευνητικών έπιδιώξεων και έπιτευγμάτων, για την έμπιστευτικότητα των γενετικών πληροφοριών και την προστασία του γονιδιώματος από κάθε κακοποίηση.

Έπίσης είναι άναγκαία ή σωστή ένήμερωση, ή σύσταση ανεξαρτήτων Έπιτροπών Βιοηθικής και Δεοντολογίας, όπως έπίσης και ή δέσμευση των κρατών να προωθήσουν την εκπαίδευση και ένήμερωση στη Βιοηθική και τις συναφείς συζητήσεις, οι όποιες πρέπει όπωσδήποτε να είναι άνοικτες στα ποικίλα θρησκευτικά ρεύματα σκέψης.

Η ταλάντωση άνάμεσα στον ένθουσιασμό και τις ύπέμετρες έλπίδες άφ' ενός και τούς φόβους και τις άπειλες άφ' έτέρου οδηγεί μάλλον σε άκρότητες και άδικες για την άλήθεια τοποθετήσεις. Η Όρθοδοξη Έκκλησία έπιλέγει τη θέση της άναμονής, της έτοιμότητας και της σύνεσης. Κάθε έπιτευγμα έπιστημονικό ή τεχνολογικό δεν άρκει να χαρακτηριστεί ως θετικό μόνον αν προάγει την υγεία, αλλά κυρίως αν καλλιεργεί τον σεβασμό στον άνθρωπο. Η άνθρωπάτητα σίγουρα θα βρει τούς μηχανισμούς να προστατευθεί από το ένδεχόμενο μιάς βιολογικής αναστάτωσης της -ή σωματική υγεία τελικά θα βελιωθεί. Το έρώτημα είναι τί μηχανισμούς θα βρει να άμυνθει από τις άπειλες των ψυχο-κοινωνικών αναστατάσεων. Η Έκκλησία στο έρώτημα αυτό προσθέτει και τον σκεπτικισμό της για το ένδεχόμενο ή γενετική έκρηξη να διαταράξει την ισορροπία ψυχής και σώματος ή να οδηγήσει στον άκρωτηριασμό του αύτεξουσίου και της αιώνιας προοπτικής του ανθρώπου και τον ύποβιβασμό της θεϊκής διάστασής του. Θα είναι τραγική κατάληξη αν τελικά γνωρίζουμε τά μυστικά του βιολογικού μας γονιδιώματος και άγνωστώς τις βασικές λειτουργίες του πνευματικού δυναμικού μας. Ίσως τελικά καλύτερη από την γονιδιακή θεραπεία είναι ή γενετική προληπτική.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ιωάννου Γενναδίου 14 (115 21)

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ

Σχόλια και Προτάσεις
επί του Νομοσχεδίου για την
Ιατρική Υποβοήθηση στην Ανθρώπινη Αναπαραγωγή

(6.11.2002)

A. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

Το συγκεκριμένο νομοσχέδιο πραγματεύεται ένα ιδιαίτερα δύσκολο και περίπλοκο θέμα, η γνώση και εμπειρία επί του οποίου είναι πολύ περιορισμένες. Ο όλος προβληματισμός απαιτεί επιστημονική γνώση, κατανόηση των επί μέρους περιπτώσεων, ώστε αυτές να βοηθηθούν η προληφθούν εγκαίρως, και σαφή προσδιορισμό των ήθικών αρχών επί τη βάσει των οποίων θα γίνει η νομοθετική ρύθμιση. Δεδομένου μάλιστα ότι η ανάπτυξη και εφαρμογή των αναπαραγωγικών τεχνικών στην κλινική πράξη αποτελεί ένα σχετικά πρόσφατο φαινόμενο, με μεγάλη όμως δυναμική διαδόσεως, αντιλαμβάνεται κανείς ότι η κάθε απόφασή μας σχετίζεται και επηρεάζει διαχρονικές διατάξεις και αρχές του οικογενειακού δικαίου και της συναφούς οικογενειακής ήθικής, ενώ εξάλλου δεν μπορεί να παραθεωρηθεί από τον κοινό νομοθέτη η συνταγματική επιταγή (άρθρο 21 παρ. 1) για την προστασία από την πολιτεία του θεσμού του γάμου και της οικογένειας.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, η νομοθετική ρύθμιση του εν λόγω θέματος, που είναι όπωσδήποτε επιτακτική, απαιτεί προσοχή, μεθοδικότητα, υπομονή, συνεργασία με επιστημονικούς και κοινωνικούς φορείς, ανοιχτό διάλογο στην επεξεργασία του σχεδίου νόμου και φυσικά επάρκεια χρόνου.

Είναι όπωσδήποτε επαιτητή η προσπάθεια και πρωτοβουλία της Κυβερνήσεως να ρυθμίσει νομοθετικά μια επικρατούσα πλέον κατάσταση, σε έναν τόσο ευαίσθητο χώρο, αναγνωρίζοντας την ανάγκη για κάτι τέτοιο.

Για τους λόγους αυτούς, η Ιερά Σύνοδος ζήτησε, στις 16.9.2002, λόγω της ιδιαίτερης σπουδαιότητας του συγκεκριμένου νομοσχεδίου.

- α) να δοθεί περισσότερος χρόνος επεξεργασίας των λεπτομερειών του,
- β) να υπάρξει κατά το δυνατόν ευρύτερη κάλυψη απόψεων και
- γ) να συζητηθεί στην ολομέλεια της Βουλής.

B. ΘΕΜΑΤΑ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ

Το νομοσχέδιο παρουσιάζει μία αναπάντεχη καινοτομία, ονομάζοντας το προεμφυτευτικό έμβryo «γεννητικό υλικό» (άρθρα 1456, 1459 ΑΚ), το δε Υπουργείο Δικαιοσύνης, στο Δελτίο Τύπου της 19ης Σεπτεμβρίου 2002, διατείνεται ότι "ο όρος 'γεννητικό υλικό' που χρησιμοποιείται στο νομοσχέδιο είναι καθιερωμένος στην επιστήμη και αναφέρεται μόνο σε γονιμοποιημένα ωάρια και όχι σε έμβρυα" (σημείο 6).

Ο διεθνώς καθιερωμένος επιστημονικός όρος είναι «γενετικό υλικό» (εκ του ρήματος γίγνομαι) και προσδιορίζει το DNA, δηλαδή ένα μακρομόριο, στην δε Αγγλική μεταφράζεται ως genetic material. Είναι αλήθες ότι καταχρηστικά ο όρος αυτός χρησιμοποιείται ενίοτε για να προσδιορίσει τους γαμέτες (ωάριο και σπερματοζωάριο), ποτέ όμως τον ζυγώτι (αυτός συχνά ονομάζεται γονιμοποιημένο ωάριο) ή πολύ περισσότερο το λεγόμενο προεμφυτευτικό έμβryo, στο οποίο αναφέρεται το σχέδιο νόμου.

Ο όρος «γεννητικό υλικό» δεν χρησιμοποιείται σε κανένα νομοθετικό κείμενο στον Ευρωπαϊκό χώρο, εις δε τον Αγγλικό κώδικα πρακτικής που εκπόνησε η Αρχή Γονιμοποιήσεως και Εμβρυολογίας γίνεται αναφορά σε «γαμέτες και έμβρυα».

Εκτός τούτου και από την εισηγητική έκθεση αλλά και από το Δελτίο Τύπου διαφαίνεται μία τάση υποβιβασμού της αξίας του εμβρύου, αφού άλλοτε μεν χαρακτηρίζεται ως «γονιμοποιημένο ωάριο» (άρθρο 1458 ΑΚ), αφήνοντας την εντύπωση ότι πρόκειται περί κυττάρου αναλόγου προς το σπερματοζωάριο και το ωάριο, άλλοτε δε ως «γεννητικό υλικό», εξυπνοώντας ότι είναι κάτι άνευ ιδιαίτερης αξίας και ιερότητας. Με τον τρόπο αυτόν θα μπορούσε να ανοίξει ο δρόμος για πειραματισμούς η και καταστροφή του εμβρύου,

ενδεχομένως δε και για μελλοντικές γενετικές παρεμβάσεις.

Έχουμε κάθε λόγο να πιστεύουμε ότι ο όρος «γεννητικό υλικό» χρησιμοποιήθηκε από τους συντάκτες του νομοσχεδίου για να αποφευχθούν παρεξηγήσεις, μια που το προεμφυτευτικό έμβρυο δεν είναι διαμορφωμένο και εξεικονισμένο, αλλά μορφολογικά συνιστά ένα κυτταρικό άθροισμα που αποτελείται από 16 ή και 32 κύτταρα. Ανάλογη όμως παρεξήγηση μπορεί να γίνει και με τον όρο «γονιμοποιημένο ωάριο», αφού έτσι προκαλείται η εσφαλμένη εντύπωση ότι πρόκειται περί ενός κυττάρου, του ωαρίου, που μόλις γονιμοποιήθηκε.

Η ανακρίβεια αυτή οδηγεί και σε περαιτέρω υποτιμητικές για τον άνθρωπο διατυπώσεις, όπως «πλεονάζον» γεννητικό υλικό (άρθρο 1459 ΑΚ), που και αυτός αναφέρεται στα υπεράριθμα κατεψυγμένα έμβρυα (διεθνώς surplus embryos) λόγω εξωσωματικής γονιμοποίησης.

Η Εκκλησία εμμένει στο συγκεκριμένο σημείο της ακριβούς ορολογίας, διότι πιστεύει ότι η ταύτιση του ανθρώπου, έστω σε κάποια φάση της εμβρυϊκής εξέλιξής του, με «υλικό» είναι ανεπίτρεπτα μειωτική της αξίας του.

Νομοθεσία άλλων χωρών

Η Αγγλία (1990), Γερμανία (1990), Γαλλία (1994), Ελβετία (1998) χρησιμοποιούν τον όρο «έμβρυο».

Η Ισπανία (1988) τον όρο «προέμβρυο».

Η Αυστρία (1994) υιοθετεί τον όρο «ικανό προς ανάπτυξη ωάριο».

ΠΡΟΤΑΣΗ

Οι ακριβείς όροι είναι γαμέτες για τα ωάρια και σπερματοζωάρια και έμβρυο ή προεμφυτευτικό έμβρυο ή έμβρυο *in vitro* (υπάρχει και στη Σύμβαση περί Βιοϊατρικής του Oviedo) για τα έμβρυα προ της εμφυτεύσεως.

Γ. ΕΙΔΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΑΡΘΡΟ 1455

Θετικά στοιχεία

Α. Το άρθρο απαγορεύει την αλόγιστη χρήση των πάσης φύσεως αναπαραγωγικών τεχνικών επιτρέποντας την εφαρμογή τους μόνο σε περιπτώσεις στειρότητας ή κινδύνου μετάδοσης κληρονομικής ασθένειας.

Β. Εισάγεται περιορισμός ηλικίας της μητέρας ώστε να αποκλεισθούν ακραίες εφαρμογές (τεκνοποίηση υπερηλικών).

Γ. Απαγορεύεται η αναπαραγωγική κλωνοποίηση και η επιλογή φύλου.

Δ. Στην εισηγητική έκθεση, όχι όμως και στον νόμο, γίνεται αναφορά και λαμβάνεται υπόψη το «συμφέρον του τέκνου».

Ε. Διαγράφηκε από την εισηγητική έκθεση το ότι η διάταξη όπως είναι διατυπωμένη επιτρέπει την θεραπευτική κλωνοποίηση. Συνεπώς το άρθρο δεν ρυθμίζει την θεραπευτική κλωνοποίηση, για την οποία, όπως και για τα πειράματα επί των εμβρύων, απαιτείται ειδικός νόμος.

Σημεία που δικαιολογούν επιφυλάξεις

Το γεγονός ότι το νομοσχέδιο επιτρέπει την τεχνητή γονιμοποίηση και την επιλογή φύλου στις περιπτώσεις κινδύνου μετάδοσης κληρονομικών ασθενειών ή φυλοσύνδετων νοσημάτων αντίστοιχα συνεπάγεται καταστροφή των προβληματικών εμβρύων, κάτι που η Εκκλησία, παρά τη συμπάθεια και τη φιλόανθρωπη διάθεσή της, αδυνατεί να αποδεχθεί, δεδομένου ότι αντίκειται στη διδασκαλία της, σύμφωνα με την οποία το έμβρυο είναι τέλειος άνθρωπος κατά την ταυτότητα, αν και διαρκώς τελειούμενος κατά την φαινοτυπική έκφραση και οργάνωση.

Σχόλιο

Το άρθρο είναι απόλυτα συμβατό με τις περισσότερες Ευρωπαϊκές νομοθεσίες (Γερμανία, Γαλλία, Ελβετία κ.λπ.)

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ως όρος εφαρμογής του νόμου πρέπει να θεσπισθεί, σε αρμονία προς τις ισχύουσες ρυθμίσεις του Α.Κ. ως προς την επιμέλεια του προσώπου ή την υιοθεσία κ.λπ., το συμφέρον του αναμενόμενου τέκνου.

ΑΡΘΡΟ 1456 (ετερόλογη γονιμοποίηση, τεκνοποίηση άγαμης μητέρας)

Θετικά στοιχεία

Η διαδικασία της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής απαιτεί έγγραφη συναίνεση των προσώπων που επιθυμούν να αποκτήσουν τέκνο, ως απόδειξη της ανάληψης ευθύνης από μέρους τους.

Σημεία που δικαιολογούν επιφυλάξεις

Α. Το άρθρο αυτό εισάγει έμμεσα την ιδέα της ετερόλογης γονιμοποίησης (με σπέρμα τρίτου δότη), όπως αυτό διατυπώνεται με σαφήνεια στην εισηγητική έκθεση.

Β. Επίσης επιτρέπει την τεκνοποίηση άγαμης γυναίκας, με ή χωρίς μόνιμο σύντροφο (αυτό διατυπώνεται στην εισηγητική έκθεση), και χωρίς αναφορά -στην περίπτωση του συντρόφου-, στον ομόλογο ή ετερόλογο χαρακτήρα της γονιμοποίησης.

Γ. Η εμβρυομεταφορά ονομάζεται «μεταφορά γεννητικού υλικού».

Δ. Σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση, η διάταξη έμμεσα εξυπνοεί ετερόφυλα ζεύγη. Επειδή όμως παραμένει το ενδεχόμενο δημιουργίας οικογενειακού πυρήνα ομοφυλοφιλικού χαρακτήρα, νομίζουμε ότι θα πρέπει να υπάρξει σαφής αποκλεισμός τέτοιας δυνατότητας στο κείμενο του νόμου.

Ε. Η μόνη δικλειδα ασφαλείας είναι το συμβολαιογραφικό έγγραφο. Πώς όμως προκύπτει ότι ο συμβολαιογράφος έχει αρμοδιότητες και ειδικές γνώσεις να κρίνει κατά περίπτωση;

ΣΤ. Στην εισηγητική έκθεση, και πιο συγκεκριμένα στο τέλος του σχολίου του παρόντος άρθρου, αναφέρεται ότι «ο όρος γεννητικό υλικό χρησιμοποιείται συμβατικά για να υποδηλώσει τόσο τους γαμέτες (σπέρμα και ωάριο) όσο και το γονιμοποιημένο ωάριο».

Σχόλιο

Α. Η ετερόλογη γονιμοποίηση θα μπορούσε να οδηγήσει στα παρακάτω προβλήματα:

1) Θεωρητικά, στο να γεννηθούν παιδιά με πέντε γονείς: τους δύο που είχαν την βούληση, την γυναίκα που έδωσε το ωάριο, τον άνδρα που έδωσε το σπέρμα και την μητέρα που πρόσφερε την μήτρα,

2) στο φαινόμενο εξασθένησης ή και αμφισβήτησης της σχέσης γονέως-παιδιού ή μη ισοδύναμης σχέσης των δύο γονέων με το παιδί -αφού ο ένας εκ των γονέων είναι φυσικός γονέας και ο άλλος επέχει θέση πατριού ή μητριάς (ο πατέρας είναι λιγότερο πατέρας από όσο μητέρα είναι η μητέρα).

3) στο ενδεχόμενο δημιουργίας αδελφών (π.χ. από τον ίδιο πατέρα) αγνώστων μεταξύ τους, λόγω ανωνυμίας του δότη (άρθρο 1460 ΑΚ).

4) Κάθε μορφή ετερόλογης γονιμοποίησης στην ουσία προκαλεί υποβιβασμό της εννοίας της μητρότητας και της πατρότητας, διατάραξη της ισοτιμίας τους και, επειδή παρεμβάλλει τρίτο πρόσωπο στην ιερή διαδικασία της ανθρώπινης αναπαραγωγής, υποβαθμίζει και το μυστήριο του γάμου.

Β. Η εκτός γάμου συμβίωση δεν αποτελεί τρέχουσα πραγματικότητα στην Ελλάδα, με συνέπεια να μην έχουν ρυθμισθεί σχετικά νομοθετικά θέματα οικονομικής φύσεως (διατροφής, κληρονομικής διαδοχής, συνταξιοδοτήσεως, φορολογίας κ.λπ.) στη σχέση των συμβιούντων. Αυτό από μόνο του δεν δικαιολογεί την προσφυγή των συμβιούντων σε μεθόδους υποβοηθούμενης αναπαραγωγής.

Γ. Επί πλέον, η συγκεκριμένη διάταξη υποβαθμίζει τη μοναδική αξία του γάμου και την εξισώνει αντισυνταγματικά με τις άνευ δεσμεύσεων μη νόμιμες συμβιώσεις.

Η όλη ρύθμιση για άγαμες μητέρες ή μονογονεϊκές οικογένειες:

1) αντίκειται στην πρόνοια του άρθρου 21 παρ. 1 του Συντάγματος που επιβάλλει στην πολιτεία την προστασία του γάμου και της οικογένειας και

2) αντίκειται στο συμφέρον του τέκνου που θα «κληθεί» να ζήσει χωρίς πατέρα (ή χωρίς νόμιμο πατέρα). Με τον τρόπο αυτόν, ενώ λαμβάνεται υπόψη η επιθυμία της γυναίκας-μητέρας, δεν λαμβάνεται καθόλου υπόψη το συμφέρον του παιδιού.

Δ. Το άρθρο πρέπει να διατυπωθεί έτσι ώστε να αποκλεισθούν όλα τα ενδεχόμενα δημιουργίας νέων μορφών οικογένειας, που ενδεχομένως θα διευκόλυναν τη θεσμοθέτηση παρά φύση συμβιώσεων και τεκνοποιίας, με καταστροφικές ψυχολογικές συνέπειες στο παιδί και ανυπολόγιστες στην κοινωνία.

Ε. Το επιχείρημα ότι επειδή επιτρέπεται η υιοθεσία από άγαμη γυναίκα πρέπει να επιτραπεί και η τεκνοποίηση δεν είναι ισχυρό, διότι στην πρώτη περίπτωση το παιδί ήδη υπάρχει και υιοθετείται, ενώ στη δεύτερη δημιουργούμε παιδί εκ προοιμίου ορφανό από πατέρα.

ΣΤ. Το συγκεκριμένο άρθρο έρχεται σε αντίθεση με το προηγούμενο, αφού η άγαμη γυναίκα δεν προσφεύγει στην τεχνητή γονιμοποίηση λόγω στειρότητας, όπως απαιτεί το άρθρο 1455, αλλά κινούμενη από προσωπική επιθυμία και μόνον.

Ζ. Η χρήση ενός και του αυτού όρου (γεννητικό υλικό) για να περιγράψει τους γαμέτες και τα προεμφυτευτικά έμβρυα, υπαινίσσεται ότι αμφότερα ανήκουν στην ίδια κατηγορία, έχουν την ίδια αξία και συνεπώς ή απώλεια ενός ωαρίου ή σπερματοζωαρίου είναι ίσης βαρύτητας με την καταστροφή ενός προεμφυτευτικού εμβρύου. Αυτός είναι ο λόγος που για την Εκκλησία, η χρήση των ακριβών και ορθών όρων είναι υποχρεωτική, η δε καταχρηστική και «συμβατική» επικίνδυνη.

Νομοθεσία άλλων χωρών

Αγγλία, Γαλλία, Ελβετία, Ισπανία, Γερμανία, Αυστρία, Νορβηγία (μόνο μεταξύ εγγάμων και συμβιούντων ατόμων)

Στις νομοθεσίες των περισσότερων Ευρωπαϊκών χωρών γίνεται σαφής ή και εκτενής αναφορά στο συμφέρον του παιδιού (Αγγλία, Ελβετία).

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

A. Να εξαλειφθούν τα εδάφια που αναφέρονται στη δυνατότητα τεκνοποίησης εκτός θεσμοθετημένου γάμου.

B. Αν τελικά δεν υιοθετηθεί η πρόταση A, τότε:

1) Δεν αρκεί η συναίνεση των ενδιαφερομένων. Χρειάζεται και δικαστική απόφαση που θα διαπιστώνει τη συνδρομή των όρων του νόμου και το συμφέρον του μελλοντικού τέκνου (όπως και στην υιοθεσία, πολύ περισσότερο διότι οι προκείμενες περιπτώσεις είναι μείζονος σπουδαιότητας).

2) τουλάχιστον να οριστεί με σαφήνεια ότι απαγορεύεται η τεκνοποίηση στην περίπτωση που ο σύντροφος είναι του ίδιου φύλου, ώστε να μεταφερθεί ο έλεγχος από τον συμβολαιογράφο στον δικαστή.

Γ. Ο όρος «μεταφορά του γεννητικού υλικού» να αντικατασταθεί με τον όρο «εμβρυομεταφορά».

ΑΡΘΡΟ 1457 (γονιμοποίηση με σπέρμα αποθανόντος συζύγου)

Θετικά στοιχεία

Η δυνατότητα κυοφορίας εμβρύων που έχουν ήδη δημιουργηθεί με σκοπό να εμφυτευθούν στη γυναίκα σε μεταγενέστερες απόπειρες του ζεύγους.

Σημεία που δικαιολογούν επιφυλάξεις

A. Το άρθρο ενέχει νομιμοποίηση των εξώγαμων συμβιώσεων, οι οποίες εμμέσως και κατά παράβαση της παραπάνω συνταγματικής επιταγής (άρθρο 21 παρ. 1) αναβαθμίζονται νομικά σε τάξη νόμιμης οικογένειας.

B. Δεν γίνεται πουθενά αναφορά, ούτε στην εισηγητική έκθεση, στο συμφέρον του παιδιού.

Σχόλιο

Ολόκληρη η φιλοσοφία του άρθρου υποψιάζει, δεδομένου ότι οι περιπτώσεις στις οποίες αναφέρεται είναι ελάχιστες. Δεν υπάρχει κανένας λόγος να γεννηθεί ένας άνθρωπος με δεδομένη την ορφάνια, συνήθως από πατέρα, δίχως φυσικά να ερωτηθεί, ως καρπός μιας εγωκεντρικής επιθυμίας της μητέρας του.

Νομοθεσία άλλων χωρών

Γερμανία, Ιταλία (άμεση απαγόρευση)

Αυστρία, Νορβηγία, Ελβετία, Γαλλία (έμμεση απαγόρευση)

Ισπανία, Αγγλία (υπό όρους)

ΠΡΟΤΑΣΗ

A. Να αποσυρθεί το άρθρο.

B. Αν τελικά δεν αποσυρθεί, τότε:

1) να επιτραπεί μόνον σε περίπτωση νόμιμου γάμου και στην περίπτωση που υπάρχει ήδη έμβryo και όχι μόνο σπέρμα και

2) αντί απλού συμβολαιογραφικού εγγράφου να απαιτείται απόφαση δικαστηρίου με βασικό κριτήριο το συμφέρον του τέκνου.

ΑΡΘΡΟ 1458 (παρένθετη μητρότητα)

Θετικά στοιχεία

- A. Το ενδιαφέρον της πολιτείας να διευκολύνει γυναίκες που αδυνατούν να τεκνοποιήσουν.
- B. Η προϋπόθεση της δικαστικής άδειας με τους όρους που προτείνονται.

Σημεία που δικαιολογούν επιφυλάξεις

- A. Τα ποικίλα νομικά, κοινωνικά, ψυχολογικά, συνήθως ιδιαίτερα δυσεπίλυτα ή και συχνά άλυτα, προβλήματα που δημιουργεί ένα τέτοιο ενδεχόμενο στις σχέσεις των γονέων και την διαμόρφωση του παιδιού.
- B. Το ότι η παρένθετη μητρότητα απαγορεύεται σε όλες σχεδόν τις Ευρωπαϊκές χώρες με εξαίρεση την Αγγλία.
- Γ. Δεδομένου ότι η Ελλάδα θα είναι μία από τις ελάχιστες χώρες που παρέχουν την παραπάνω δυνατότητα, το νομοσχέδιο δεν περιλαμβάνει τίποτε σχετικό με το ενδεχόμενο χρήσεως της μεθόδου από αλλοδαπές γυναίκες στη χώρα μας.
- Δ. Δεν γίνεται καμία αναφορά στο θέμα της εμπορευματοποίησης της όλης διαδικασίας και δεν λαμβάνεται κανένα μέτρο για την προστασία από ένα τέτοιο ενδεχόμενο.

Σχόλια

- A. Η δυνατότητα κυοφορίας από φέρουσα η υποκατάστατη μητέρα μπορεί μεν να έχει τη θετική της πλευρά κατά το ότι εξυπηρετείται έτσι η κυοφορία, επειδή όμως ο αναπτυσσόμενος σύνδεσμος με το έμβρυο κατά την κύηση είναι ουσιαστικό και αναπόσπαστο μέρος, όχι μόνο της μητρότητας, αλλά και της εμβρυϊκής ανάπτυξης, η συνέχιση της σχέσεως φέρουσας μητέρας-παιδιού αδικεί τους γενετικούς γονείς, η διακοπή της αδικεί τη φέρουσα μητέρα, αμφότερες δε οι λύσεις αδικούν προ πάντων το παιδί, διασαλεύοντας έτσι την οικογενειακή συνοχή.
- B. Επί πλέον η παρεμβολή της φέρουσας μητέρας στην ιερή σχέση των γενετικών γονέων με το παιδί δεν είναι άμοιρη συνεπειών. Έτσι:
  - 1) Τι θα συμβεί στην περίπτωση που, οι γενετικοί γονείς πεθάνουν ή ύστερα από προγεννητικό έλεγχο η από κάποια άλλη αιτία (π.χ. διαζύγιο), οι μεν γενετικοί γονείς επιθυμούν την διακοπή της κύησης η δε κυοφορούσα μητέρα την αρνείται;
  - 2) Πώς μπορούν να ρυθμισθούν προβλήματα που ανακύπτουν από την απρόσεκτη ζωή της κυοφορούσας (π.χ. κάπνισμα, χρήση αλκοόλ ή ναρκωτικών ουσιών, υπερβολικές και μη προσεκτικές δραστηριότητες κ.λπ.), ή από άγχη, εντάσεις, ψυχικές αστάθειες και ανωμαλίες που σίγουρα επηρεάζουν το έμβρυο ή από ξαφνική σοβαρή ασθένεια κ.λπ.;
  - 3) Η παρένθετη μητρότητα αποτελεί αμειβόμενη προσφορά ή πράξη συναλληλίας; και αν ισχύει το πρώτο, ποιοι όροι προσδιορίζουν την αμοιβή η τις υποχρεώσεις της κυοφορούσας απέναντι στους γονείς και αντιστρόφως;
  - 4) Η γυναίκα που θα κυοφορήσει το παιδί είναι λίγο απίθανο να είναι ήδη μητέρα που έχει γεννήσει τα δικά της παιδιά και έχει ικανοποιήσει την ανάγκη της μητρότητας (εκτός αν είναι συγγενής η πρόκειται να αμειφθεί ικανοποιητικά, ποιος ο λόγος να υποβληθεί στην ταλαιπωρία της εγκυμοσύνης;). Η λογική και η εμπειρία λένουν ότι το πιθανότερο είναι η φέρουσα μητέρα να είναι γυναίκα που δεν της έχει δοθεί η δυνατότητα της κυοφορίας. Αυτό όμως αυξάνει την πιθανότητα έντονου συνδέσμου με το παιδί, με απρόβλεπτες συνέπειες και συναισθηματικές ή πρακτικές δυσκολίες ή εισάγει τον πειρασμό της κυοφορίας με αμοιβή, από γυναίκες με οικονομική ανάγκη, πράγμα που δύσκολα ελέγχεται.
  - 5) Τέλος το γεγονός ότι οι υπόλοιπες χώρες δεν επιτρέπουν κάτι αντίστοιχο θα διευκόλυε το φαινόμενο του αναπαγωγικού τουρισμού, μια που γονείς άλλων χωρών στις οποίες απαγορεύεται η παρένθετη μητρότητα θα μπορούσαν να προσφύγουν στην Ελλάδα για να αναθέσουν την κυοφορία του παιδιού τους σε γυναίκα που ζει στη χώρα μας.
- Γ. Η εμπειρία των άλλων χωρών θα μπορούσε να γίνει και δική μας εμπειρία. Η πρωτοπορία στο σημείο αυτό είναι άκριτη και αδικαιολόγητη.

Νομοθεσία άλλων χωρών

- Γερμανία, Ιταλία, Αυστρία, Νορβηγία, Ελβετία, Γαλλία (απαγόρευση)
- Αγγλία (επιτρέπεται υπό όρους)

ΠΡΟΤΑΣΗ

Να αποσυρθεί το άρθρο και η ρύθμιση αυτή να γίνει σε ευθετότερο χρόνο, κυρίως για να εντοπισθούν οι εξαιρετικές προϋποθέσεις υπό τις οποίες και μόνον θα παρέχεται άδεια του δικαστηρίου.

ΑΡΘΡΟ 1459 (κρυσυντηρημένα έμβρυα)

Θετικά στοιχεία

- A. Η πολιτεία βάζει μία τάξη σε ένα πρόβλημα που ήδη υπάρχει.
- B. Δίδεται προτεραιότητα στο να οδηγηθούν τα έμβρυα σε αναπτυγμένη ζωή και όχι να χρησιμοποιηθούν για πειράματα ή να καταστραφούν.

Σημεία που δικαιολογούν επιφυλάξεις στην Εκκλησία

- A. Δημιουργούνται προϋποθέσεις πλεοναζόντων εμβρύων.
- B. Το νομοσχέδιο νομιμοποιεί την καταστροφή των εμβρύων.
- Γ. Χρησιμοποιείται ο όρος «γεννητικό υλικό» προκειμένου να περιγράψει τα προεμφυτευτικά έμβρυα.

Δ. Στην εισηγητική έκθεση γίνεται λόγος για χρησιμοποίηση των εν λόγω εμβρύων σε πειράματα που περιλαμβάνουν και θεραπευτική κλωνοποίηση. Αυτό μάλιστα γίνεται σε αναφορά με την τρίτη παράγραφο του άρθρου 1455, το σχόλιο επί του οποίου όμως έχει εξαλειφθεί από την τελευταία έκδοση του νομοσχεδίου.

Σχόλια

- A. Τα ατυχώς αποκαλούμενα «πλεονάζοντα έμβρυα» διατηρούνται σε κατάψυξη είτε προς μελλοντική χρήση από τους φυσικούς γονείς, είτε προς δανεισμό σε υπογόνιμα ζευγάρια, είτε για επίτευξη επί αυτών πειραμάτων, είτε για να αποτελέσουν εργαστήρια οργανογενέσεως για την κάλυψη μεταμοσχευτικών αναγκών, είτε τέλος για να καταστραφούν. Η Εκκλησία θς μπορούσε μόνο το πρώτο να δεχθεί και υπό όρους το δεύτερο.
- B. Η κατάψυξη των εμβρύων όμως συνδυάζεται και με άλλα αξεπέραστα προβλήματα. Για παράδειγμα:
  - 1) σε περίπτωση θανάτου αμφοτέρων των γονέων, ποιος είναι αρμόδιος να καθορίσει την τύχη τους; Και τότε έχει κληρονομικά δικαιώματα το έμβryo ή η γυναίκα που θα τε κυοφορήσει και αν ναι, ποια είναι αυτά; και
  - 2) πώς είναι δυνατόν αυτό το «γεννητικό υλικό», διότι έτσι ονομάζεται από τους συντάκτες του προσχεδίου και δεν θεωρείται ότι έχει ανθρώπινη ταυτότητα, να έχει κληρονομικά δικαιώματα;

Νομοθεσία άλλων χωρών

- Ο Ελβετικός νόμος επιτρέπει να εξελιχθούν σε έμβρυα μόνον όσα ωάρια μπορούν να εμφυτευθούν. Συνεπώς δεν συνεπάγεται πλεονάζοντα έμβρυα.

Κάτι τέτοιο όμως δεν είναι άμοιρο συνεπειών, διότι προκαλεί μαζική έξοδο των ενδιαφερομένων γυναικών σε γειτονικές χώρες στις οποίες η ιατρική διαδικασία δεν υπόκειται σε τόσους περιορισμούς.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

- A. Να τηρηθούν από εδώ κι εμπρός τα όσα ισχύουν στην Ελβετία ώστε να μην επιβαρυνθεί η χώρα μας με το συγκεκριμένο πρόβλημα.
- B. Στην περίπτωση που διατηρηθεί το άρθρο ως έχει, να απαλειφθεί από την εισηγητική έκθεση η άστοχη αναφορά στην τρίτη παράγραφο του άρθρου 1455, διότι ούτε σε αυτήν ούτε και στην εισηγητική έκθεση γίνεται αναφορά στην θεραπευτική κλωνοποίηση.
- Γ. Στην ίδια περίπτωση μετά την έκφραση: «για να τεκνοποιήσουν (πλεονάζον)» να προστεθεί «κατά προτεραιότητα:» και να αντικατασταθεί ο όρος «κρυσυντηρημένο γεννητικό υλικό» από τον «κρυσυντηρημένα προεμφυτευτικά έμβρυα».

ΓΕΝΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

- A. Παρά το γεγονός ότι η αμεσότητα των προβλημάτων που σχετίζονται με τις αναπαραγωγικές τεχνικές απαιτεί γρήγορες νομοθετικές ρυθμίσεις, η λεπτότητα και η δυσκολία στην πρόβλεψη και αντιμετώπισή τους επιβάλλει μελέτη, συζήτηση και συστολή και όχι σπουδή, μονομέρεια και επιμονή.
- B. Επειδή οι νέες εφαρμογές και τεχνολογίες δεν είναι ακόμη απόλυτα κατανοητές στις έννοιες, συνέπειες και δυνατότητές τους είναι καλύτερα να ξεκινήσουμε με προσεκτικές και ελαστικές ως προς τη δυνατότητα τροποποίησής τους διατάξεις ώστε σταδιακά να προβούμε στη βελτίωσή τους.
- Γ. Η μαθητεία στην εμπειρία και ο συντονισμός προς τις αποφάσεις των άλλων Ευρωπαϊκών χωρών είναι απαραίτητα και αποδεικνύουν σύνεση. Αντίθετα η νομοθετική διαφοροποίηση δεν οδηγεί σε προοδευτικότητα αλλά σε ηθικές εκτροπές, κοινωνικά λάθη και νομικά αδιέξοδα.
- Δ. Το προσχέδιο ως έχει έρχεται σε αντίθεση προς την Συνταγματική επιταγή (Άρθρο 21 παρ. 1) για την προστασία από την πολιτεία του θεσμού του γάμου και της οικογένειας. Στην ουσία νομιμοποιεί την εξώγαμη συμβίωση (Άρθρο 1457), χωρίς να την ρυθμίζει και χωρίς να την θέτει υπό την δικαστική άδεια.
- Ε. Το επιχείρημα ότι έτσι ρυθμίζονται κάποιες ήδη υπάρχουσες περιπτώσεις, δεν είναι ισχυρό διότι με την ίδια λογική αυτά που τώρα αρνούμεθα να νομιμοποιήσουμε (π.χ. γεννήσεις τέκνων που προέρχονται από μη κατά φύση συμβιώσεις, π.χ. του ίδιου φύλου), θα μπορούσαμε να τα νομιμοποιήσουμε αργότερα.
- ΣΤ. Είναι απαραίτητο να διατυπώνεται σαφώς στον νόμο, και όχι μία μόνον φορά στην εισηγητική έκθεση, η προτεραιότητα που δίδεται στο συμφέρον του μελλοντικού τέκνου.
- Ζ. Είναι επίσης απαραίτητο, ο νόμος να καταδεικνύει τον σεβασμό στην ανθρώπινη ζωή από την πρώτη στιγμή της εμφάνισής της, ώστε να εξλειφθεί κάθε υποψία χρηστικής θεώρησής της.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
 Ιωάννου Γενναδίου 14 (115 21)
ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ
 ΕΠΙ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΥΘΑΝΑΣΙΑΣ

(6.11.2002)

A. Θέση του προβλήματος

1) Στις 28 Νοεμβρίου 2000, η Όλλανδική Βουλή αποφάσισε την νομιμοποίηση της εϋθανασίας. Στις 16 Μαΐου 2002, η εϋθανασία αποποινοικοποιήθηκε και στο Βέλγιο. Με τις δυο αυτές χώρες συμπορεύεται και η Αυστραλία και όρισμένες πολιτείες των ΗΠΑ. Τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερο συζητείται το θέμα στα νομοθετικά σώματα, στις αρμόδιες επιτροπές, στα μέσα μαζικής ενημερώσεως, σε συνέδρια, δημόσιους διαλόγους κ.λπ.

Ήδη δημιουργείται ένα θέμα που ως τώρα δεν άπασχολούσε την επικαιρότητα, ή κλινική καθημερινότητα το φέρνει διαρκώς στο προσκήνιο και διαγράφεται σαφής κίνδυνος άμβλύνσεως των συνειδητήσεων και αλλοιώσεως των ηθικών κριτηρίων. Συχνά οι εύαισθησίες του κόσμου κατευθύνονται σε μία λογική και αντίληψη που απαιτεί -ή στην καλύτερη περίπτωση δικαιολογεί- την νομική κατοχύρωση της εϋθανασίας, έστω και αν επί του παρόντος οι περισσότερες κοινωνίες και συντεταγμένες πολιτείες αντιδρούν στην καθιέρωσή της.

2) Έπειδή είναι η πρώτη φορά που μία τέτοια πράξη νομιμοποιείται και έπειδή η σύγχρονη κοινωνική αντίληψη, με τον νοσηρό όρθολογισμό που την διακατέχει, εύκολα θυσιάζει στον βωμό του ευδαιμονισμού και του στενού συμφέροντος τον σεβασμό στην ζωή και στον θάνατο, ή ανάγκη έκφορας λόγου από την πλευρά της Έκκλησίας είναι επιτακτική.

3) Με τον όρο εϋθανασία, έννοουμε την με τη βοήθεια τρίτου, με ενέργεια ή παράλειψη (ένεργητική ή παθητική) επίστευση του θανάτου ενός ανθρώπου, ο οποίος υποφέρει ή πρόκειται να υποφέρει από μία ανίατη και επώδυνη ασθένεια, διατηρεί ή όχι τη συνειδησή του και έχει εκφράσει ο ίδιος την επιμονή επιθυμία του να διακοπεί η ζωή του.

B. Η ζωή και ο θάνατος στην Όρθόδοξη θεολογία και παράδοση

4) Η ζωή μας αποτελεί υπέρτατο δώρο του Θεού, η αρχή και το τέλος του οποίου βρίσκονται στα χέρια Του και μόνον- «έν χειρι Θεού πνεύμα παντός ανθρώπου» (Ίωβ ιβ' 10). Αποτελεί τον χώρο μέσα στον οποίο βρίσκεται την έκφρασή του το αυτεξούσιο, συναντάται η χάρις του Θεού με την ελεύθερη βούληση του ανθρώπου και επιτελείται η σωτηρία του.

Κάθε προσπάθεια να προσδιορίζονται τα όρια της ζωής από την ανθρώπινη και μόνον βούληση, σκέψη, απόφαση ή ικανότητα απογυμνώνει την ζωή από την ιερότητά της.

5) Ο άνθρωπος επλάσθη κατά χάριν άθανατος. Η άθανασία είναι η φυσική του κατάσταση. Διά της αμαρτίας όμως εισήλθε στον κόσμο ο πόνος, η φθορά και ο θάνατος. Τελικά, ο θάνατος έπειράπη από τον Θεό, «ίνα μη τὸ κακὸν άθανατον γένηται».

6) Η βιολογική ζωή δεν προσδιορίζει ολόκληρη την πορεία του ανθρώπου. Ο άνθρωπος δημιουργήθηκε από τον Θεό με σώμα και ψυχή που βρίσκονται σε άρραγη ένότητα, την όποια όμως διασπᾶ τὸ γεγονός του θανάτου. Με τον θάνατο, τὸ μὲν σώμα διαλύεται, ἡ δὲ ψυχή διατηρείται για να ένωθει ἐκ νέου με τὸ άναστημένο πλέον σώμα.

7) Η μεγάλη σπουδαιότητα της παρουσίας ζωής κρίνεται σε συνάρτηση με τὴ δυνατότητα θεώσεως του ανθρώπου και λυτρώσεώς του διά τῆς μετανοίας. Χωρίς πνευματική ζωή, ἡ διατήρηση τῆς βιολογικῆς ζωῆς του ανθρώπου χάνει τὴ σπουδαιότητά της· στερείται νοήματος και άνακυκλώνει τὸν θάνατο.

8) 'Ο άνθρωπος από τη στιγμή της συλλήψεώς του έρχεται σε έπαφή με την έμπειρία του θανάτου, άλλοτε με τις μορφολογικές αλλαγές του σώματος λόγω ηλικίας, άλλοτε με την άσθeneia, άλλοτε με την άπwλεια αγαπητού προσώπου. 'Ο θάνατος όμως και οι συνέπειές του υπερβαίνονται διά του Χριστού, ό 'Όποιος με τον θάνατό Του νίκησε τον θάνατο («θανάτω θάνατον πατήσας»).

9) 'Ο θάνατος είναι ένα γεγονός που συνδέεται όχι μόνον με τó τέλος της βιολογικής ζωής αλλά και με óλοκληρη την ύπαρξη του ανθρώπου. 'Επειδή δέ ή ζωή επέκτείνεται και μετά τον βιολογικό θάνατο, ό τρόπος με τον όποιο κανείς ζει και πεθαίνει έχει συνέπεια στην αιώνια κατάστασή του.

10) 'Η σύγχρονη κοσμική αντίληψη προσεγγίζει τον θάνατο σε σχέση με την εύθανασία ως δικαίωμα και όχι ως γεγονός που υπερβαίνει τον άνθρωπο· ως κάτι που ό χρόνος του μπορεί να επιλέγεται και από τον άνθρωπο και όχι ως κάτι που άποκλειστικά προσδιορίζεται από τον Θεό. 'Ο σεβασμός στο θεόσδοτο δώρο της ζωής άπαιτεί και την με κάθε τρόπο προστασία της, πράγμα που μεταφράζεται άφ' ενός μόν σε προσπάθεια διατηρήσεώς της ποιότητός της, άφ' έτέρου δέ σε έπιδίωξη παρατάσεως της διάρκειάς της. Κατά τη χριστιανική δoδασκαλία, ή διάρκεια της ζωής και ή στιγμή του θανάτου με κανέναν τρόπο δέν προσδιορίζονται από ανθρώπινα δικαιώματα.

Γ. 'Η σημασία του πόνου

11) 'Η Εκκλησία άναγνωρίζει με συμπάθεια την άσθeneia της ανθρώπινης φύσεως. Γι' αυτό και πάντοτε άγκαλιάζει τούς άσθενείς, πάσχοντες και πονεμένους, φιλόνηρωπα ζητεί την άπαλλαγή «άπό πάσης θλίψεως, όργης, κινδύνου και άνάγκης», ευχεται τά τέλη του ανθρώπου να είναι «άνώδυνα, άνεπαίσχυντα, ειρηνικά», ένιοτε δέ προσεύχεται και για τήν άνάπαυση τών όδυνωμένων (ευχή εις ψυχορραγούντα).

12) Παρά ταύτα, πίσω από τον πόνο διακρίνει και μία εύλογία. 'Ο πόνος στην ανθρώπινη ζωή, όπως και κάθε δοκιμασία, είναι «συνεργός πρós σωτηρίαν» και ένιοτε «κρείπτω και αύτης της ύγειας» κατά τον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά (ΕΠΕ, Θεσσαλονίκη 1985, τ. 9. σελ. 264). 'Ο φυσικός, όπως και ό ύπαρξιακός πόνος, είναι εύεργετικός γιατί άνοίγει τά όρια της ύπάρξεως· θα μπορούσε να άποτελέσει μέσο άσκήσεως στην ταπεινώση, την ύπομνη και την άγάπη, οι δέ προκλήσεις του άφορμές προετοιμασίας για τήν αιώνιότητα.

13) Τον πόνο δέν τον έπιδιώκουμε και, όταν μάς συμβαίνει, προσπαθούμε με κάθε τρόπο να τον άντιμετωπίσουμε. Στην περίπτωση όμως που έπιμένει ή είναι άθεράπευτος, ή μετά πίστewς ύπομνη και έγκατέρρηση άποβαίνει ιδιαίτερα ένισχυτική και ώφέλιμη. 'Η θετική ή άρνητική λειτουργία του πόνου εξαρτάται σημαντικά από τήν προσωπική τοποθέτηση του ανθρώπου άπέναντί του. Γι' αυτό και τó να μάθει κανείς να ύπομένει άκόμη και τις δυσκολότερες καταστάσεις της ζωής άποτελεί τήν καλύτερη προετοιμασία άντιμετώπισής του.

Δ. 'Ιατρική άντιμετώπιση του πόνου

14) 'Η σύγχρονη ίατρική έπιστήμη είναι σε θέση, με όρθη άναληγτική άγωγή, να άντιμετωπίσει με έπιτυχία και σε μεγάλο βαθμό τις περισσότερες μορφές πόνου. Για τον λόγο αυτόν, ή έπιστημονική κατάρτιση και ένημέρωση τών ιατρών είναι έπιβεβλημένες. Παράλληλα όμως, ή παρηγορητική φροντίδα του ίατρονοσηλευτικού προσωπικού, όπως και ή συμπαράσταση τών συγγενών και φίλων, είναι άνεκτίμητες για τήν έκ μέρους του άσθενούς άντιμετώπιση τών πόνων του.

15) Στις περιπτώσεις που ό άσθενής δέν άνταποκρίνεται στα θεραπευτικά σήματα, καλό είναι να χορηγούνται φάρμακα ήρεμήςσεως. 'Η άγάπη έπιβάλλει την με κάθε τρόπο άνακούφιση του άσθενούς, ό όποιος δέν έπιτρέπεται να τλαιπωρείται στερούμενος τήν άπαραίτητη καταστολή. 'Ισως είναι καλύτερα να περάσει από τον ύπνο στον θάνατο.

'Η Εκκλησία χαιρετίζει και εύλογεί τις προσπάθειες τών ιατρών, οι όποιοι διά μέσου της θεραπειάς που εφαρμόζουν άνακουφίζουν τούς πόνους τών άσθενών έως τήν τελευταία στιγμή της παρούσης ζωής τους.

Ε. Συνέπειες της σύγχρονης ίατρικής τεχνολογίας

16) 'Η σύγχρονη ίατρική τεχνολογία έχει καθοριστικά συντελέσει στην άντιμετώπιση τών ποικίλων άσθενειών. Παράλληλα, όμως, έχει καταστήσει τήν ίατρική έντονα παρεμβατική, με άποτέλεσμα οι άσθενείς συχνά να όδηγούνται σε καινοφανείς, καθαρώς ίατρογενείς καταστάσεις, που όδηγούν σε πρωτόγνωρα διλήμματα και άπολήγουν σε άναπάντητα έρωτήματα.

17) Οι τραγικές καταστάσεις προβληματικής ζωής που προκαλούν σήμερα οι έξελιξεις στον χώρο της ίατρικής θέτουν από μόνες τους έπι τάπητος τó έρώτημα όχι μόνον άν έπιτρέπεται να συντομεύσουμε κάποιου τή ζωή, αλλά και άν είναι όρθό να παρεμποδίζουμε τον θάνατό του. 'Η ίατροφαρμακευτική τεχνολογία δέν παρατείνει μόνον τή ζωή, αλλά ένιοτε και τήν διαδικασία του θανάτου.

18) 'Από τήν άλλη πλευρά, παρά τήν έντυπωσιακή πρόοδο της διαγνωστικής και προβλεπτικής ίατρικής, ποτέ κανείς δέν μπορεί να είναι άπόλυτα βέβαιος για τον άθεράπευτο χαρακτήρα μιάς άσθeneias ή τó άνίματο μιάς καταστάσεως. 'Υπάρχουν πάντοτε περιθώρια πιθανού λάθους στην ίατρική έκτίμηση ή κάποιας άπροσδόκητης έκβασης της άσθeneias ή άκόμη και κάποιας θαυματουργικής έξελιξης.

ΣΤ. 'Η ίατρική άποστολή

19) 'Από τά χρόνια του 'Ιπποκράτη, ή ίατρική άποστολή ήταν ταυτόσημη με τή θεραπεία και τήν προσφορά ζωής και άσύμβατη με τή συνδρομή στον θάνατο. Κατά τον περίφημο όρκο του, ό ίατρός υπόσχεται ότι «δέν θα χορηγήσει ποτέ σε κανέναν θανάσιμο φάρμακο, άκόμη κι άν αυτός τó ζητήσει, ούτε ποτέ θα τον συμβουλευεί να τó πάρει».

20) Στην περίπτωση που άδυνατεί να θεραπεύσει, ό ίατρός συμβάλλει στον άγώνα του άσθενούς όταν έργάζεται για τήν καταπράνωση τών πόνων, τήν άνακούφιση από τά ένochλήματα, τήν καθυσύχαση της άγωνίας, τήν ύποβοήθηση πρós καλύτερη άνοχη τών τλαιπωριών, ώστε να ζει ό άνθρωπος με αξιοπρέπεια ως τις τελευταίες στιγμές της ζωής του.

Ζ. Κοινωνικά και ψυχολογικά αίτια της εύθανασίας

21) 'Ο βαθύτερος λόγος που στις μέρες μας ή εύθανασία άπασχολεί τόσο τήν επικαιρότητα και προκαλεί πρωτοφανή κινήτικότητα είναι τó γεγονός ότι έχει έπικρατήσει μία καθαρά ύλιστική, έφήμερη και εύδαιμονιστική αντίληψη και πρακτική, ή ύγεια έχει άποκτήσει έντονα οικονομικό χαρακτήρα και ό άνθρωπος νοεΐται καθαρώς μηχανιστικά και έφήμερα.

22) 'Η σύγχρονη καταναλωτική κοινωνία βλέπει τά άτομα που βρίσκονται σε νόσο τελικού σταδίου ως άσχετα με τήν παραγωγή και τήν κατανάλωση, άσύμφορα στην πρόοδο και έξελιξη του συστήματος και έμπόδιο στην άνεση και εύδαιμονία των ύπολοίπων. Για τον λόγο αυτόν και ή προθυμία συμπαραστάσεως από μέρους της είναι περιορισμένη.

23) Παράλληλα, δέν μπορούμε να άγνοήσουμε και τήν ύπαρξη ψυχολογικών αιτίων που όδηγούν κάποιον στο να ζητήσει εύθανασία. Τέτοια συνήθως είναι· ή άπόγνωση λόγω της φυσικής δυσφορίας, ή δειλία μπροστά στον φυσικό πόνο, ή άπογοήτευση από τήν έξασθένηση τών φυσικών δυνάμεων και ό φόβος ότι άποτελεί βάρος για τούς οικείους του.

24) 'Αν ό άσθενής διαπίστωνε ότι ένα από αυτά ή και όλα άπαλύνονται με τήν άγάπη και τó ένδιαφέρον του ίατρονοσηλευτικού προσωπικού και τών συγγενών και φίλων του, πολύ δύσκολα θα όδηγείτο στην έπιλογή της εύθανασίας. Τό γεγονός αυτό άποτελεί έμμεσο έλεγχο της σύγχρονης κοινωνίας.

25) Τό αίτημα της εύθανασίας προέρχεται συνήθως από άτομα που βρίσκονται σε κατάσταση καταθλίψεως. Αυτό σημαίνει πρώτον μόν ότι οι συνθήκες κάτω από τις όποιες εκφράζεται ή έπιθυμία για εύθανασία είναι τέτοιες που δέν έγγώνονται τήν νηφαλιότητα του αίτούντος, κατά δεύτερο δέ λόγο ότι, με τήν κατάλληλη ύποστήριξη, συμπαράσταση και ένδεχομένως ψυχοθεραπευτική άγωγή, τά ίδια άτομα θα ήταν δυνατόν να έκφράσουν διαφορετικές έπιλογές για τó μέλλον τους.

'Η άνιση και έπώδυνη άσθeneia έπιδρά έπι της ψυχικής ίσορροπίας του άσθενούς σε τέτοιο βαθμό, ώστε θα μπορούσαμε να ίσχυρισθούμε ότι είναι σχεδόν άδύνατον ό άσθενής

νά εκφράσει τη βούλησή του με διαύγεια σκέψευς ή ευθυκρυσία.

H. Κοινωνικές συνέπειες τής εϋθανασίας

26) 'Η εφαρμογή τής εϋθανασίας παρέχει εξουσίες στους ίατρούς και τούς συγγενείς πέραν, αυτών που τούς ανήκουν, με άνεξελεγκτες συνέπειες. 'Από τόν ίατρο έξαρτάται ή περιγραφή τής καταστάσεως του άσθενούς. 'Από τούς συγγενείς, τών όποιων τά κίνητρα θά μπορούσε ένιote νά είναι άμφιβόλου ποιότητας, έξαρτάται ή άπόφαση. 'Ο χαρακτήρας τους, ή νοοτροπία, ή διάθεση τής στιγμής, ή φιλοσοφική και θρησκευτική τοποθέτησή τους, ή άκόμη και προσωπικά συμφέροντα, θά μπορούσε νά παίξουν καθοριστικό ρόλο στην άπόφαση κάποιου νά ζητήσει τήν συντόμευση τής ζωής του.

27) 'Ο ρόλος του ίατρού, όπως ως τώρα τόν γνωρίζουν οι κοινωνίες μας, είναι αυτός του άνεκτίμητου συμπαραστάτη στον άγωνα για ύγεια και έπιβίωση. 'Η ένεργός άνάμειξη του στη διαδικασία έπιστεύσεως του θανάτου, άκόμη και από συμπόνοια, καίρια τραυματίζει τις σχέσεις ίατρού - άσθενούς και άλλωδών τήν άξια τής ανθρώπινης ζωής ως ύψιστου άγαθοϋ.

28) Το λεγόμενο «δικαίωμα στον θάνατο», που άποτελεί τή νομική κατοχύρωση τής εϋθανασίας, θά μπορούσε νά μετεξελιχθεί σε άπειλή τής ζωής τών άσθενών εκείνων που άδυνατοϋν νά άνταποκριθούν οικονομικά στις άπαιτήσεις τής θεραπείας και νοσηλείας τους. 'Η αυτόνομία μας περιορίζεται από τó ότι είμαστε κοινωνικά όντα.

29) 'Ανοίγοντας ούσιαστικά τή δίοδο προς τήν εϋθανασία, άφ' ένός μόν διευκολύνονται σχέδια άνόμων συμφερόντων, άφ' έτέρου δέ καλλιεργείται μία ρατσιστική και εϋγονική λογική, σύμφωνα με τήν όποια προτιμούνται οι ύγιεις, οι νέοι, οι εϋκατάστατοι και οι πετυχημένοι. 'Η από τήν κοινωνία άντιμετώπιση του πλησίον μόνο με τή λογική και τήν ήθική τών έπιπροπών, τής παραγωγής και τών δικαιωμάτων και χωρίς τήν έν Χριστό άγάπη όδηγεί στον εϋτελισμό του άνθρώπου.

30) 'Η εφαρμογή τής εϋθανασίας σε όρισμένα κράτη δημιουργεί τόν κίνδυνο άμεσων παρενεργιών και προβλημάτων σε άλλα κράτη, ένα από τά όποια είναι ή λεγομένη «έμπορία του θανάτου», με τή μεθόδευση παράνομης διακινήσεως όσων έπιθυμούν τήν εϋθανασία (περίπτωση 'Ολλανδίας και 'Ελβετίας).

Θ. Νομικές παρατηρήσεις για τήν ζωή

31) 'Η άξια του άνθρώπου έχει άπόλυτο χαρακτήρα και ή βασική έκφρασή της που είναι ή ανθρώπινη ζωή προστατεύεται άπόλυτα, δηλαδή άνεξάρτητα από τήν ποιότητά της και άνεξάρτητα από τήν βούληση του φορέα της. Με άλλα λόγια, δικαίωμα αυτοδιαθέσεως τής ίδιας τής ζωής δέν άναγνωρίζεται.

Τó τεκμηριώνουν αυτό διατάξεις όπως αυτές που τιμωρούν τήν συμμετοχή (παρακίνηση ή βοήθεια) σε άυτοκτονία (άρθρο 301 του Π.Κ.) ή τήν άνθρωποκτονία έν συναινέσει του άνιάτως πάσχοντος (άρθρο 300 Π.Κ.), καθώς επίσης έκ του ότι ή συναινέση του παθόντος σε έπικίνδυνη ή βαρεία σωματική βλάβη δέν αίρει τó άξίότιπο.

32) 'Η τυχόν άναβάθμιση σε ίσότημ βάση του δικαιώματος αυτοδιαθέσεως ως έκφράσεως του δικαιώματος έπί τής προσωπικότητας θά προκαλέσει ένδεχομένως ρωγή στο σύστημα άπόλυτης προστασίας τής ζωής και θά άνοίξει κάποια θύρα εισόδου άυτοτελών δικαιωμάτων και άλλων φορέων, όπως π.χ. τών συγγενών (και ποιών;) ή του ίατροϋ, όταν τó δικαίωμα αυτοδιαθέσεως δέν λειοργεί.

33) 'Η εϋθανασία του «θνήσκοντος» δηλαδή ή έπίσπευση του άναμενόμενου θανάτου, άν νομοθετηθεί, θά άποτελέσει έφαλτήριο και για τήν νομιμοποίηση τής εϋθανασίας του «άνιάτως πάσχοντος», του όποιου τó τέλος δέν είναι έγγύς. Στην περίπτωση αυτήν, ή πολιτεία έμπλέκεται σε άξιολογικές κρίσεις και έπιλογές για τήν άξια τής δεδομένης ζωής.

34) 'Ο ποινικός κώδικας τής 'Ελλάδος θεωρείται από τούς καλύτερους και πληρέστερους στην Εϋρώπη. Τά άρθρα 300 και 301 του Π.Κ. θά μπορούσαν, έπί του παρόντος, νά άποτελέσουν ίκανοποιητικό όδηγό για κάθε περίπτωση εϋθανασίας.

35) 'Η ένσταση συνειδήσεως του κάθε ίατροϋ στο «έπίμονο και σπουδαίο» αίτημα του άσθενούς για εϋθανασία είναι άπαραβίαστη. Τó λεγόμενο δικαίωμα στη ζωή κάποιου δέν μπορεί νά όδηγεί στην άπαιτηση νά φονευθεί από τόν ίατρο του.

I. 'Η πρόταση τής 'Εκκλησίας

36) Βαθύτερα πνευματικά αίτια που όδηγούν σε μία θετική στάση έναντι τής εϋθανασίας είναι συνήθως ó άκρατος ύλισμός, ή πνευματική άπογύμνωση του άνθρώπου, ή έλλειψη πίστewς ή ή άρνηση του Θεοϋ, ή θεώρηση του πόνου και τής άσθενείας ως άτυχίας ή άδικίας, ή άποιοροποίηση τής ζωής, ή διασύνδεσή της μόνο με τήν έξωτερική όμορφία και τή φυσική και οικονομική εύρωστία και ή θεώρηση του θανάτου ως μοιραίου κοινωνικοβιολογικού συμβάντος και όχι ως ένδιάμεσου σταδίου τής πορείας του άνθρώπου.

Σέ μία τέτοια κοινωνία, οι έννοιες θυσία, ύπομνή, άπαντοχή και έγκαρτέρηση είναι άγνωστες, ένω οι έννοιες έλεος, συμπόνοια και εϋσπλαγχία είναι παρερμηνευμένες.

37) 'Η εϋθανασία, ένω δικαιολογείται κοσμικώς ως «άζιοπρητής θάνατος», στην ένεργητική της μορφή, άποτελεί ύποβοηθούμενη άυτοκτονία, δηλαδή συνδυασμό φόνου και άυτοχειρίας. Για τόν λόγο αυτόν, είναι παρακαμιακό κοινωνικό φαινόμενο άπαξίωσης του άνθρώπου.

38) Οι στιγμές τής ζωής μας που συνδέονται με τήν άρχή και τó τέλος της, όπως και αυτές τής άδυναμίας, του πόνου και τών δοκιμασιών μας, έγκρύπτουν μία μοναδική ίερότητα και άποτελούν μυστήριο που άπαιτεί ιδιάζοντα σεβασμό έκ μέρους τών συγγενών, τών ίατρών, τών νοσηλευτών και τής κοινωνίας όλόκληρης. Οι στιγμές αυτές, άν άντιμετωπισθούν πνευματικά και με προσευχή, διευκολύνουν τήν ταπείνωση και τήν άναζήτηση του Θεοϋ και προσφέρουν στον άνθρωπο τήν έμπειρία τής θεϊκής χάριτος και του θαύματος.

39) Οι ίδιες στιγμές εϋνοούν τόν σύνδεσμο τών ανθρώπων, τήν άνάπτυξη κοινωνίας άγάπης, τήν εκδήλωση συμπόνοιας και έλέους. Τó αίτημα κάποιων άσθενών για εϋθανασία στην ούσια άποτελεί έρώτημα τής άγάπης μας προς αυτούς και τής έπιθυμίας μας νά μείνουν κοντά μας. Στις στιγμές αυτές μπορεί κανείς νά ζήσει τήν χάρη του Θεοϋ και τήν άγάπη τών ανθρώπων.

40) 'Η 'Εκκλησία άναγνωρίζει τήν άσθένεια τής ανθρώπινης φύσεως και ότι «κρείσων θάνατος ύπερ ζωήν πικράν και άνάπαυσις αίώνιος ή άρρώστημα έμμονον» (Σόφ. Σειρ. λ' 17). Γι' αυτό και με πολλή κατανόηση άντικρύζει όσους λυγίζουν μπροστά στον άφόρητο πόνου και τόν θάνατο. 'Ο λόγος τής αλήθειάς της είναι πάντα φιλάνθρωπος και ή φιλάνθρωπια της κοσμεϊται από τήν αλήθεια.

41) 'Η άγάπη από τήν φύση της δέν είναι άπλό συναίσθημα αλλά πόνος και μετοχή στο σταυρό του πάσχοντος άδελφοϋ. 'Αγαπώ δέν σημαίνει άπαλλάσσω τόν άλλον από τó βάρος τής ζωής, αλλά σηκώνω και έγώ τó βάρος του πόνου του ή του προσφέρω τή ζωή μου ή πολύ περισσότερο του προσφέρω τήν αλήθεια και τήν άγάπη του Θεοϋ. 'Η άγάπη νοεϊται μόνον έν αλήθεια.

42) 'Η 'Εκκλησία μας πιστεύει στην άθανασία τής ψυχής, στην άνάσταση του σώματος, στην αίώνια προοπτική και πραγματικότητα, στους πόνους ως «στιγμάτα του Κυρίου 'Ιησοϋ έν τώ σώματι ήμών» (Γαλ. στ' 17), στις δοκιμασίες ως άφορμές και εϋκαιρίες σωτηρίας, στη δυνατότητα άναπτύξεως κοινωνίας άγάπης και συμπαραστάσεως μεταξύ τών ανθρώπων. Με βάση αυτά:

α) διακηρύσσει ότι ή ζωή μας βρίσκεται στα χέρια και μόνον του Θεοϋ, ότι τó κάθε τι που μās συμβαίνει είναι προς τó συμφέρον μας, ότι δέν έχουμε τó δικαίωμα νά διορθώσουμε τó σχέδιο του Θεοϋ και

β) κάθε θάνατο που άποτελεί άποτέλεσμα ανθρώπινων έπιλογών -όσο «καλός» κι άν ονομάζεται- τόν άπορρίπτει ως «ύβριν» κατά του Θεοϋ. Κάθε δέ ίατρική πράξη που συνειδητά έπισπεύει τή στιγμή του θανάτου τήν καταδικάζει ως άντιδεντολογική και προσβλητική του ίατρικού λειουργήματος.

Οι άνθρωποι προσευχόμαστε, δεν αποφασίζουμε για τη ζωή και τον θάνατο.

43) Στη σύγχρονη μορφή εϋθανασίας, ως επίστευση και πρόκληση θανάτου, η Έκκλησία αντιπροτείνει την εϋθανασία ως υπέρβαση του θανάτου. Εϋζωία και εϋθανασία, για την Έκκλησία σημαίνουν ζωή και θάνατος με νόημα και προοπτική. Η επιλογή του θανάτου όταν προέρχεται από άρνηση του θελήματος του Θεού είναι άμαρτία. Αντίθετα ο πόθος του θανάτου όταν εκπηγάζει από την αγάπη του Θεού αποτελεί μοναδική εϋλογία, ειδική χάρι και σπάνια αρετή («έπιθυμίας ἔχω ἀναλύσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι», Φιλipp. α' 23).

44) Στην παράδοση της Έκκλησίας αναφέρονται πολλά παραδείγματα αγίων που δεν θέλησαν να καταφύγουν σε ιατρούς ή φάρμακα για την θεραπεία τους, αλλά απέφευκαν εξ ολοκλήρου στην πρόνοια του Θεού για την περαιτέρω εξέλιξη της υγείας και της ζωής τους. Υπάρχουν και περιπτώσεις άσκητών οι οποίοι κατέφυγαν στη χρήση φαρμάκων ή άλλων ιατρικών μέσων και θεώρησαν το έγκλημά τους αυτό ως απόκλιση από την οδό της τελειότητας.

Το γεγονός αυτό δεν υπαινίσσεται έπαμφοτερίζουσα στάση της Έκκλησίας, αλλά καταδεικνύει τον απόλυτο σεβασμό στην ελευθερία του ανθρώπου και στην σημασία της σώτηρης προαιρέσεώς του.

Γι' αυτό, πίσω από κάθε λόγο του ασθενούς πρέπει να διακρίνουμε τη βαθύτερη κατάσταση της ψυχής του, η οποία και έρμηνεύει τις έπιθυμίες και επιλογές του. Ένας άσκητης όταν αρνείται την θεραπεία σε νοσοκομείο και επιλέγει το άσκητήριό του δεν ενεργεί εϋθανασιακά. Αντίθετα κάποιος που χωρίς έλπιδα και ύπομονη αρνείται την ιατρική συμπαράσταση και βοήθεια περικρίπτει το μήκος της ζωής του ένοχο.

45) Η παροχή ιατρικής περιθάλψεως και θεραπείας νομικά δεν αποτελεί αυτόνομο ιατρικό δικαίωμα αλλά μόνον υπόχρεωση, εφόσον και στο μέτρο που την ζητεί ο άσθενής. Επίσης, η επέλευση του θανάτου «διά παραλείψεως» εφαρμογής της ένδεξιγμένης αγωγής, λόγω άρνησης του έχοντος πλήρη συνειδηση άσθενούς να δεχθεί την ιατρική βοήθεια δεν συνιστά άνθρωποκτονία ούτε συμμετοχή σε αυτόκτονία. Παρά ταυτα ο ιατρός έχει την ήθικη υπόχρεωση να βοηθήσει τον άσθενή να συναινέσει στην προσπάθεια που γίνεται για την επιβίωσή του.

46) Στην περίπτωση που ο άσθενής δεν έχει συνειδηση, αλλά υπάρχει έλπιδα ίασεως, ο ιατρός πρέπει να βοηθήσει με κάθε τρόπο στην συντήρηση της ανθρώπινης ζωής.

47) Όταν ο άσθενής δεν έχει συνειδηση και μετά βεβαιότητας δεν υπάρχει έλπιδα ίασεως, το κενό της απουσίας συνειδήσεως του άσθενούς το καλύπτει η συνειδηση του ιατρού και των συγγενών. Γι' αυτό και υπογραμμίζεται η ανάγκη καλλιεργημένης συνειδήσεως των ιατρών. Στις περιπτώσεις που ο ιατρός, στηριζόμενος στις γνώσεις, στο αίσθητήριό, στην έμπειρία, στην αγάπη προς σόν άσθενή και στην πίστη του σόν Θεό, αισθάνεται πως πρέπει να αποφύγει την χρήση έπιθετικών μέσων που περισσότερο ταλαιπωρούν και καθόλου δεν θεραπεύουν, αυτό δεν κηλιδώνει την ήθικη του άκεραιότητα.

48) Η χρήση της ιατρικής έπεμβάσεως καλό είναι να εκτείνεται μέχρι του σημείου που οι έπιπλοκές και τα έπιπρόσθετα προβλήματα που δημιουργεί δεν βασανίζουν περισσότερο απ' όσο ανακουφίζουν. Ο πόνος παραχωρείται από τόν Θεό· δεν πρέπει να προκαλείται ούτε να έπιπέινεται από την ιατρική. Η παράταση της ζωής και η ανακούφιση από τόν πόνο πρέπει να συνεργούν στη βούληση του Θεού και όχι να αποτελούν αυτοσκοπό.

49) Το ένδεχομένο να προκληθεί με θεραπευτικές υπέρβολές τεχνητή παράταση των φυσικών όριων της ζωής και διατήρηση μιάς καταστάσεως επ' άοριστον, με αποτέλεσμα μέχρι και την καταρράκωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας του άσθενούς (με πλείστες όσες συνέπειες σόν περίγυρό του, μιά οικονομική αίμορραγία ή καταστροφή και την πρόκληση συναφών ψυχολογικών άδιεξόδων) είναι κάτι στο οποίο δεν θα έπρεπε να οδηγηθεί ο ιατρός ούτε συνειδητά να συμπράξει.

50) Στα όρια μεταξύ εϋθανασίας με παράλειψη και εϋθανασίας με πράξη κινούνται οι περιπτώσεις όπου:

(α) εφαρμόζεται ήδη μιά μέθοδος συντηρήσεως (π.χ. μηχανική ύποστήριξη) χωρίς προοπτική ανακάμψεως, όποτε το έρώτημα είναι αν με θετική πράξη έπιτρέπεται να διακοπεί η τροφοδοσία και

(β) χορηγούνται συνειδητά καταπραυντικά και παυσίπονα που ένδεχομένως έπισπεύδουν τόν θάνατο.

Στην πρώτη περίπτωση, η θετική πράξη έπιφορτίζει τη συνειδηση με αίσθημα ένοχής για συμμετοχή σόν θάνατο του άσθενούς, ένω στη δεύτερη περίπτωση, η απουσία άμεσότητας και βεβαιότητας για κάτι τέτοιο δεν επιβαρύνουν τη συνειδηση. Έδώ το άμεσο και βέβαιο είναι η ανακούφιση του άσθενούς από τούς πόνους.

51) Στην περίπτωση της καθαρής με θετική πράξη εϋθανασίας δεν υπάρχει καμιά δυνατότητα δικαιολογήσεως και γι' αυτό ούτε η υπό προϋποθέσεις νομιμοποίησή της είναι ήθικα έπιτρεπτή.

Ο πολιτικός και κατ' επέκταση ο νομοθέτης δεν μπορούν να αυτοαναγορεύονται σε ρυθμιστές της ζωής και του θανάτου.

52) Η καλλιέργεια υγιών σχέσεων αγάπης και κοινωνίας και ό,τι άλλο ίσχυροποιεί τόν άνθρωπο ώστε να μπορεί να άντιμετωπίσει τόν θάνατο και τόν πόνο συντελούν στην άντιμετώπιση της δοκιμασίας και στην μετατροπή της από προσωπική άγωνία σε άφορμη υγιούς μεθέξεως και κοινωνίας.

53) Στις περιπτώσεις που ο άσθενής βρίσκεται σε τέτοιο πανικό και διακατέχεται από τόν πειρασμό να αποζητεί την εϋθανασία, η Έκκλησία μπορεί με την παρουσία της, τόν παρηγορητικό λόγο, την άποτελεσματική προσευχή της, τόν μυστήριο του αγίου εϋχελαίου, την αγάπη της να δώσει τόση έλπιδα και ανακούφιση που να είναι έντονοτερη από τόν φόβο του πόνου και την έπιθυμία του θανάτου. Τότε η εϋθανασία δεν άπουσιάζει μόνον από τόν φρόνημα της Έκκλησίας, αλλά δεν έχει πλέον θέση και στις έπιλογές του άσθενούς.

54) Η Έκκλησία για να κάνει αισθητή την παρουσία της στις στιγμές τών κρίσιμων αποφάσεων και δοκιμασιών δεν πρέπει να περιμένει τούς άσθενείς, αλλά καλείται η ίδια να τούς συναντά διεισδύοντας διακριτικά και άποτελεσματικά στα νοσοκομεία. Για τόν λόγο αυτόν, συνιστάται αφ' ένος μόν να ύποστηρίξει τόν θεσμό τών νοσοκομειακών ιερέων, αφ' έτερου δε να προβεί στην όργάνωση έθελοντικών όμάδων στα νοσοκομεία, με σκοπό την φωτισμένη συμπαράσταση τών βαρειά άσθενών. Αν η έγκατάλειψη οδηγεί στην εϋθανασία, ή αγάπη, ή συμπαράσταση και η ούσιαστική έλπιδα ένισχύουν την αγάπη στη ζωή.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ιωάννου Γενναδίου 14 (115 21)

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ
ΕΠΙ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΤΗΣ
ΥΠΟΒΟΗΘΟΥΜΕΝΗΣ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

(11.1.2006)

α. Εισαγωγή

1) Το όλο θέμα της τεχνολογικά υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, ή ίσως όρθότερα παρεμβατικής γονιμοποίησης, είναι μοναδικής ψυχολογικής σπουδαιότητας, κοινωνικής σημασίας αλλά και πνευματικής βαρύτητας. Με τις σύγχρονες αναπαραγωγικές τεχνικές είναι δυνατόν να δικαιωθούν οι προσδοκίες των υπογόνιμων συζύγων και να ικανοποιηθεί ή βαθειά ανάγκη της πατρότητας και της μητρότητας. Κάτι τέτοιο μπορεί μόνον να ενισχύσει την συνοχή της συζυγικής ζωής και να αυξήσει το αίσθημα της πληρότητας και της ολοκλήρωσης της έννοιας της οικογένειας, παράλληλα όμως γεννά καινοφανή προβλήματα ήθικου, ιατρικού, ψυχολογικού, νομικού και κοινωνικού χαρακτήρος. Τα προβλήματα αυτά είναι αποτέλεσμα της μηχανοποίησης ενός κατ' εξοχήν προσωπικού, βαθειά συναισθηματικού και ιερού γεγονότος, το δε μέγεθος και η ποικιλότητά τους αποτελούν συνάρτηση των χρησιμοποιούμενων μεθόδων, των συνθηκών κάτω από τις οποίες αυτές εφαρμόζονται και των ανεξέλεγκτων δυνατοτήτων και αναπόφευκτων συνεπειών που αυτές συνεπάγονται.

2) Η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή αποτελεί άναμφισβητο ένα από τα πιό έντυπια επίτευγματα της ιατρικής και των βιολογικών επιστημών, με βαθύτατες κοινωνικές συνέπειες. Το γεγονός της γεννήσεως ενός νέου ανθρώπου, με το οποίο αυτή συνδέεται, χαιρετίζεται με ιδιαίτερο θαυμασμό, δέος και χαρά. Παράλληλα όμως και το πρόβλημα της ποιοτικής στάθμης της ζωής και αυτού και των γονέων του δεν είναι εύκαταφρόνητο. Για την Έκκλησία ποιότητα ζωής ενός ανθρώπου δεν σημαίνει μόνον βιολογική ή ψυχολογική αρτιότητα και κοινωνική ευδαιμονία, αλλά μαζί με αυτά και δυνατότητα πνευματικής ολοκλήρωσης. Αυτή η πνευματική διάσταση είναι που προσδίδει στον άνθρωπο το αίσθημα της ψυχοσωματικής αρμονίας και την έκταση της ύπαρξιακής του πληρότητας.

β. Βασικές θεολογικές θέσεις

3) Η Έκκλησία προσλαμβάνοντας και μεταμορφώνοντας τη συνειδησή μας επίσημαίει και διατηρεί τις τεράστιες δυνατότητες και τις απεριόριστες προοπτικές που διανοίγει στον άνθρωπο ή χάρις του Θεού. Γι' αυτό και με κανένα τρόπο δεν μπορεί να νοηθεί ως αντικειμενοποιημένη αυθεντία που αποβλέπει στην τυποποίηση ή στην άστυνόμευση της ζωής μας. Σκοπός της δεν είναι η έπιβολη κανόνων και απαγορεύσεων στη ζωή μας, αλλά η διαμόρφωση κριτηρίου που οδηγεί στη γνώση της αλήθειας που ελευθερώνει (ΐω. η' 32).

4) Η Έκκλησία βαθειά γνωρίζει και με συμπάθεια κατανοεί την ανθρώπινη φύση και αδυναμία μας. Παράλληλα όμως θέλει να προστατεύσει και την ιερότητα του προσώπου μας· μαζί με την επιθυμία της τεκνογονίας, να εμπνεύσει και την ανάγκη του Θεού· μαζί με την φιλανθρωπία της, να προσφέρει και την ακεραιότητα της αλήθειας της· μαζί με την οικονομία της, να δώσει και την ακρίβεια του θεϊκού θελήματος.

5) Βασικό στοιχείο της Ορθόδοξης ανθρωπολογίας είναι η αναγνώριση της ιερότητας της ύπαρξεως του ανθρώπου, ο οποίος ένώνει με την ύπαρξή του τον αίσθητο και νοητό κόσμο. Σκοπός του «κατ' εικόνα Θεού» πλασμένου ανθρώπου είναι να όμοιωθεί με τον Θεό (Γεν. α' 26), να φθάσει δηλαδή στην θέωση και τον άγιασμό. Με τον άπώτερο αυτόν σκοπό, ο άνθρωπος εργάζεται, αναπτύσσει οικογένεια, καλλιεργεί τις τέχνες και την επιστήμη, οργανώνει τις κοινωνίες. Για τον λόγο αυτόν, όταν κανείς ασχολείται με τον άνθρωπο, πολύ περισσότερο όταν «χειρίζεται» τον άνθρωπο, ιερουργεί και συνεπώς πρέπει να ενεργεί με ιερό φόβο και σεβασμό.

6) Ο άνθρωπος δεν είναι αίσιος της ύπαρξεώς του. Κάθε αναγωγή στην αρχή της ζωής του πρέπει να γίνεται με αίσθημα δέους και όχι με «ύβριν». Τόν Θεό, είτε Τόν βλέπουμε ως χορηγό της ζωής, όποτε Τόν προσεγγίζουμε μετά φόβου, είτε αδιαφορούμε γι' Αυτόν, όποτε ενεργούμε οι ίδιοι ως θεοί. Στη δεύτερη περίπτωση έχουμε την «ύβριν», τό τίμημα της όποιος είναι βαρύ.

γ. Η σημασία της ψυχοσωματικής συμφυίας του ανθρώπου

7) Κάθε άνθρωπος έχει άθάνατη, αίωνια ψυχή, στενά συνδεδεμένη με τό σώμα του. Η ψυχοσωματική συμφυία προσωρινά διακόπτεται με τον βιολογικό θάνατο και άποκαθίσταται με την άνάσταση των σωμάτων στη βασιλεία του Θεού.

8) Η βιολογική αρχή του ανθρώπου σημαδεύει και την γέννησή του ως ψυχοσωματικής όντότητας με σύμφυτη την δυνατότητα του «τέκνον Θεού γενέσθαι» (ΐω. α' 12). Η γονιμοποίηση, μαζί με την βιολογική ζωή και όντότητα, προσδίδει στον άνθρωπο την ύπαρξη, τό είναι, την ψυχή.

9) Η ψυχή δεν έγκαθίσταται στο σώμα, αλλά είναι σύμφυτη, με αυτό. Μαζί με τό σώμα γεννιέται και η ψυχή.

Μάλιστα ό άγιος Γρηγόριος Νύσσης όμιλεί διεξοδικά για τό ταυτόχρονο της γεννήσεως ψυχής και σώματος· «Άλλ' ένός όντος του ανθρώπου, του διά ψυχής τε και σώματος συνεστηκότος, μίαν αυτού και κοινήν της συστάσεως την αρχήν ύποθεσθαι, ως άν μη αυτός έαυτού προγενέστερός τε και νεώτερος γένοιτο, του μόν σωματικού προτερεύοντος έν αυτό, του δε έτέρου έφυστερίζοντος... Έν δε τη καθ' έκαστον δημιουργία μη προπιθέται του έτέρου τό έτερον, μήτε πρό του σώματος την ψυχήν, μήτε τό έμπαλιν...» («Περί κατασκευής του ανθρώπου», ΕΠΕ 5, 206.)

10) Κάθε άνθρωπος που συλλαμβάνεται έχει μόν αρχή, αλλά δεν έχει τέλος. Η αρχή, ή σύλληψη του κάθε ανθρώπου, αποτελεί για την Ορθόδοξη Έκκλησία ένα γεγονός μοναδικής σπουδαιότητας. Ο θεός προορισμός και ή προοπτική της αίωνίου βασιλείας προσδίδουν στη στιγμή της συλλήψεως μία μοναδικότητα που υπερβαίνει τά όρια της βιολογικής ταυτότητας και του έφήμερου βίου.

δ. Η ανάγκη της μητρότητας

11) Η επιθυμία άποκτήσεως τέκνων είναι φυσική και ιερή. Μέσα σε αυτήν, ή Έκκλησία άναγνωρίζει τό σχέδιο του Θεού να δημιουργήσει τον άνθρωπο για να γίνει μέτοχος της μακαριότητός Του. Κατά τον άγιο ΐωάννη τον Δαμασκηνό· «Έπει ούν ό άγαθός και υπεράγαθος Θεός ούκ ήρκέσθη τη έαυτου θεωρία άλλ' υπερβολή αγαθότητος εύδόκησε γενέσθαι πνά τά ενεργηθησόμενα και μεθέξοντα της αυτού αγαθότητος, εκ του μη όντος εις τό είναι παράγει και δημιουργεί τά σύμπαντα άόρατά τε και όρατά· και τον έξ όρατο τε και άόρατο συγκείμενον άνθρωπον» («Έκδοσις Ορθόδοξου Πίστewας, κεφ. «Περί Δημιουργίας», ΕΠΕ 1, 142).

12) Η άνατομία, ή φυσιολογία, ή μηνιαία περιοδική ύπόμνηση του φύλου, ή όρμονική ίσορροπία, ή συναφής με όλα αυτά ψυχολογία του γυναικείου φύλου είναι όλα προσανατολισμένα στην μητρότητα. Κατά την έγκυμοσύνη, ή γυναίκα βιώνει και εκδηλώνει στον μέγιστο βαθμό τά ιδιώματα του φύλου και της φύσεώς της. Η βασικότερη λειτουργία του γυναικείου σώματος, προς την όποία είναι στραμμένη όλόκληρη ή γυναικεία ύπαρξη, είναι ή αναπαραγωγική. Η γυναίκα ύπάρχει όπως είναι ανατομικά, φυσιολογικά και συναισθηματικά για τό έμβρυο, την κύηση και την τεκνοποία.

13) Άνάλογη με την ανάγκη της μητρότητας είναι και αυτή της πατρότητας. Για τούς λόγους αυτούς, ή Έκκλησία άναγνωρίζει όη ή στειρότητα και ή άτεκνία θά μπορούσαν να αποτελέσουν δυσβάσταχο σταυρό, που συχνά δημιουργεί έντονες ψυχικές διαταραχές, μεγάλες κοινωνικές δυσκολίες, ένιοτε δε και άξεπέραστα προβλήματα στην άρμονική συμβίωση των συζύγων. Πέρα όμως από τον χαρακτήρα μιάς βιολογικής ανεπάρκειας άντικρύζει και την βούληση του Θεού ή τό ένδεχόμενο μιάς εύλογίας, που εκφράζονται ως δοκιμασία.

14) Έπί πλέον, έπειδή ή Έκκλησία άναγνωρίζει στον κάθε άνθρωπο όχι μόνον φυσική ταυτότητα (βιολογική, ψυχολογική κ.λπ.) αλλά κυρίως άπεριόριστες πνευματικές δυνατότητες, ή αντίληψη όη ή ύπογονιμότητα αποτελεί άναπηρία ή παράγοντα άθεράπευτης κοινωνικής αδυναμίας την βρίσκει διαμετρικά αντίθετη. Είναι συχνό τό φαινόμενο ζευγάρια, τά όποία δυσκολεύονται μόν να τεκνοποιήσουν έχουν όμως σαφή πνευματικό προσανατολισμό, να είναι ιδιαίτερα παραγωγικά σε ποικίλους άλλους τομείς της κοινωνικής και πνευματικής ζωής.

15) Η Έκκλησία άντικρύζοντας την σύγχρονη πρόοδο της επιστήμης και της τεχνολογίας άντιλαμβάνεται όη για τον κάθε άνθρωπο πολλές έπιθυμίες που ως χθές έμοιαζαν με όνειρα, σήμερα έμφανίζονται ως βάσιμες έλπίδες. Τό γεγονός αυτό τό ύποδέχεται με ιδιαίτερη χαρά και ένθουσιασμό. Παράλληλα όμως διαβλέπει όη ή τεχνολογική πρόοδος συχνά

μεταμορφώνει τις επιθυμίες σε ανάγκες και καθιστά τόν αγώνα για πνευματική ελευθερία δυσκολότερο.

16) Συνέπεια αυτής της νοοτροπίας είναι το παράδοξο, ενώ στην εποχή μας η επιθυμία της τεκνογονίας των γόνιμων συζύγων είναι επικίνδυνα υποβαθμισμένη, ή ανάγκη αποκτήσεως απογόνων των υπογόνιμων να γίνεται ψυχολογικά και κοινωνικά επιτακτική. Το πρόβλημα είναι πίο έντονο στις κλειστές κοινωνίες, όπου ή κοινωνική πίεση χειροτερεύει την κατάσταση. Η υπογονιμότητα όμως ένιοτε αποτελεί ασφαλισκή δικλείδα της φύσης ώστε να μην επιβαρύνονται άνθρωποι που δύσκολα θα μπορούσαν να σηκώσουν το βάρος της τεκνογονίας. Συχνά όταν τέτοιοι άνθρωποι επιμένουν και αποκτούν παιδιά κληρονομούν και ανεπίλυτα προβλήματα.

17) Ούσιαστική θα ήταν ή συεισφορά της Έκκλησίας και των ποιμένων της στην απαλλαγή από νοσηρές απόψεις και άδικαιολόγητες κοινωνικές πιέσεις. Παράλληλα, θα μπορούσαν να συντελέσουν στην καλλιέργεια μιάς αντίληψης ότι, ενώ ή γέννηση ενός παιδιού είναι εύλογία -και μάλιστα μεγάλη-, ή υπογονιμότητα ούτε τους συζύγους υποβιβάζει ούτε την σχέση βλάπτει ούτε τόν γάμο καταργεί.

18) Η επίμονη και με κάθε μέσο προσπάθεια υπερβάσεως της στειρότητας ενέχει τόν κίνδυνο να μετατρέψει τόν φυσικό και ιερό πόθο της τεκνογονίας σε ανυποχώρητο θέλημα που μάλιστα αντιστρατεύεται αυτό του Θεού. Κάθε προσπάθεια θεραπείας της στειρότητας θα έπρεπε να αφήνει χώρο και στην ταπεινή αποδοχή της ένδεχόμενης αποτυχίας της.

19) Η αρχή του κάθε ανθρώπου ως εικόνας του Θεού είναι μόν εκ θελήματος ανθρώπου είναι όμως και εκ θελήματος Θεού. Η σύγχρονη τεχνολογία, ενώ αποτελεί μεγάλη εύλογία του Θεού στον άνθρωπο όταν χρησιμοποιείται με σύνεση και σεβασμό, του δίνει παράλληλα τήν δυνατότητα να αντιπαχθεί στο θέλημα του Θεού, όπως αυτό εκφράζεται μέσα από τους φυσικούς νόμους Του. Και εκεί που ό Θεός θέλει, ό άνθρωπος μπορεί να αποτρέψει και εκεί που ό Θεός αρνείται, ό άνθρωπος να επιμένει.

20) Ό κάθε άνθρωπος που γεννιέται δέν έρχεται σ' αυτόν τόν κόσμο για να στολίσει τήν ζωή των γονέων του ούτε για να αύξησει τήν περιουσία τους σ' αυτήν τήν ζωή ούτε για να αποτελέσει τήν βιολογική και ψυχολογική προέκτασή τους, αλλά είναι του Θεού για τήν αιώνια ζωή, δώρο αγάπης και εμπιστοσύνης του Θεού στους γονείς γι' αυτήν- έρχεται πρώτα για να αναπαύσει τόν Θεό, να εκφράσει τήν κενωτική και κοινωνική αγάπη Του, έπειτα για να ζήσει έν αληθεία ό ίδιος και λιγότερο για να ικανοποιήσει συναισθηματικά ή κοινωνικά τους γονείς του.

21) Για τους λόγους αυτούς, ή σύλληψη του κάθε ανθρώπου πρέπει να αποτελεί βεβαιωμένη έκφραση του θεϊκού θελήματος και όχι αποκλειστικό αποτέλεσμα ανθρώπινης επιλογής και απόφασως. Με άλλα λόγια πρέπει να είναι καρπός ταπεινής και ελεύθερης υποταγής του θελήματος των γονέων στο θέλημα του Θεού. Το μεγαλύτερο δώρο του Θεού στον άνθρωπο είναι τó αυτεξούσιο- ή μεγαλύτερη άπειλή του τó ανθρώπινο θέλημα.

ε. Η ιερότητα της ανθρώπινης αρχής

22) Ό τρόπος που αρχίζει ή ζωή είναι ιερός- ή ακριβής αρχή της ζωής, μέσα στα πλαίσια της φυσιολογίας, είναι ελεύθερη από τήν ανθρώπινη αίσθηση. Το γεγονός τελείται «έν κρυπτώ», συνδυάζεται με τήν έντονη έκφραση της αγάπης των συζύγων και καταξιώνει με τόν καλύτερο τρόπο τó ανθρώπινο σώμα. Η αναπαραγωγική λειτουργία είναι και σεξουαλική- είναι ή μόνη ή αντανάκλαστική αλλά αυτεξούσια λειτουργία του- είναι ή κατ' έξοχήν ψυχοσωματική λειτουργία- για τήν ολοκλήρωσή της απαιτείται και τó έτερο φύλο.

23) Η σύγχρονη τεχνολογία μάς εισάγει πλέον στή λογική της συζυγικής συνεύρεσης δίχως αναπαραγωγή και της αναπαραγωγής δίχως συνεύρεση. Ό δυναμισμός της τεχνολογικής παρουσίας βγάδει τήν αρχή της ζωής από τήν ζεστασιά και τó σκοτάδι του μητρικού σώματος στην ψύχρα του δοκιμαστικού τριβλίου και στην διαφάνεια του σωλήνα- από τó άγνωστο της στιγμής στην ακριβή γνώση της ιερής αρχής- από τήν μοναδικότητα της συζυγικής παρουσίας των γονέων στην άπουσία τους και τήν αντικατάστασή τους από τó ιατρικό προσωπικό. Τήν ιερή στιγμή της ανθρώπινης αρχής οι δύο γονείς δέν είναι μαζί- ούτε καν παρόντες- τó παιδί «κασκευάζεται» από τους γιατρούς και τους νοσηλευτές- δέν «συλλαμβάνεται» από τους γονείς. Επί πλέον μπορεί να μην έχει τó γενετικό υλικό των «γονέων» του- ανάμεσά τους μπορεί να μπει και τρίτος, ό «δότης».

24) Η προκλητή έξαγωγή σπέρματος γίνεται με μη φυσικούς και συνήθως ήθικα μη αποδεκτούς τρόπους. Αποτελεί όργανο έξω από τά πλαίσια της φυσιολογικής συνουσίας που ούτως ή άλλως τραυματίζει τήν ιερότητα του γεγονότος. Όταν, βέβαια, άποσκοπεί στην δημιουργία απογόνων, δέν μπορεί να θεωρηθεί ως εφάμαρτη πράξη άπώλειας σπέρματος, αρκεί να επιτελείται με τρόπους μη εύελεστικούς του καθόλου ανθρώπου. Πάντως άπαιτεί ιδιαίτερη εύαισθησία και προσοχή.

στ. Status και φύση του έμβριου

25) Το έμβριο έχει και αρχή και προοπτική ανθρώπινη. Τά κύτταρά του, τó γενετικό υλικό του, ή μορφολογία και ή φυσιολογία του είναι όλα ανθρώπινα. Και ή δυνατότητά του να άναπτυχθεί σε τέλειο άνθρωπο, και σε τίποτε άλλο, έπισημαίνει τήν ανθρώπινη του οντότητα.

Ένα γονιμοποιημένο ώριο δέν μπορεί πλέον να ξαναγονιμοποιηθεί με άλλο σπερματοζώριο. Τά χαρακτηριστικά μιάς καινούργιας ανθρώπινης ζωής έχουν προσδιορισθεί άμετάκλητα- ή γονιμοποίηση είναι όριστική και μη άναστρέψιμη.

26) Το σπερματοζώριο είναι του πατέρα, ενώ τó ώριο της μητέρας. Αντίθετα τó έμβριο άμέσως μετά τήν στιγμή της γονιμοποίησώς του άποκτά δική του ταυτότητα- είναι μόν των γονέων ως προς τήν εύθύνη και υποχρέωση της προστασίας του -άφου αυτοί τó θέλησαν και τó δημιούργησαν- είναι όμως άνεξάρτητο ως προς τó δικαίωμα ολοκλήρωσης της άνάπτυξής του, προκειμένου να εκφράσει τήν δική του βούληση.

27) Το ζυγωτό¹, τó έμβριο των πρώτων ήμερών, τó έμφυτευμένο έμβριο, τó σχηματισμένο ή αυτό των έννέα μηνών, τó νεογέννητο βρέφος, τó μικρό παιδί, ό έφηβος, ό ένηλικος, ό ήλικιωμένος, ό άνθρωπος σε όλα τά στάδια της άνάπτυξής του έχει τήν αυτή τέλεια ανθρώπινη ταυτότητα. Από άκρας συλλήψεως τó έμβριο δέν είναι άπλά γονιμοποιημένο ώριο- είναι τέλειος άνθρωπος κατά τήν ταυτότητα και διαρκώς τελειούμενος κατά τήν φαινοτυπική έκφραση και όργάνωση.

ζ. Πνευματική κατάσταση του έμβριου

28) Όλα αυτά οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ή αρχή της βιολογικής ζωής στον άνθρωπο ταυτίζεται με ένα μοναδικής και άνεπανάληπτης σπουδαιότητας γεγονός- τήν γέννηση μιάς νέας ψυχής. Στο κάθε λοιπόν έμβριο, μαζί με τόν κυτταρικό πολλαπλασιασμό που χαρακτηρίζει τήν αύξηση του σώματός του, μαζί με τήν κληρονομική μεταφορά των χαρακτηριστικών που διαμορφώνουν τó πρόσωπό του, έπιτελείται ή γέννηση και ή άνάπτυξη της ψυχής του. Με τήν ψυχή του θα περάσει από τó ανθρώπινο περίβλημα στο ένδυμα της θεότητος, από τόν χρόνο στην αιωνιότητα, από τήν φθορά στην άφθορα, από τήν φυσική όμοιότητα των γονέων του στην πνευματική όμοιωση του Θεού. Μέσα στο έμβριο ταπεινά εικονίζεται ό Θεός.

29) Όπως ή σωματική ολοκλήρωση ενός ανθρώπου άπαιτεί μιά πολύμηνη βιολογική προετοιμασία, τήν κύηση, κατ' άνάλογο τρόπο και ή διαδικασία έκδηλώσεως της ψυχής του έχει διάρκεια- αρχίζει με τήν σύλληψη για να ολοκληρωθεί στή συνέχεια. Όσο προχωρεί ή διαδικασία βιολογικής ολοκλήρωσης του ανθρώπου, τόσο αύξάνει και ό βαθμός φανέρωσης των λειτουργιών της ψυχής. Κατά τόν άγιο Θεολόγο Γρηγόριο, καθώς τó σώμα αύξάνει και τελειοποιείται, όλο και περισσότερο ξεχύνεται ή σοφία, ή σύνεση και ή άρετή της ψυχής (Έπη Δογματικά, Η' Περί ψυχής, PG 37, 453-454)².

30) Το γεγονός της συναντήσεως της Θεοτόκου με τήν Έλισάβετ και τó σκίρτημα του έμβριου Προδρόμου (Λουκ. α' 41) εις αναγνώρισιν του έμβριου Ίησου παραπέμπουν όχι μόνο στην βιολογική κινητικότητα αλλά και στην πνευματική έκφραση της ψυχής στο έμβριο.

31) Άνάλογες άναφορές στα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης όμιλούν για σημαντικά πνευματικά γεγονότα που συνέβησαν σε μεγάλους άνδρες (Δαβίδ, Ήσαϊας, Ίερεμίας) «έκ κοιλίας μητρός αυτών», καταδεικνύοντας έτσι τó ότι ή έμβρυϊκή κατάσταση αποτελεί φάση της ανθρώπινης ζωής κατά τήν όποία ή χάρις του Θεού έπενεργεί επί του ανθρώπου.

Άλλά και ό Άπόστολος Παύλος στην προς Γαλάτας έπιστολή του ισχυρίζεται ότι ή κλήση του χρονολογείται από τήν περίοδο της κυοφορίας του- «ότε δε εύδόκησεν ό Θεός ό άφορίας με έκ κοιλίας μητρός μου και καλέσας διά της χάριτος αυτού» (Γαλ. α' 15).

Ό Θεός λοιπόν καλεί, άγιάζει, προορίζει, όνομάζει προφήτες και άποστόλους άκόμη από τήν έμβρυϊκή τους ήλικία.

32) Τò γεγονός τῆς συλλήψεως θεωρεῖται μέγα, ἰδιαίτερος εὐλογημένο καί ἱερό. Γιά τόν λόγο αὐτόν καί ἡ Ἐκκλησία ὑπενθυμίζει καί εορτάζει τῆς συλλήψεως τῶν προσώπων τῆς θείας οικονομίας. Κατ' ἀρχήν μὲν τὸ ἀπόρρητον μυστήριον τῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, στίς 25 Μαρτίου, ἔπειτα δὲ τὴν σύλληψη τῆς Θεοτόκου, στίς 9 Δεκεμβρίου, καί τέλος τὴν σύλληψη τοῦ Τιμίου Προδρόμου, στίς 23 Σεπτεμβρίου.

η. Ἠθικά δικαιώματα τοῦ ἐμβρύου

33) Μέσα ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἔμβρυο εἶναι ἄνθρωπος καί πρόσωπο ἐν ἐξελίξει, ζωὴ ἐξαρτημένη πού προέκυψε ἀπὸ τὴν θέληση τρίτων, ἀνήμπορο νὰ συντηρηθεῖ καί νὰ ἀμυνθεῖ ἀπὸ μόνο του, προκύπτουν ἀσφαλῶς καί τὰ δικαιώματά του.

34) Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ δικαίωμα τῆς ἀνθρώπινης ταυτότητος. Τὸ ἔμβρυο ἔχει ἠθικῶς ἀναφαίρετο τὸ δικαίωμα νὰ φανερώσει τὸ ἴδιο τὴν ταυτότητα καί νὰ ἀναπτύξει τὴν προσωπικότητά του. Ἀντὶ ἐμεῖς νὰ ἀποφασίζουμε τί εἶναι καί ποῖο εἶναι, πρέπει νὰ τοῦ δώσουμε τὴν δυνατότητα νὰ μᾶς τὸ ἀποκαλύψει τὸ ἴδιο· νὰ ἀποδείξει ὅτι εἶναι ἄνθρωπος καί νὰ φανερώσει τὰ φυσικὰ καί ψυχικὰ του γνωρίσματα πού τὸ διαφοροποιοῦν καί τὸ ξεχωρίζουν ἀπὸ ὅλους τοὺς ὑπόλοιπους ἀθρώπους. Αὐτὸ τὸ δικαίωμα πρέπει νὰ τὸ προστατεύσει ἡ ἐπιστῆμη καί ἡ κοινωνία.

35) Τὸ δεύτερο δικαίωμα εἶναι τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς. Ἡ φυσικὴ πορεία τοῦ ἐμβρύου εἶναι αὐτὴ τοῦ κάθε ἀθρώπου. Τὸ δικαίωμα νὰ ζήσει πρέπει νὰ τοῦ τὸ ἀναγνωρίσουμε, νὰ τὸ προστατεύσουμε καί νὰ τὸ φροντίσουμε. Τὸ ἔμβρυο πρέπει νὰ φθάσει στὴν δική του κατάσταση αὐτόνομης ζωῆς μὲ τῆς καλύτερες δυνατὲς συνθήκες. Ἀλλὰ καί ὁ σκοπὸς τῆς ὑπαρξῆς του πρέπει νὰ εἶναι μόνον ἡ ζωὴ καί ποτὲ ὁ πειραματισμὸς (πειραματικὰ ἔμβρυα), τὸ περίσσευμα (πλεονάζοντα ἔμβρυα) ἢ ἡ ἀναμονὴ σὲ συνθήκες κατάφυξης (κατεψυγμένα ἔμβρυα). Τὸ γεγονός ὅτι γιὰ χιλιάδες ἔμβρυα ὁ ζεστός μητρικὸς χώρος ἀνάπτυξης ἔχει ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τὸ παγερὸ περιβάλλον ἐνὸς καταψύκτη καί ἡ δυνατότητα τῆς ζωῆς ἀπὸ τὴν προοπτικὴ τοῦ πειραματισμοῦ καί τοῦ θανάτου ἀποτελεῖ ὑποβιβασμὸ τῆς ἀξίας τοῦ ἀθρώπου καί προσβολὴ τοῦ δικαιώματος στὴ ζωὴ.

36) Τὸ τρίτο δικαίωμα εἶναι τὸ δικαίωμα τῆς αἰωνιότητος. Τὸ ἔμβρυο ἔχει προοπτικὴ ἀθανασίας, εἶναι προορισμένο ἀπὸ τὴ στιγμή τῆς συλλήψεώς του νὰ περάσει στὴ ζωὴ τῆς αἰωνιότητος. Αὐτὸ φανεώνει τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ νὰ ἐπαναλαμβάνει τὴν εἰκόνα Του ἐν τῷ ἀθρώπῳ.

θ. Προβλήματα ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης

37) Ἐξ ὅλων αὐτῶν καταφαίνεται ὅτι οἱ σύγχρονες τεχνικὲς ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης ἐνέχουν ἠθικὲς καί πνευματικὲς παραμέτρους τέτοιες πού ἐπιβάλλουν στὴν Ἐκκλησία μίαν ἐπιφυλακτικότητα, ἢ ὅποια στηρίζεται στὰ ἐξῆς τέσσερα σημεία:

α) Ἡ σύλληψη τοῦ ἀθρώπου μὲ τῆς σύγχρονες τεχνικὲς εἶναι ἀσεξουαλική, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι εἶναι γυμνὴ ἀπὸ τὴν ἱερότητα, ἀσφάλεια καί βεβαιότητα τῆς συζυγικῆς συνουρίας. Ὁ ἀνθρώπος πλέον δὲν γεννᾶται φυσιολογικά, ἀλλὰ «κατασκευάζεται» τεχνητά.

β) Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἔμβρυα καί τὸ σπέρμα, τὰ ὠάρια πολὺ δύσκολα καταψύχονται. Γι' αὐτὸ καί οἱ συνήθεις πρακτικὲς διευκολύνουν τὴν μαζικὴ προκλητὴ ἐξαγωγή ὠαρίων, ἢ γονιμοποίηση τῶν ὀπῶν ὁδηγεῖ στὸ πρόβλημα τῶν πλεονάζοντων καί κατεψυγμένων ἐμβρύων.

γ) Τὸ γεγονός ὅτι ἡ γονιμοποίηση γίνεται ἐκτὸς τοῦ μητρικοῦ σώματος καί ἀπουσία τῶν γονέων δημιουργεῖ ἀπεριόριστες ἐπιλογὲς μὴ φυσικῶν καί ἠθικῶς ὑπόπτων γονιμοποιήσεων μὲ ὅσα αὐτὲς συναφῆ προβλήματα συνεπάγονται.

δ) Ἡ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση δίνει τεράστιες δυνατότητες προεμφυτευτικῆς γενετικῆς ἐπεξεργασίας καί παρεμβάσεως μὲ ἀνυπολόγιστες συνέπειες.

38) Ἡ ἀσεξουαλικὴ σύλληψη ἀπογυμνώνει τὴν στιγμή τῆς ψυχωσωματικῆς ἀρχῆς τοῦ ἀθρώπου ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἐντονης συζυγικῆς ἀγάπης καί ὀλοκληρωτικῆς ψυχωσωματικῆς ἐνώσεώς τους. Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ὀρίζει ὁ κάθε ἀνθρώπος νὰ γεννᾶται ἀπὸ ἐκρηξὴ ἀγάπης καί ὄχι μόνον ἀπὸ μηχανικὴ ἔνωση γενετικῶν κυττάρων (γαμετῶν). Τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἔχει «τὸ εἶναι δεδαισιμένον» δὲν ἐναρμονίζεται μὲ τὴν ἀπαίτησή του νὰ προσδιορίζει ὁ ἴδιος τὸν τρόπο τῆς ἀρχῆς τοῦ εἶναι του· νὰ ἀποστῆ τὴν δημιουργία τῆς ὑπάρξεώς του ἀπὸ τὴν ἀγαπητικὴ σχέση τῶν γονέων καί νὰ τὴν μεθοδεύει σὲ ἱατρικὰ ἐργαστήρια μὲ προσωπικὲς προτιμήσεις καί ἐπιλογὲς.

39) Ἄμεση συνέπεια τῆς ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης εἶναι ἡ δημιουργία «πλεονάζοντων ἐμβρύων». Ἡ Ἐκκλησία ἀρνεῖται τὸν ὄρο αὐτόν, γιατί δὲν μπορεῖ νὰ δεχθεῖ ὅτι ὑπάρχουν περισσευόμενοι ἀνθρώποι, τὴν τύχη τῶν ὀπῶν μάλιστα καθορίζουν κάποιοι τρίτοι. Ὁ κάθε ἀνθρώπος -καί συνεπῶς τὸ κάθε ἔμβρυο- ἔχει τὴν μοναδικότητα τοῦ προσώπου, τὴν ἱερότητα τῆς ἀνεπανάληπτης εἰκόνας τοῦ Θεοῦ καί τὴν ἀναγκαιότητα τῆς κοινωνίας τῶν ὑπολοίπων μαζί του.

40) Τὰ ἀτυχῶς ἀποκαλούμενα «πλεονάζοντα ἔμβρυα» διατηροῦνται ἐν καταψύξει εἴτε πρὸς μελλοντικὴ χρῆση ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς γονεῖς, εἴτε πρὸς δανεισμὸ σὲ ἄλλους «γονεῖς», εἴτε γιὰ ἐπιτέλεση ἐπ' αὐτῶν πειραμάτων εἴτε γιὰ νὰ ἀποτελέσουν ἐργαστήρια ὀργανογενέσεως γιὰ τὴν κάλυψη μεταμοσχευτικῶν ἀναγκῶν εἴτε τέλος γιὰ νὰ καταστραφοῦν. Τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ βέβαια ἡ Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ ἐπευλογῆσει. Ἐπίσης ἔμβρυα αὐτονομημένα ἀπὸ τὴν διαδικασία τῆς κυοφορίας παραμένουν γιὰ τὴν Ὀρθόδοξη ἀνθρωπολογία καί θεολογία ἀδικαιολόγητα. Κάθε ἔμβρυο ἀποτελεῖ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ πού πρέπει νὰ τῆς δοθεῖ ἡ εὐκαιρία τῆς πρὸς Αὐτὸν ὁμοιώσεως.

41) Ἡ κατάψυξη τῶν ἐμβρύων ὁμῶς συνδυάζεται καί μὲ ἄλλα ἀξεπέραστα προβλήματα. Γιὰ παράδειγμα, πόσο χρόνο εἶναι θεμιτὸ νὰ διατηροῦνται ἔμβρυα στὴν κατάψυξη καί τί θὰ γίνῃ στὴν περίπτωσή πού λόγῳ διαζυγίου ἢ θανάτου ἢ κάποιας ἄλλης αἰτίας οἱ γονεῖς δὲν τὰ ἀναζητήσουν; Εἶναι καλύτερο αὐτὰ νὰ καταστραφοῦν ἢ νὰ δωρηθοῦν σὲ κάποιο ἄλλο ζευγάρι; καί ποῖος εἶναι ὁ ἀρμόδιος νὰ διαλέξει ἀνάμεσα σὲ δύο κακὰ τὸ μὴ χεῖρον;

42) Ἡ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση παρέχει καιροφανεῖς δυνατότητες μὲ ἀπροσδιόριστες ἠθικὲς καί κοινωνικὲς συνέπειες. Ἔτσι γιὰ πρώτη φορὰ ἐμφανίζονται στὸ προσκήνιο οἱ ἰδέες τῆς δωρεᾶς σπέρματος καί ὠαρίου, ὅπως ἐπίσης καί ἡ προσφυγὴ στῆς ἀναπαραγωγικὲς δυνατότητες τρίτης γυναικὸς ὡς πρακτικῶς ἐφικτῆς. Κάτι τέτοιο μπορεῖ νὰ ὁδηγήσῃ στὸ φαινόμενο ἐξασθένεσης ἢ καί ἀμφισβήτησης τῆς σχέσεως γονέως-παιδιοῦ ἢ μὴ ἰσοδύναμης σχέσεως τῶν δύο γονέων μὲ τὸ παιδί - ἀφοῦ ὁ ἕνας ἐκ τῶν γονέων εἶναι φυσικὸς γονεὺς καί ὁ ἄλλος ἐπέχει θέσιν πατριῶν ἢ μητριαῶν- ἢ παρεμβολῆς τῆς φέρουσας μητέρας³ στὴν ἱερὴ σχέση τῶν γενετικῶν γονέων μὲ τὸ παιδί, στὴν δημιουργία ἀδελφῶν ἀγνώστων μεταξὺ τους, στὸν κίνδυνον ἀγνώστων αἰμομεικτικῶν σχέσεων κ.ἄ. Κάθε μορφὴ ἐτερόλογης γονιμοποίησης⁴ στὴν οὐσία προκαλεῖ ὑποβιβασμὸ τῆς ἐννοίας τῆς μητρότητος καί τῆς πατρότητος καί, ἐπειδὴ παρεμβάλλει τρίτο πρόσωπο στὴν ἱερὴ διαδικασία τῆς ἀνθρώπινης ἀναπαραγωγῆς - καί συνεπῶς τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου -, ἡ Ἐκκλησία δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν υἱοθετήσῃ.

43) Στὴν περίπτωσή κατὰ τὴν ὅποια μόνον ὁ ἕνας ἐκ τῶν συζύγων συμβάλλει βιολογικὰ στὴν γέννηση τοῦ παιδιοῦ, ἢ περίπτωσή ὁμοιάζει μὲ αὐτὴν τῆς υἱοθεσίας, ἀλλὰ διαφέρει κατὰ τὸ ὅτι ὁ ἕνας ἐκ τῶν γονέων εἶναι φυσικὸς γονεὺς καί ὁ ἄλλος ἐπέχει θέσιν πατριῶν ἢ μητριαῶν. Ἀντίθετα, ἡ περίπτωσή δανεισμὸ ἐμβρύου φαίνεται νὰ ὁμοιάζει μὲ αὐτὴν τῆς κλασικῆς υἱοθεσίας.

44) Στῆς περιπτώσεις πού γιὰ αὐξήση τῶν πιθανοτήτων ἐπιτυχίας ἐπιτελεῖται μεταφορὰ περισσοτέρων ἐμβρύων συχνὰ ἐμφανίζεται τὸ ἐνδεχόμενο πολλαπλῆς κήσεως. Ἡ προτεινόμενη στῆς περιπτώσεις αὐτῆς «ἐπιλεκτικὴ μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐμβρύων» πρὸς ἐπιτυχία τῆς κυοφορίας στὴν οὐσία ἀποτελεῖ καταστροφὴ ζώντων ἐμβρύων πού μὲ κανένα τρόπο ἡ Ἐκκλησία δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀποδεχθεῖ.

45) Ἡ ἐτερόλογη γονιμοποίηση ἐνίοτε παραλληλίζεται μὲ τὴν μοιχεία, διαφέρει ὁμῶς ἀπὸ αὐτὴν κατὰ τὸ ὅτι δὲν προϋποθέτει ἐξωσυζυγικὴ ἐρωτικὴ σχέση, πράγμα πού ἀποτελεῖ καί τὴν κύρια αἰτία τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς μοιχείας ὡς ἁμαρτίας καί ἠθικῆς ἐκτροπῆς. Γιὰ τὸν λόγο αὐτόν, ἡ Ἐκκλησία θὰ ἔπρεπε νὰ διατηρήσῃ μὲν τῆς ἐπιφυλάξεως τῆς ὡς πρὸς τὴν ἐτερόλογη γονιμοποίηση, νὰ ἀποφύγῃ ὁμῶς τὴν ἐπιτίμησή τῆς ὡς μοιχείας.

46) Ἡ δυνατότητα κυοφορίας ἀπὸ φέρουσα ἢ ὑποκατάστατη μητέρα⁵ μπορεῖ μὲν νὰ ἔχει τὴν θετικὴ τῆς πλευρὰ κατὰ τὸ ὅτι ἐξυπηρετεῖται ἔτσι ἐν ἀγάπῃ ἢ κυοφορία, ἐπειδὴ ὁμῶς ὁ ἀναπτυσσόμενος σύνδεσμος μὲ τὸ ἔμβρυο κατὰ τὴν κύση εἶναι οὐσιαστικὸ καί ἀναπόσπαστο μέρος ὄχι μόνον τῆς μητρότητος ἀλλὰ καί τῆς ἐμβρυϊκῆς ἀνάπτυξης, ἢ μὲν συνέχιση τῆς σχέσεως φέρουσας μητέρας-παιδιοῦ ἀδικεῖ τοὺς γενετικοὺς γονεῖς, ἢ δὲ διακοπὴ τῆς ἀδικεῖ καί τὴν φέρουσα μητέρα, πρὸ πάντων δὲ ἀδικεῖ τὸ παιδί. Γιὰ τὸν λόγο αὐτόν, κυρίως ὁμῶς ἐπειδὴ ἔτσι διασαλεύεται ἡ οἰκογενειακὴ συνοχὴ, ἡ Ἐκκλησία δυσκολεύεται νὰ ἐπευλογῆσῃ μίαν τέτοια ἐκτροπὴ ἀπὸ τὴν φυσιολογικὴ ὁδὸ.

47) Ἡ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση δίνει τὴν δυνατότητα τεκνοποίησης καί στῆς ἄγαμες μητέρες. Τὸ γεγονός ὁμῶς αὐτὸ πρέπει νὰ ἀπορριφθεῖ διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐξυπνοεῖ

γέννηση εκτός γάμου, αφ' ετέρου δε άδικεί τὸ παιδί κατά τὸ ὅτι προγραμματίζει τὴν δίχως πατέρα ανάπτυξή του.

Στὴν ἴδια κατηγορία καὶ λογική θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἐντάξει καὶ τὶς περιπτώσεις γονιμοποίησης μὲ σπέρμα ἀποθανόντος συζύγου ἢ κυοφορίας κατεψυγμένου ἐμβρύου μετὰ τὸν θάνατο τοῦ συζύγου.

48) Ἐνάλογα ἰσχύουν καὶ γιὰ τὴν τεκνοποίηση ὑπερηλικῶν μητέρων. Οἱ συλλήψεις τέτοιου τύπου ἐπικεντρώνονται στὴν φιλαυτή ἐπιθυμία τῆς μητέρας νὰ ἀποκτήσει παιδί, οἱ προϋποθέσεις συμπαράστασης στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ὁποῖο ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν φύση εἶναι περιορισμένες. Τὸ παιδί αὐτὸ θὰ προσφέρει μὲν τὴν χαρὰ τῆς γεννήσεώς του στοὺς γονεὺς του, τὸ ἴδιο ὅμως θὰ ἔχει πολὺ περιορισμένες πιθανότητες νὰ ἀπολαύσει τὴν φυσική παρουσία καὶ καμμία τὴν νεανική ἀκμή τῶν γονέων του. Οἱ ἴδιοι οἱ φυσικοὶ νόμοι προσδιορίζουν τὶς παραμέτρους ἀνάπτυξης ἐνὸς ἀνθρώπου. Ἡ τεκνοποίηση ὑπερηλικῶν μητέρων ἀποτελεῖ ἐγωιστικὸ μωωπικὸ θέλημα καὶ ἀδικεῖ τὸ νεογέννητο παιδί.

49) Ἡ παρεμβατική γονιμοποίηση δίνει δυνατότητα τεκνοποίησης καὶ σὲ ζεῦγη ὁμοφυλοφίλων. Ἡ Ἐκκλησία θὰ πρέπει μὲ κάθε τρόπο νὰ ἀνταπαιχθεῖ σὲ κάτι τέτοιο, διότι ἀποτελεῖ ὄχι ἀπλῶς φυσική ἀνωμαλία ἀλλὰ ἠθική διαστροφή μὲ βέβαιες καταστροφικές ψυχολογικές συνέπειες στὸ παιδί καὶ ἀνυπολόγιστες στὴν κοινωνία.

50) Μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἐξωσωματικής γονιμοποίησης συνδέεται καὶ ὁ προεμφυτευτικός ἔλεγχος. Ὅταν ὁ προεμφυτευτικός ἔλεγχος συνεπάγεται θεραπευτική ἢ προληπτική ἐπέμβαση καὶ στὴ συνέχεια ἐμφύτευση, εἶναι συμβατὸς μὲ τὴν κλασική ἱατρική ἀντίληψη. Οἱ περιπτώσεις ὅμως αὐτὲς ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι ἐλάχιστες, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν εἶναι ἄμοιρες ὄλων τῶν ὑπολοίπων συνεπειῶν τῆς ἐξωσωματικής γονιμοποίησης. Μάλιστα ὅταν οἱ ἐξετάσεις εἶναι θετικές - δηλαδή διαγνωσθεῖ γενετική πάθηση -, σχεδὸν πάντοτε ὁδηγεῖ σὲ διακοπὴ τῆς κηίσεως.

Ἐπὶ πλεόν ὁ ἔλεγχος αὐτὸς θὰ μπορούσε νὰ ὁδηγήσει σὲ κάποια ἐπιλογή χαρακτηριστικῶν (φύλου, χρώματος κόμης ἢ ὀφθαλμῶν κ.λπ.) ἢ ἀκόμη καὶ σὲ καταστροφὴ ἐμβρύων μὲ ἀνεπιθύμητα χαρακτηριστικά καὶ συνεπῶς νὰ ὑπηρετήσῃ μιὰ εὐγονική ἀντίληψη ζωής.

Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς, ἐνῶ ὁ προεμφυτευτικός ἔλεγχος ἀποτελεῖ σύγχρονη διαγνωστική μέθοδο ποὺ ὑπόσχεται πολλὰ, ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ διατηρήσει τὶς σαφεῖς ἐπιφυλάξεις τῆς.

51) Ἡ κλωνοποιητική ἀναπαραγωγή καταργεῖ τὴν φυσιολογική διαδικασία τῆς σύλληψης, στὴν οὐσία ὑποβιβάζει τὸ ἀνδρικό φύλο - ἀφοῦ καταργεῖ τὴν συμμετοχή καὶ τὸν ρόλο τοῦ ἀναπαραγωγῆ -, τραυματίζει τὴν συμμετοχή τῆς μητέρας - ἀφοῦ δὲν συνεισφέρει τὸ γενετικὸ ὑλικὸ τῆς -, διαταράσσει τὴν ἰσορροπία τῶν φύλων, ὑπὸ προϋποθέσεις προσβάλλει τὴν ἰερότητα τοῦ προσώπου καὶ ἀποτελεῖ περισσότερο ὕβρι παρά ἐπίτευγμα.

52) Ἡ μικρογονιμοποίηση ἀποτελεῖ μὲν μέθοδο ποὺ βελτιώνει τὰ ἀποτελέσματα τῆς τεχνητῆς παρέμβασῆς στὴν ἀναπαραγωγή, ἀλλὰ περιορίζει ἐπι περισσότερο τὸν ρόλο τῆς φυσιολογικῆς ἐπιλογῆς - ποὺ πολλὰς φορὲς μάλιστα λειτουργεῖ προστατευτικά - ἀφοῦ ἡ γονιμοποίηση τοῦ ὠαρίου δὲν γίνεται μέσα σὲ περιβάλλον σπέρματος μὲ πολλὰ σπερματοζωάρια, ἀλλὰ μὲ ἓνα προεπιλεγμένο σπερματοζωάριο.

Τὸ γεγονός ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀδυνατοῦμε νὰ διαγνωσοῦμε ἐκ τῶν προτέρων τυχόν γενετικές ἀνωμαλίες στὰ σπερματοζωάρια - ἢ ἐπιλογὴ τῶν ὁποῖων γίνεται μὲ βιολογικὰ μόνον κριτήρια - ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὑποκατάσταση τῆς φύσεως στὴν εὐθύνη δημιουργίας γενετικῶς παθολογικῶν ἐμβρύων, πράγμα ποὺ ἀποτελεῖ ἓναν ἐπὶ πλεόν λόγο ἠθικῆς ἐπιφυλακτικότητος στὴν μικρογονιμοποίηση.

53) Ὅλες αὐτὲς οἱ πρακτικές, ἂν δὲν εἶναι πάντοτε σαφῶς εὐγονικές στὴν ἔκφρασή τους, εἶναι εὐγονικές στὴν ἀντίληψή τους. Δὲν καταφέρνουν νὰ ἀποτρέψουν τὴν ἐμφάνιση τῆς ἀναπηρίας, ἀλλὰ συνήθως ἐξαφανίζουν τὸν ἀνάπηρο. Ὅσο δὲν ξεχωρίζει ἢ πάθηση ἀπὸ τὸν πᾶσχοντα, ὁ μόνος τρόπος ἀντιμετώπισής τῆς φαίνεται νὰ εἶναι ὁ θάνατος τοῦ πᾶσχοντος στὴν πιὸ ἀδύναμη, ἱερὴ καὶ εὐαίσθητη φάση καὶ ἔκφραση τῆς ζωῆς του. Ἡ καταστροφὴ τοῦ παθολογικοῦ ἐμβρύου ἐμφανίζεται ὡς ἡ προτεινόμενη «θεραπεία».

54) Ἡ ἐξαγωγή τῆς συνένωσης τῶν γαμετῶν⁶, δηλαδή τῆς σύλληψης, ἔξω ἀπὸ τὸ μητρικὸ σῶμα, ἀνοίγει τεράστιες δυνατότητες γενετικῶν παρεμβάσεων ποὺ μποροῦν νὰ ἀλλοιώσουν ἀνεπανόρθωτα τὸ ἀνθρώπινο εἶδος καὶ σὲ βιολογική βάση καὶ σὲ κοινωνική ἔκφραση καὶ οἱ ὅποιες εἶναι σὲ ἐπικίνδυνο βαθμὸ ἀνεξέλεγκτες. Ὁ συνδυασμὸς ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀδυναμίας ἐπιβολῆς μηχανισμῶν ἐλέγχου ἀφ' ἑτέρου δὲ μεγάλων δυνατοτήτων γενετικῆς παρέμβασῆς μπορεῖ νὰ ἀποδειχθεῖ καταστροφικός.

ι. Ὁ ρόλος τῆς τεχνολογίας

55) Χωρὶς ἀμφιβολία, ἡ σύγχρονη τεχνολογία ἔχει συμβάλει ἀνυπολόγιστα στὴν ἔρευνα τῆς ὑγείας καὶ ὑπόσχεται ἀκόμη περισσότερα. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀποτελεῖ ἰδιαίτερη εὐλογία τοῦ Θεοῦ στὴν ἐποχή μας. Παρὰ ταῦτα, ἡ ἀλόγιστη χρῆση τῆς ἀπειλεῖ μὲ ἀποϊεροποίηση τὸν ἀνθρώπο καὶ ἐγκυμονεῖ τὸν κίνδυνο τῆς θεωρησεῶς του ὡς μηχανῆς μὲ ἀνταλλακτικά καὶ ἐξαρτήματα.

56) Ὁ ἀνθρώπος, ἂν δὲν προσέξει, δὲν κατευθύνει μόνον ἀλλὰ καὶ κατευθύνεται ἀπὸ τὴν τεχνολογία. Γοητεύεται ἀπὸ τὰ ἐπιτεύγματά τῆς καὶ ὑποδουλώνεται σ' αὐτά. Ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας γιὰ τὴν ἐπιστημονική καὶ τεχνολογική πρόοδο, ποὺ ἀποβλέπει στὴν ἐπέκταση τῆς κυριαρχίας του στὴ φύση, μπορεῖ νὰ ἀφανίσει τὴν δική του ἐλευθερία.

57) Στὸ μέτρο ποὺ ἡ χρῆση τῆς τεχνολογίας καὶ ἀνθρώπινης παρέμβασῆς ὄχι μόνον δὲν παραβιάζει τὴν ἰερότητα τοῦ γεγονότος τῆς ἀνθρώπινης γονιμοποίησης, ἀλλ' ἀπεναντίας τὴν ὑποβοηθεῖ, εἶναι ὄχι μόνον ἐπιτρεπτή ἀλλὰ θεάρεστη καὶ ἐπιθυμητή. Ὅταν ὅμως ἐπιβάλλει παρὰ φύσιν ἐπιλογές, διασαλευεῖ τὴν οἰκογενειακή τάξη καὶ συνοχή, διαταράσσει τὴν συνεργασία πνευματικοῦ καὶ φυσικοῦ νόμου καὶ ὑποκαθιστᾷ τὸν Θεὸ, ἡ τεχνολογική πρόοδος δὲν ἀποτελεῖ ἐπιτυχία. Ἐπιτυχία δὲν εἶναι μόνον ἡ ἴδιοφύης ἀνακάλυψη μιᾶς νέας ἐπαναστατικῆς τεχνικῆς, μέσα στὰ τεράστια πραγματικά ὄρια τῆς γενετικῆς μηχανικῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποτελεσματικὴ ἀντιμετώπιση τῶν πολλαπλῶν προβλημάτων (γενετικῶν, ψυχολογικῶν, κοινωνικῶν, ἠθικῶν, οικονομικῶν, νομικῶν κ.λπ.) ποὺ προκαλεῖ μιὰ ἀλόγιστη ἐφαρμογή, ἰδιαίτερα στὸν χῶρο τῆς παρεμβατικῆς γονιμοποίησης.

58) Ἡ Ἐκκλησία δὲν φοβάται τὴν ἀλλαγὴ οὔτε ἀντιστέκεται στὸ καινούργιο καὶ τὴν ἀνακάλυψη, ἀλλὰ ἀρνείται μὲ κάθε τρόπο ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ἀσέβεια ἐπὶ τῆς δημιουργίας καὶ τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν βεβήλωση τοῦ ἱεροῦ τῆς οἰκογένειας. Ἡ γονιμοποίηση ἀποτελεῖ τὸ ἱερὸ βῆμα τῆς ζωῆς, ἡ εἰσοδος στὸ ὁποῖο ἀπαιτεῖ σεβασμὸ καὶ φόβο Θεοῦ.

ια. Οἰκονομικὰ συμφέροντα, ψυχολογικὲς συνέπειες

59) Οἱ νέες τεχνικὲς ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς συχνὰ νοθεύουν τὴν ἀγνή ἐπιθυμία τῶν γονέων νὰ ἀποκτήσουν τέκνα μὲ ἀνεξέλεγκτα οἰκονομικὰ συμφέροντα ἰατρῶν, κλινικῶν καὶ ἑταιρειῶν (π.χ. τὸ ὑψηλὸ κόστος τῶν γοναδοτροπινῶν⁷ ἐνδεχομένως νὰ ἀποτελεῖ ἓνα βασικὸ λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο ἀντὶ νὰ γίνεται συλλογὴ ὠαρίου κατὰ τὸν φυσικὸ κύκλο προτιμᾶται ἢ προκλητὴ ὠορρηξία μὲ τὴν χορήγηση ὁρμονῶν). Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν, καλὸ θὰ ἦταν ἡ προσφυγὴ στὶς τεχνικὲς αὐτὲς νὰ μὴ γίνεται βεβιασμένα ἢ ὑπὸ τὴν ἐπίρεια ψυχολογικῶν πιέσεων προερχομένων ἀπὸ πρόσωπα ποὺ πιθανὸν νὰ ἔχουν ἀνάλογα συμφέροντα.

60) Ἐκτὸς τούτου, ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς δωρεᾶς στὴν πρακτικὴ τῆς ἀγοραπωλησίας, ποὺ εἶναι πλεόν τόσο εὐκόλη καὶ οὐσιαστικὰ ἀνεξέλεγκτη, κυοφορεῖ τὸν κίνδυνο τοῦ ἐκφυλισμοῦ τῆς ἰερότητος τῆς ἀναπαραγωγῆς σὲ πράξη οἰκονομικῆς συναλλαγῆς καὶ τῆς ἀγάπης σὲ συμβόλαιο.

61) Οἱ μέθοδοι ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς ἐφαρμόσθηκαν χωρὶς φυσικά νὰ μπορέσουμε ἐκ τῶν προτέρων νὰ γνωρίζουμε τὰ τυχόν ψυχολογικὰ προβλήματα τῶν ἐτσι συλλαμβανομένων ἐμβρύων. Ἐλάβαν ὑπ' ὄψιν τὴν ψυχολογική ἀπαιτήση καὶ ἀνάγκη τῶν γονέων καὶ ὄχι τὸν ἐνδεχομένως ἀρνητικὸ ἀπόηχο στὸν ψυχισμὸ τῶν τέκνων. Κάτι τέτοιο ἀποτελεῖ ὑποβιβασμὸ τῆς ἀξίας τῆς ζωῆς τοῦ ἐμβρύου. Τὰ ὄρφανὰ, τὰ παιδιὰ ποὺ υἰοθετοῦνται, τὰ τέκνα διαζευγμένων γονέων συνήθως ἐμφανίζουν προβλήματα προσαρμογῆς καὶ ψυχολογικῆς ἰσορροπίας καὶ ἁρμονίας. Ἡ πιθανότητα οἱ ποικίλες ἐφαρμογὲς τῆς ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης, κυρίως ὅταν περιλαμβάνουν παραμέτρους ἐτερόλογης διαδικασίας ἢ δανεισμοῦ, νὰ δημιουργοῦν ἀνθρώπους μὲ συγγενεῖς ἢ ἐγγενεῖς ψυχικὲς ἀστάθειες καὶ παθήσεις ἀποτελεῖ ἄλλον ἓνα δυσμενῆ παράγοντα στὴν ἀνεπιφυλακτικὴ ἀποδοχὴ τῆς ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης.

62) Ἐνα συναφὲς ἐρώτημα εἶναι τὸ τί ψυχολογικὴ ἐπίδραση μπορεῖ νὰ ἔχει τὸ γεγονός ὅτι, μὲ τὴν πρόοδο τῆς γενετικῆς τεχνολογίας, τὰ παιδιὰ θὰ μποροῦν πλεόν νὰ γνωρίζουν τὴν μέθοδο τῆς σύλληψής τους ἢ καὶ τὸ ἐὰν προέρχονται ἀπὸ δωρεὰ σπέρματος ἢ ὠαρίου. Τὸ ἐνδεχόμενο ἓνα τέτοιο παιδί νὰ ἀντιμετωπίσει σοβαρὴ κρίση ταυτοποίησης καὶ ἐν συνεχείᾳ κοινωνικοποίησης εἶναι ἰδιαίτερα σοβαρὸ, κυρίως στὶς περιπτώσεις ποὺ πληροφορεῖται ὅτι δὲν εἶναι φορέας τῶν γενετικῶν χαρακτηριστικῶν τῶν γονέων του καὶ ἀγνοεῖ τοὺς γενετικούς

γονείς του ή αντιλαμβάνεται ότι ο βαθμός συγγένειας με τους δύο γονείς του είναι διαφορετικός ή ότι έχει δύο ή και τρεις ενδεχομένως μητέρες κ.ο.κ. Τα προβλήματα αυτής της μορφής αποκτούν ιδιαίτερη ένταση στην περίπτωση που έχει επέλθει ρήξη στην ενότητα της οικογένειας και υφίστανται νομικές εκκρεμότητες.

63) Αντίστοιχα προβλήματα ψυχολογικού χαρακτήρος μπορούν να εμφανισθούν και στους γονείς, ιδίως στις περιπτώσεις έτερόλογων γονιμοποιήσεων, άμφισβητούμενων συγγενικών δικαιωμάτων και σχέσεων ή άποτυχίας των μεθόδων τεχνητής αναπαραγωγής και απότομης απόσβεσης των κορυφούμενων ελπίδων και προσδοκιών τους.

ιβ. Νομικό πλαίσιο

64) Γενικά, η σύγχρονη νομική αντίληψη επιδιώκει να εναρμονίσει εξισοροπητικά τις κοινές παραδεδομένες αρχές σε μία χώρα με τα άτομικά ανθρώπινα δικαιώματα. Πρόσφατα ψηφίσθηκε στην πατρίδα μας ένας νόμος (Ν. 3089/2002) για την «ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή» και δεύτερος, ο οποίος ρυθμίζει πρακτικές λεπτομέρειες (λειτουργία Κέντρων Ύποβοηθούμενης Αναπαραγωγής, Τράπεζες γαμετών και έμβρυων κ.λπ.). Το πνεύμα του πρώτου νόμου -που στην ουσία δεσμεύει και τον επόμενο- ομολογείται από τους εμπνευστές του ως το πλέον «προοδευτικό» στην Ευρώπη. Ο νόμος αποφεύγει συστηματικά και πείσματα να ονομάσει το έμβryo με το όνομα του (προτιμώνται όροι όπως «γεννητικό υλικό» και «γονιμοποιημένο ώριο» που προφανώς είναι άσφαφεις, ανακριβείς, άσεβεις και εσφαλμένοι), δεν κάνει αναφορά στα δικαιώματα και το συμφέρον του παιδιού, δέχεται την έτερόλογη γονιμοποίηση στις ποικίλες μορφές της, υιοθετεί την τεκνοποίηση αγάμων γυναικών και μονίμων συντρόφων και αυτήν με σπέρμα αποθανόντος συζύγου, εισάγει την πρακτική της παρένθετης μητρότητας, επιτρέπει τον πειραματισμό επί των εμβρύων και, παρά τις δημόσια εκπεφρασμένες επιφυλάξεις και αντιρρήσεις της Έκκλησίας, στην ουσία υποβαθμίζει τον θεσμό του γάμου, αποδυναμώνει τους οικογενειακούς δεσμούς και άλλοιώνει τον χαρακτήρα της οικογενειακής ήθικης.

65) Έπειδή στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή η κύρια πηγή συγκρούσεως συμφερόντων βρίσκεται μεταξύ γονέων και εμβρύων, τα δε έμβρυα αδυνατούν να υποστηρίξουν τα δικαιώματά τους ή να εκφράσουν την βούλησή τους, η πιθανότητα νομιμοποίησης αδικιών είναι τέτοια ώστε επιβάλλει στην Έκκλησία συγκράτηση και επιφυλακτικότητα.

66) Παράλληλα, η αδυναμία να προβλεφθεί έπακριβώς νομικά το κληρονομικό status και η βιολογική προοπτική των εμβρύων σε περίπτωση θανάτου των γονέων πρό της έμφυτεύσεως ή η δυσκολία προσδιορισμού αρμοδιότητας και δικαιωμάτων επί κατεψυγμένων εμβρύων σε περίπτωση διαζυγίου αποτελούν έναν δείκτη της περιπλοκότητας και της δυσκολίας των προκλητών προβλημάτων, τα οποία τελικά αίρονται μόνον με την καταστροφή των εμβρύων, πράγμα που φυσικά είναι απαράδεκτο.

67) Είναι απολύτως απαραίτητη η θέσπιση ενός συγκεκριμένου νομοθετικού πλαισίου που να διευκολύνει και προστατεύει την εφαρμογή βασικών μορφών παρεμβατικής γονιμοποίησης με βάση όμως τις αρχές της βιοηθικής και δεοντολογίας. Στο θέμα αυτό ο λόγος της Έκκλησίας είναι καίριος και ουσιαστικός. Γι' αυτό και πρέπει το ήδη έπεξεργασμένο κείμενο συγκεκριμένων νομοθετικών ρυθμίσεων και προτάσεών της σε κάθε ευκαιρία να το προβάλλει, δεδομένου μάλιστα ότι οι προτάσεις της δεν αποτελούν θεωρητικό και έξωπραγματικό λόγο, αλλά σχεδόν όλες μερικώς ή και καθ' ολοκληρίαν εφαρμόζονται στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης.

ιγ. Πνευματική θεώρηση

68) Η Έκκλησία δέχεται και τον πόνο και την άσθeneia και την αναπηρία, μέσα στο πλαίσιο της πτώσεως του ανθρώπου. Ταυτόχρονα όμως σέβεται και την ιατρική. Ένώ έπειλοιγεί κάθε ήθικώς άποδεκτή ιατρική ανθρώπινη προσπάθεια για άποκατάστασή τους, την τελική έκβαση σε κάθε μία περίπτωση την έμπιστεύεται στην αγάπη του Θεού προς το κάθε πρόσωπο ξεχωριστά. Η έπιπομή του φρονήματός της επί του θέματος βρίσκεται στο 38ο κεφάλαιο του βιβλίου Σοφία Σειράχ: «Τέκνον έν άρρωσθήματί σου μή παράβλεπε (τους ιατρούς και τα φάρμακα), άλλ' εύξαι Κυριώ και αυτός ίάσεται σε» (στ. 9). Όλα τα αντιμετώπιζει με ύπομονή, ταπεινώση και πίστη. Τις δοκιμασίες δεν τις άποσυνδέει άπο την αγάπη του Θεού, αλλά τις βλέπει ως άφορμές σωτηρίας, ως ευκαιρίες έξαγιασμού.

69) Η Έκκλησία τα θέματα της βιοηθικής, και συνεπώς και της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, δεν τα κλείνει με συγκεκριμένους άφορισμούς, αλλά στην ουσία τα αφήνει άνοιχτά, δίνοντας όμως παράλληλα την κατεύθυνση και περιγράφοντας το ήθος προσέγγισής τους. Αυτό που προσφέρει δεν είναι ο γενικευμένος προσδιορισμός του θελήματος του Θεού, αλλά η δυνατότητα ο καθένας μας να το άναγνωρίσει ο ίδιος στη ζωή του.

70) Επίσης, την γέννηση του κάθε ανθρώπου την βλέπει έντεταγμένη μέσα στο πλαίσιο του μυστηρίου του γάμου. Γι' αυτό και το μυστήριο της ανθρώπινης αρχής το αντιλαμβάνεται να έπιτελείται μέσα στην άτμόσφαιρα μιάς μονογαμικής, έτεροφυλικής, εύλογημένης άπο το μυστήριο του γάμου συνεύρεσης, μιάς ένωσης «εις σάρκα μίαν» (Έφεσ. ε' 31). Σύλληψη που έπιτελείται σε εργαστήριο άλλο άπο αυτό του μητρικού σώματος και με διεργασία διαφορετική άπο την συζυγική συνουσία όπωσδήποτε χάνει άπο το μυστηριακό της ένδυμα.

ιδ. Η αντίπρόταση της Έκκλησίας

71) Η καταζήωση του ανθρώπου δεν πραγματοποιείται μόνον με την τεκνογονία αλλά και χωρίς αυτήν. Η Έκκλησία εύλοιγεί την τεκνοποίηση, ταυτόχρονα όμως βλέπει και τον γάμο δίχως παιδιά ως πλήρη. Η βιολογική στερρότητα μπορεί να καταστεί άφορμή πλούσιας πνευματικής γονιμότητας για τους συζυγους, άν με ταπεινώση δεχθούν το θέλημα του Θεού στην ζωή τους. Αντίθετα, όταν η έπιθυμία άπόκτησης παιδιών γίνεται άनुποχώρητο θέλημα, φανερώνει πνευματική άνωριμότητα.

72) Επί πλέον, η Έκκλησία θά έπρεπε να άσκήσει την έπιρροή της ώστε και οι έσφαλμένες κοινωνικές αντίληψεις περι τις στερρότητας να έξαλειφθούν και οι άδιάκριτες πείσεις του περιβάλλοντος προς τα ύπογόνημα ζευγάρια κατά το δυνατόν να περιορισθούν, κυρίως όμως οι ίδιοι οι σύζυγοι που αντιμετώπιζουν το πρόβλημα να αντιληφθούν ότι μία άνεπάρκεια σε έναν τομέα της ζωής -όσο ζωτικός κι άν είναι αυτός-, συνήθως συνοδεύεται άπο ένα πλήθος δυνατοτήτων σε άλλους που περιμένουν την έκπληρωσή τους. Η εύτυχία και ο προορισμός μας δεν έκπληρώνονται με τον βιασμό της φύσης ή την έμμονή στα θελήματά μας αλλά με την άξιοποίηση των δυνατοτήτων μας.

73) Το πρόβλημα της ύπογονιμότητας κάποιων συζύγων θά μπορούσε κάλλιστα να αντιμετωπισθεί με την λύση της υιοθεσίας. Η Έκκλησία θά έπρεπε με κάθε τρόπο να άντιπροτείνει την έξυγίαυση, προώθηση και διευκόλυση του θεσμού της υιοθεσίας. Με τον τρόπο αυτόν, και τα ύπάρχοντα δράματα κάπως έπουλώνονται και ο κίνδυνος μιάς άνεπιτυχούς κυοφορίας περιορίζεται και το ανθρώπινο θέλημα στην λογική της αγάπης ύποτάσσεται.

74) Μία ιδέα που χρήζει περαιτέρω έπεξεργασίας, θά μπορούσε να είναι, σε περιπτώσεις γενετικά άνικανων συζύγων, άντι της υιοθεσίας, να προτείνεται η υιοθεσία και κυοφορία «πλεονάζοντων εμβρύων», άγνωστου στους γονείς προελεύσεως. Με τον τρόπο αυτόν, και κάποια έμβρυα περισώζονται και η μητέρα ζει τον σύνδεσμο της έγκυμοσύνης με το παιδί και το παιδί που θά προκύψει θά έχει το άίσθημα ότι είναι περισσότερο συγγενές προς τους γονείς και λιγότερο καρπός υιοθεσίας. Το ένδεχόμενο ενός προβλήματος προκύπτει άπο την συγκεκριμένη βιολογική ταυτότητα του παιδιού, πράγμα που δεν ίσχύει στις περιπτώσεις της κλασικής υιοθεσίας.

ιε. Ποιμαντικές κατευθύνσεις

75) Έπειδή στα θέματα των σύγχρονων αναπαραγωγικών τεχνολογιών οι περισσότεροι πιστοί αλλά και έξομολόγοι άγνωστον τις πολύ σημαντικές λεπτομέρειες, είναι άναγκαία μία ένήμερωση σε όλα τα επίπεδα. Η γνώση των τρόπων με τους όποιους διενεργείται η ύποβοηθούμενη τεκνοποιία, όπως και οι βασικές θέσεις της Έκκλησίας άπέναντί της, διευκολύνουν σημαντικά την ύπεύθυνη τοποθέτηση των ένδιαφερομένων στα θέματα αυτά.

76) Η Έκκλησία δεν μπορεί καθ' αρχήν να συστήσει την προσφυγή στην ύποβοηθούμενη αναπαραγωγή για την αντιμετώπιση του προβλήματος της άτεκνίας. Ούτε πάλι ρόλος της είναι να έγκρινει άποφάσεις. Μπορεί όμως και όφειλει να αντιμετώπισει το θέμα, έφόσον άποτελεί πλέον μία πραγματικότητα που δημιουργήθηκε άνεξάρτητα άπο την θέληση ή την έπιθυμία της, επί τη βάση όχι άσφαλώς της θεολογικής άκριβείας αλλά της πνευματικής οικονομίας. Σύμφωνα με τα παραπάνω, όταν της ζητηθεί, πρέπει να δώσει την κατεύθυνση του φρονήματός της με σαφήνεια και έλευθερία.

77) Με δεδομένα όλα αυτά και το γεγονός ότι οι σημερινοί γονείς βρίσκονται κάτω άπο έντονη πίεση, ένώπιον μεγάλης πρόκλησης και με περιορισμένες άντοχές και άποθέματα πίστewας και έσωτερικής δυνάμεως, η Έκκλησία θά μπορούσε να ακολουθεί τα έξής βήματα στην διαποίμηση των πιστών·

α) Να καταστήσει έμφανή και έμπρακτη την κατανόηση και αγάπη της. Ο λόγος της να είναι μεστός πνεύματος και άληθείας αλλά και συμπαθής και φιλόανθρωπος.

β) Νά εκφράσει τήν τεράστια σημασία πού σέ όλα αυτά ἔχει ἡ ἀνάγκη νά διατηρηθεῖ ἡ ἱερότητα τοῦ γάμου, νά ὑπάρχει δηλαδή χώρος γιά τήν ἐνέργεια τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Συνήθως οἱ δοκιμασίες καί οἱ στερήσεις ἀποτελοῦν μοναδικές εὐκαιρίες ἐπιβεβαιώσεως τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ στή ζωή μας.

γ) Νά γίνεται ἐνημέρωση τοῦ τί ἀκριβῶς περιλαμβάνουν οἱ ἐν λόγω μέθοδοι καί νά ἐντοπίζονται τά σημεῖα πού καταδεικνύουν τά ἠθικά καί πνευματικά προβλήματα πού συνήθως δημιουργοῦν.

δ) Νά καθίσταται σαφές ὅτι κατόπιν ὧλων αὐτῶν (μῆ φυσιολογική, ἀσεξουαλική σύλληψη, πλεονάζοντα ἔμβρυα, δυνατότητες παρεκτροπῶν, δυνατότητες προεμφυτευτικῆς γενετικῆς παρέμβασης καί τροποποίησης κ.λπ.), ἡ Ἐκκλησία δυσκολεύεται νά ἐπευλογῆσει αὐτήν τήν πρακτική καί νά υἰοθετήσῃ ὁδούς ξένες πρὸς τὸ πνεῦμά της.

ε) Γιά περιπτώσεις πού ἡ τεκνοποίηση διασαλεύει τήν φυσιολογική οἰκογενειακή τάξη (ἀγαμες μητέρες, γονιμοποίηση μὲ σπέρμα ἀποθανόντος συζύγου, τεκνοποίηση ὑπερηλικῶν μητέρων, ἐτερόλογη γονιμοποίηση, δανεισμός μήτρας κ.λπ.) νά γίνει πλέον σαφές ὅτι κάτι τέτοιο δὲν βρῖσκει σύμφωνη τήν Ἐκκλησία.

στ) Ἐάν πρόκειται γιά γονεῖς πού γιά ποικίλους καί εἰδικούς λόγους ἀδυνατοῦν νά συμμορφωθοῦν, ἄς προτείνεται ἐνθέρμως ἡ ἰδέα τῆς υἰοθεσίας ἢ, ἂν καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἐφικτό, ἄς γίνεται δεκτὸ κατ' οἰκονομίαν ἡ γονιμοποίηση νά ἐπιτυγχάνεται μὲ τεχνικές, οἱ ὁποῖες ὅμως δὲν δημιουργοῦν πλεονάζοντα ἔμβρυα, οὔτε περιλαμβάνουν οἰασδῆποτε μορφῆς δανεισμούς ἢ ἀφήνουν περιθώρια γιά καταστροφή ἔμβρύων. Ἔτσι ἐπὶ παραδείγματι ἡ Ἐκκλησία θά μπορούσε νά δεχθεῖ κατ' οἰκονομίαν τήν ὁμολογία σπερματέγχυση, τοῦ ζευγαριοῦ θεωρουμένου ὡς ἐνιαίας μονάδος πού νοσεῖ καί μὲ τὸ δεδομένο ὅτι ἀμφότεροι οἱ σύζυγοι συμφωνοῦν, ἢ ὅλη δὲ διαδικασία εἶναι ἐντεταγμένη στό πνεῦμα τῶν ὁσων προαναφέρθηκαν. Θά μπορούσε ἐπίσης νά δεχθεῖ τήν ὑποβοήθηση στήν ἀναπαραγωγή μὲ γαμέτες μόνον τῶν γονέων, ἐμφύτευση στήν μήτρα τῆς μητέρας καί γονιμοποίηση τῶν ἔμβρύων ὅσα καί θά ἐμφυτευθοῦν.

78) Οἱ πνευματικοὶ θά πρέπει νά διαδώσουν μὲ ταπεινὴ καί πίστη τήν ἀνάγκη οἱ πιστοὶ νά ἐπιστρέψουν πρὸς περισσότερο φυσικοὺς καί πνευματικοὺς τρόπους ζωῆς. Εἶναι πλέον δεδομένο ὅτι ὁ τρόπος ζωῆς, ἡ ἔνταση καί τὸ ἀγχος, ὁ κλωνισμός τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν ἀνθρώπων καί συναφεῖς παράγοντες θεωροῦνται ὑπεύθυνοι γιά τὸ ὅτι ἡ ὑπογονιμότητα ἔχει ἀνέλθει σὲ ἐπικίνδυνα ὑψηλὰ ἐπίπεδα.

Ἡ Ἐκκλησία προτείνει μία μὴ ἐκκοσμηκευμένη ἀντίληψη ζωῆς, τέτοια πού ἐγγυᾶται τήν ἀπλότητα, τήν εἰρήνη, τήν ὀλιγάρκεια, τήν ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη τῶν συζύγων, τήν προσφυγὴ στήν ἰατρικὴ βοήθεια ἀλλὰ καί τήν ταυτόχρονη παράδοση τῆς ζωῆς μας στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ.

79) Ἡ λειτουργικὴ καί προσωπικὴ προσευχή, ἡ ἐνεργὸς καί ὑγιὴς συμμετοχὴ στὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ἡ καλλιέργεια τῆς ἀγάπης, ἡ προσφυγὴ στὴ μεσιτεία τῶν ἁγίων, τὰ ὑγιή τάματα, τὰ ταπεινὰ προσκυνήματα κ.λπ., ἀποτελοῦν τὰ ἐπιβεβαιωμένα ἀπὸ τήν ἐμπειρία μέσα τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα χρειάζεται νά ἐπιστρέψουν στήν ζωὴ τῶν πιστῶν.

80) Ὅταν ἡ Ἐκκλησία ζητεῖ ἀπὸ τὰ ζευγάρια νά ἀποφεύγουν κάποιες τεχνικές πού αὐξάνουν τίς ἐλπίδες γιά παιδοποιῶν θά πρέπει ταυτόχρονα νά ἐμπνέει καί τήν ἐμπιστοσύνη ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καί νά εἰσαγεῖ τοὺς πιστοὺς στὴν λογικὴ καί τήν ἐμπειρία τῆς προσευχῆς καί τοῦ «σημείου».

81) Ἡ Ἐκκλησία ὑποδεικνύει μὲν τὴν ὁδὸ τῆς ἀκριβείας, ἀλλὰ θεραπεύει ποιμαντικά καί τίς πτώσεις τῶν τέκνων της, ὅταν γιά διαφόρους λόγους, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀδυνατοῦν νά ἐφαρμόσουν τήν διδασκαλία της, ἀφ' ἑτέρου δὲ μετανοοῦν εἰλικρινά.

82) Ἐπὶ πλέον, ἡ Ἐκκλησία ἀντικρύζει τὸ ὅλο θέμα τῆς ἀνθρώπινης ἀναπαραγωγῆς μέσα ἀπὸ μία πὸ εὐρεῖα ὀπτική. Ἔτσι, ἂν καί ἡ ἀπόκτηση τέκνων ἀπὸ μόνη της ἀποτελεῖ δῶρο Θεοῦ καί εὐλογία, ἐν τούτοις τὸ ἐνδιαφέρον τῶν γονέων πρέπει νά ἐστιασθεῖ σὲ ἕνα σημαντικότερο γεγονός· παράλληλα μὲ τήν δική τους κατὰ Χριστὸν τελείωση, στήν καλὴ ἀνατροφή καί τήν κατὰ Χριστὸν προκοπὴ καί ἀνάπτυξη τῶν παιδιῶν τους, ὥστε νά μποροῦν νά ποῦν κάποια μέρα «ἰδοὺ ἐγὼ καί τὰ παιδιά ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός».

[1](#) ζυγώτης ἢ ζυγωτό· Τὸ πρῶτο κύτταρο πού προκύπτει ἀπὸ τὴν γονιμοποίηση ὠαρίου μὲ σπερματοζῶαριο

[2](#) «Ὁς δ' ἐνὶ τυθοῖς

πνεῦμα μέγα στεινόν τε καὶ ἔκτροπον ἴαχεν αὐλοῖς,

καὶ μάλα ἰδριος ἀνδρός, ἐπὴν δ' εἰς χεῖρας ἴκωνται

εὐρύποροι, τημόσδε τελειοτέρην χέον ἠχρῖν,

ὡς ἦγ' ἀδρανέεσιν ἐν ἄψεσιν ἀδρανέουσα,

πηγνυμένοις συνέλαμψε, νόον δέ τε πάντ' ἀνέφηνεν».

[3](#) φέρουσα μητέρα· Ἡ γυναῖκα ἢ ὁποῖα κυοφορεῖ τὸ ἔμβρυο ὅταν ἡ γενετικὴ μητέρα ἔχει πρόβλημα κυοφορίας.

[4](#) ἐτερόλογη γονιμοποίηση· Ἡ γονιμοποίηση ἢ ὁποῖα ἐπιτελεῖται μὲ δανεισμὸ σπέρματος, ὠαρίου ἢ καὶ ἔμβρύου.

[5](#) ὑποκατάστατη ἢ φέρουσα μητέρα· Ἡ γυναῖκα ἢ ὁποῖα κυοφορεῖ τὸ ἔμβρυο ὅταν ἡ μητέρα ἔχει πρόβλημα κυοφορίας. Στὴν περίπτωση πού τὸ ὠάριο προέρχεται ἀπὸ τὴν μητέρα ἀναφερόμαστε σὲ «φέρουσα μητέρα». Ἄν μαζί μὲ τὴν μήτρα της δανεῖζει καί τὸ ὠάριο ὁμιλοῦμε γιά «ὑποκατάστατη μητέρα».

[6](#) γαμέτες· Τὰ γενετικά κύτταρα, τὸ σπερματοζῶαριο γιά τὸν ἄνδρα καί τὸ ὠάριο γιά τὴν γυναῖκα.

[7](#) γοναδοτροπίνες· Οἱ ὁρμόνες πού χορηγοῦνται γιά τὴν πρόκληση τῆς ὠοθυλακιωρριξίας.